

BES^eDA

E L E K T R O N S K A K N J I G A

Ivan Cankar

Mimo življenja

O M N I B U S

BES^eDA

Ivan Cankar

MIMO ŽIVLJENJA

To izdajo pripravil

Franko Luin

franko@omnibus.se

ISBN 91-7301-002-2

beseda@omnibus.se

www.omnibus.se/beseda

MIMO ŽIVLJENJA

Ob prazniku je bilo, veselem, poletnem; in povetil sem oči, ker me je bilo sram te pustosive osamljenosti in sem se umaknil ljudem.

Čisto sam sem bil v krčmi, v veliki, temni izbi. Kakor onkraj sveta, onkraj življenja; nisem videl neba, ni me dosegel s ceste prazniški šum. In vendar je bilo do ceste komaj par korakov; skozi veliko okno sem videl ljudi, ki so se sprehajali v soncu; opazil sem časih celó, kako so se premikale lepe ustnice, kako so se smejale mlade oči. Nasmehne se človek, kadar vidi vesel smehljaj; moj obraz pa je ostal miren, moje oči se niso nasmehnile. Kar je šumelo, kar se je lesketalo tam zunaj v soncu, mi je bilo tuje; ljudje, ki so hodili tam, živeli, niso mislili mojih misli, ne želeli mojih želja; ne sovraštva ni bilo med mano in med njimi in ne ljubezni...

Tisto leto je bila poletna moda jako okusna. Posebno polrazcvela dekletca z velikimi, rosnimi očmi, polnimi ustnicami — kakor sončni žarki... raztopilo bi se človeku srce... Silni slamniki, ki so zasenčili vse čelo do obrvi, in od slamnika svetel trak, svetla pentlja na vrat; lahke bluze, svetle, prozorne, z rokavi tesnimi ob ramenih, širokimi ob gležnjih, tako da je bila roka gola do komolca, če se je vzdignila; krilo tesno, vlito na polne ude — o koprnjenje!...

Hej? Ne, bratec, to vse ti je tuje, nedosegljivo za zmerom!

Omeglilo se mi je bilo oko za trenotek; morda se je bil po-

rodil — hipna senca — spomin iz nekdanjega nezavednega življenja. Zazibalo se je nekoliko, vztrepetalo je — in spet sem gledal hladán in miren — v tisto sonce, ki je sijalo zunaj tako tuje tujemu življenju.

Ni potreba ljubezni, ni potreba sovraštva; ali zakaj bi me ne zanimalo, kar se gnete tam v svetli izložbi? Prijetno je človeku, če ima pred sabo kozarec vina in povrhu še komedijo... Kam hitite, dekletca mlada, rosnooka? Postoj, — kam se je bil izgubil tvoj pogled? Videl sem pogled, utrnil se je bil nenadoma iz čistega očesa in je ugasnil... in bilo mi je, kakor da sem šel po livadi, brezskrben, popevajoč — in glej, prepàd pred mano... Kam, o dekletce mlado, rosnooko?... Ugasnil je bil nečisti pogled in se je spet vžgal in je gorel v široko odprtih, temno obrobjenih očeh; predrzno so se smejale rdeče ustnice; lica, pred trenutkom še tako nežna in polna, so bila že vsa udrta in našminkana; koketno se je zibalo telo, levica je privzdigala krilo do kolena... Začudil sem se, zasenčil sem oči z dlanjó, da bi videl natanko. Saj se ne smejó rdeče ustnice — v trudnem ihtenju trepečejo; nič ni predrzen njen pogled, brezizrazen je, plaho, komaj zavedno išoč, proseč, očitajoč; in v šminko na licih kopljejo solze globoke struge. Iztegnila je roko, upognila je glavo, da bi se branila; zmerom nižje klo-ni glava, komaj vidim še prste visoko iztegnjene roke; pogreznila se je tiho, izginila je...

To je bila ena sama karikatura v komediji, ki sem jo gledal z zadovoljnimi očmi. Ali pozorišče, prej tako dolgočasno prazniško, je bilo zmerom bolj zanimivo. Nič več ni bilo sonce veselo; težka, soparna je bila njegova svetloba, svetili so se v nji obrazi kakor s potom in krvjó obliti.

Videl sem elegantnega človeka v sivi ogrinjači, belo rožo v

gumbnici. Hodil je prej nalahko sključen, kakor je bilo takrat v modi, smehljal se je koketno pod črnimi brčicami; nameril se je bil za dekletcem mladim, rosnookim. Toda glej, zmerom bolj upognjen je bil njegov hrbet — čudo božje: starec ob palici! Tresejo se mu šibka kolena, oči brez vejic gledajo motno. umirajoče v poslednjem nelepem žarku poželenja. Iztegnil je bil nekoliko roko, išče s palico, tiplje kakor slepec, opoteka se, pada; samo še plešasto glavo sem videl, ki se je zamajala, vzdignila, utonila kakor v vodi...

Nič se ni poznalo v gneči, da je utonil — kakor da bi se bila posušila bilka na prostranem travniku... Kam si se napotil, mladenič? Tam beži, v črni množici sam, svoboden in umakne se mu strahoma, kogar se dotakne njegov komolec. Oblečen je — kaj nisem bil tudi jaz tako oblečen nekoč? Ne... to je pač le spomin iz tistega nezavednega, že pozabljenega življenja. Morda sem nosil takrat pisano, vihrajočo ovratnico, širokokrajni klobuk postrani na kuštravih laseh, suknjo odpeto; morda je bil tudi moj obraz takrat, v tistem nezavednem življenju, tako predrznovesel, so se bleščale tudi moje oči v tako žarkem ognju... Kam si se napotil? Postani!... No on ne postane, sam si je bil zapisal usodo, podpisal sodbo, Bog z njim! Prišel je mimo svetilke na oglu; tam je množica najgostejša — kakor muhe silijo k luči! In zasijala je luč tudi na njegov obraz, vsega je polila z gorko, rdečo krvjo!... Postani, še je čas! Bog z njim, nisem njegov varuh! Naj bi se ne bil rinil v gnečo... Že je raztrgana, razcapana njegova odpeta suknja, cunje mu visé od ramen; njegova krepka pleča so se zožila, glava se je povесila; roke, tresoče, šibke, koščene, kakor vrabčevi kremplji, se iztegajo; ne morejo se več braniti, ne morejo si napraviti steze... Nič tragike — smešen je bil!

Kuštravi lasjé, mokri od potú, so bili legli na čelo, preko oči, v dolgih svetlih grivah in kapalo je od njih na nos, na ustnice; oči — kje je vaš žarki ogenj? — so buljile začudeno, neumno... Zatôni, zgodnji starec!...

Stojé, vsi stojé, ne pomaknejo se za ped po cesti navzgor! Noge stopajo, šibe se, omahujejo — ne za korak naprej, ne za korak nazaj, ne za ped! Če to ni kratkočasna komedija... vina, fant!

Zmotil sem se bil namreč, kakor se zmoti človek, ki se vozi po véliki cesti: — mirno stoji voz, a holmi z belimi cerkvami, travniki, polja, nizke kmečke hiše, s slamo krite, gospod župnik, ki stoji na vrtu in bere brevir — vse hiti mimo v pisanih podobah, radost in čudo očem... Tako je bilo: moja tiha, temna koliba z zaspanim natakarnjem vred se je vozila jadno mimo okamenele ceste. Gledal sem jih, koprneče popotnike, v kolobar začarane, kako so bili z nogami, krvav pot na čelu, krvave solze v očeh in smeh, o čudež, smeh na odprtih ustnicah, smeh brez vzroka, neumen, grd, iz blazne bolečine porojen. Bijejo z nogami, toda čarovni kolobar je načrtan, zarisán v zemljo tako ozko, da omahuje, pada telo ob nerodni, prenestrpni kretnji... Velik, suh človek v črni salonski suknji, z zlatimi naočniki in rodoljubno brado vzdiga kolena posebno visoko, kakor da bi mél prosó. Na njegovem obrazu ni niti sledú bolečine — očitno je, da je že popolnoma blazen in se mu resnično dozdeva, da popotuje neumorno, roma naravnost proti cilju, kakor si ga je bil izmislil v svoji blaznosti...

Ali so moje oči že trudne, ali pa je bila zares že legla večerna senca na okamenelo cesto, na začarano množico?... Moja prijazna koliba se je vozila čudovito hitro, že smo bili zunaj na véliki cesti; fant je dremal... vina, fant!

Skozi mrak se je vozila moja koliba, mimo široke ceste, ki je bila tako natlačena z okamenelimi popotniki, da so padali nekateri celo v globoki jarek. Zdi se mi, da je bilo mesto že v daljni daljavi, že v noči; samotna pokrajina naokoli, na obzorju nizki holmi s cerkvami, ki so se svetile v čudno rdečem plamenu, kakor da bi gorele. Po teh cerkvah sem spoznal pokrajino — videl sem jo že nekoč, v daljni preteklosti, in takrat je bila lepša, in takrat sem jo ljubil... Spoznal sem tudi to dolgo procesijo, naprej hrepenečo, na mesto začarano. Spredaj je hodil človek v duhovskem ornatu, v rokah velik križ; on edini ni premikal nog; ali je bil spoznal brezuspešnost tega početja, ali pa se je počutil dobro v svojem ozkem kolobarju. Ni nosil križa on sam — vsa dolga procesija, vsi za njim so bili obloženi; visoko so se vzdigale koščene roke, visoko so držale težki križ, in noge so stopale neprestano, vse že trudne, ranjene. Spoznal sem jih, ki sem jih ljubil nekoč, ki so mi tujci ob tej uri... V daljavo nikdar dosegljivo buljijo blazne oči, že ves večer, o, že vso večnost, in niti koraka dalje... Kdo bi jih rešil, kdo bi jim zaklical?... In če bi se osvestile oči, če bi omahnile roke, izpustile križ?... O, dalje! Boljša blaznost nego grozota spoznanja!...

Kdo si ti, ki si uprl name iz množice svoje velike, okrvavljene oči?

Poznal sem te. Drugačen je bil tvoj pogled, bolj vesel tvoj smeh, bolj ponosen tvoj korak. Zdaj se ti že tresejo kolena, nič več ni upanja v tvojih očeh, čas je blizu, tovariš od rojstva! Tudi v mojem srcu ni več upanja, ne sočutja, ne strahu, ko gledam v ogledalu tvoj spačeni obraz. Sojeno ti je, torej padi, kakor padajo drugi. Ti stojiš, se ne ganeš — moja koliba jadra veselo mimo... Kako dolgo še?...

BREZ DOMA

Poleti je bilo, ob tistem času, ko so bežali ljudje iz mesta kakor iz goreče Sodome. Po zaprašenih mestnih vrtovih — v žarkem soncu, v sivem dimu venečih, umirajočih —, po gostilniških dvoriščih, zatohlih, z oluščenim, golim zidovjem obzidanih, v vročo senco na trotoarju pred praznimi kavarnami smo se skrivali mi, ki ni bil za nas ustvaril Bog zelenih pokrajin tam zunaj.

Ob tistem času sva sedela sam na gostilniškem vrtu. „Še letos pojdem dol,” je dejal moj prijatelj in mi ni pogledal v obraz. „Zdajle še ne morem; malo pozneje, čez mesec dni, ali pa še prej... Dolgo že nisem bil dom in zdi se mi, kakor da je domovina že zmerom bolj daleč, že bi moral zasenčiti oko, da bi jo videl, kako se blešči v daljavi, tako svetla, vsa bela... vsako minuto gre za seženj od mene in bojim se, da mi nazadnje popolnoma ne izgine izpred oči... Zato moram brž za njó, moram dol in pojdem še letos...”

Sanjal je o domovini kakor o svoji ljubici, zvesti mladenki; sanjal je popotnik, ženin, hrepeneč v tujini. Glas se mu je tresel, ko mi je pripovedoval, da pojde kmalu... morda že čez mesec dni. Govoril je in nekaj neizmerno lepega je vstajalo pred njim. Obrazi, ki je bila na njih vsa rosna, ljubezniva lepota njegove mladosti... zelene pokrajine, zlata polja, valujoča v toplem vetru... bele cerkve na holmih... in iz stolpov velikonočne pesmi... in vitko dekletce z rdečimi lici in veliki-

mi očmi... in prva otroška ljubezen... Vse je še tam kakor je bilo; tisto sonce, ki je takrat veselo sijalo nji in njemu in vsi lepi božji zemlji, stoji še zmerom na nebu in beli oblaki leté in pod njimi beže preko travnikov sence kakor sanje...

Lica so mu bila zardela, gledal je motno in nemirno. Njegovo globoko domotožje, polno slasti in bolečine, je objelo mene samega, stisnilo mi srce kakor v čudnem strahu...

Takrat je nosil ogoljeno suknjo in ni bil obrit; redke rume- ne kocine so mu poganjale po obrazu. Slikar je bil, toda moč njegova je bila šibka, plaha, v vetru omahujoča. Moč brez doma... nestalno blodeča, iščoča, naprej hrepeneča, ozirajoča se plaho po poti nazaj! Kadar sem stal pred njegovimi deli, se ni vzradostilo moje srce: hotela so govoriti in so jecala nera- zumljive besede. Ozrl sem se nanj in sem spoznal, da delo ni bilo izraslo iz njegovega srca. Slab je bil in boječ kakor otrok in si ni upal, da bi pokazal ljudem lepoto, ki je bila v njego- vem srcu. Niti o svoji domovini, o svojem domotožju, o svoji sladki bolečini ni govoril; bilo ga je sram, tujca na vsem božjem svetu, da bi pripovedoval o domovini, ki je sam ni poznal — o bajni deveti deželi; da bi govoril v jeziku, ki ga sam ni razumel, ki ga je slutilo komaj koprneče srce. Mislil je tuje misli in stvarjal tuja dela po tujih zapovedih; sam sebi tu- jec...

Takrat sva se ločila in sva šla vsak po svojih potih in se ni sva srečala pet let.

Kakor pred petimi leti je bil, samo da je nosil dostojno suk- njo in skrbno počesano, nekoliko redko brado. Dokopal se je bil do belega kruha. Videl sem njegova dela — ustvarjena so bila po drugih zapovedih, ki niso bila prejšnjim čisto nič po- dobna... Samevalo je drevó na previsokem hribu in kakor s

tenko bilko so se igrali vetrovi z njim... Slab in mehak je bil kakor prej in čas, ki je prinašal vsako uro nove evangelije, ga je gnetel kakor testó — samujočega, omahujočega. Samo časih, iz barve, iz črte — hipen pogled izza spečih trepalnic — je zasijalo nekaj neznanega, toplega; zatrepetala je lepota ki je bila v njegovem srcu in ki si ni upal, da bi ji odprl duri.

„Ali si bil kaj doma?” sem ga prašal.

Ozrl se je z nemirnim pogledom v stran in je zardel.

„Ne še...”

In nato je nadaljeval hitro in z istim trepetajočim glasom kakor pred petimi leti.

„Letos pojdem. Zdajle še ne morem; ampak čez mesec dni, ali pa še prej... Čas je; tako daleč, se mi zdi, da je domovina že od mene in bojim se, da mi naposled popolnoma ne izgine izpred oči... Letos pojdem...”

Na ustnicah sem mu videl in v očeh in slišal sem iz glasu njegovega, kako je glodalo v njem globoko domotožje, slasti in bolečine polno. Toda nič več ni bilo v njegovem glasu tistega tihega, skoro veselega zvoka, iz upanja porojenega; nič več ni bilo vere v njegovih očeh.

In spoznal sem in prestrašil sem se, ko mi je pripovedoval.

„Nekoč, predlanskim je bilo, že ob pozni jeseni, sem se bil že čisto napravil. Stanovanje sem bil že odpovedal, vse sem bil že pospravil in bil sem že na kolodvoru. Omotica me je bila obšla, opotekal sem se kakor pijan; solze so mi tekale po licih — ali od sreče, ali od žalosti... In ko sem bil na kolodvoru, sem se vrnil, sam nisem vedel, zakaj; kakor da bi me bil kdo poklical z ukazujočim glasom. O prijatelj, in šel sem kakor hudodelec, nikomur nisem pogledal v obraz... Žal mi je bilo potem in bolan sem bil...”

Toliko trpljenja je bilo v njegovem pripovedovanju, da mi je bilo samemu težko pri srcu. Strah me je bilo... Ločila sva se in gledal sem za njim, ko je šel počasi po široki, vroči cesti proti predmestju... Privezan je bil z močno vrvjó in se ni mogel geniti, ni se smel. Če bi stopil v kupé, bi ga potegnili za vrat in za roke vznak nazaj na peron. Ne dalje, tujec, popotnik brez doma, vel list na valovih! Zasenči si okó, glej od daleč v obljubljeno deželo, umiraj v koprnenju!... Ne dalje — in če bi preromal vso božjo zemljo od izhoda do zahoda, ne našel bi doma nikjer, zakaj ni ga v tvojem srcu...

In koprnenje je glodalo zmerom globlje; na obrazu so se poznala znamenja bolečine in stokal je v sanjah.

O PREŠCAH

V teh časih neutešenega in neutešljivega hrepenenja se spominjam dogodka izza davnih let...

Lepo jutro je bilo, ko sem se vzdramil. Sonce je sijalo, redki, nemirni jesenski oblaki so begali po nebu in pod njimi so begale sence preko ceste, preko streh in na polje, čez goro v daljavo. Oblekel sem se hitro, popil v naglici kavo in nato sem se napravil na pot. Poiskal sem veliko vrečo, v kakršnih nosijo krompir, in sem jo zakrpal, ker je bila razparana. Zunaj je zaklical Lojze in vrgel sem vrečo preko rame, vzel palico v roko ter se napotil.

Deset let mi je bilo takrat, Lojze je bil še mlajši. Ne vem, kakšen sem bil jaz, ali Lojze je bil zelo majhen in slab, bel in nežen je bil v obraz in gledal je srepo z velikimi očmi. Dejal je, da bo slikar — Bog vedi, o čem je sanjal. Zdaj je pač že mrtev, ali pa se je izgubil v svetu, ki je tako prostran. Postala sva pred sosedovo hišo in prišel je Tone, ki je imel tudi veliko vrečo preko rame. Z njim je prišla njegova sestra Hanca. Najmanjša je bila izmed nas vseh; veliko materino ruto je imela na glavi in izza rute je gledal zelo droben, bolehen obraz. Pogledal sem jo in sem mislil, da ne zmore tako dolge poti. Toda šla je.

Sprva se nismo ustavili nikjer, hodili smo hitro in veselo. Ponoči je deževalo in blato je cmokalo pod bosimi nogami. Zavili smo si hlače do kolen in Hanca si je izpodrecala krilo.

Kmalu se je vzdignil pred nami klanec in pot je bila gladka, izmita. Tone se je zadel z nogo ob kamen, sedel je ter si bri-sal s travo kri. Pod nami je bila že vas in še dalje v dolini so se svetile bele trške hiše. Vse je bilo kakor umito, okopano; prazniško se je lesketalo jabolko na zvoniku farne cerkve. Vseokoli nas pa je bila božja samota.

Domenili smo se bili, da ne pojdemo po préšce ne v vas, ne v trg. Tolpe otrok so lazile tam od hiše do hiše, berači, razca-pani popotniki. Ljudje so jih gonili od hiše, in če so jim dali kruha, so godrnjali ter loputali z durmi.

Lojze se je bil domislil prvi. Gledal je z velikimi očmi in je dejal: „Tam je vse drugače, tam za hribi. Ne prišli bi domov s praznimi vrečami. Jabolk bi nam dali, hrušk, polne pehar-je, in tistih koruznih hlebcev, kakor jih pečejo tam; nizki so, rumeni in lepo diše; rjava skorja je razpokana kakor pri po-gači... Da, kdor si upa tako daleč!...”

Zavila se je pot nekoliko navzdol v tiho dolino, kjer so le-žale dolge lehe. In tako je izginila ravnina za nami, sami smo bili — nad nami nebo, kjer so begali jesenski oblaki. Razgo-varjali smo se prej, ali v tem trenutku, ko je vzrastel hrib med nami in med ravnino, ki je bila naš pusti dom, smo utihnili. Drugačno je bilo vse življenje zdaj in tudi sami smo bili dru-gačni. Zgenilo se je v meni nejasno in boječe, da bi se vrnili; spogledali smo se, ali šli smo dalje.

Zdelo se nam je, da hodimo že dolgo. Neprestano se je pot vzdigala in se je spet spuščala, zmerom je bila enaka, enaki so bili vsi holmi in lazi in zmerom iste so bile tudi njive in črne tepke, ki so rasle ob poti. Kakor da bi se nič ne premikali in bi bilo vse mirno, začarano. Samo oblaki so hiteli.

Tone je skočil preko trnjeve meje in je pohitel na holm, da bi se ozrl naokoli.

„Tam je vas, zvonik se sveti!” je zaklical.

„Saj sem vedel, da pridemo kam!” je dejal Lojze mirno in šli smo dalje.

Res je bila že blizu vas, ali nismo je mogli videti, dokler nismo bili tam, ker je bila skrita v drevju; samo mala, žalostna cerkev je stala na nizkem, okroglem holmu, krtini podobnem, in je vzdigala zvonik s pozlačenim jabolkom; vzdigal se je zvonik, pa se ni mogel vzdigniti visoko; presegel je komaj visoki oreh, ki je stal na pokopališču.

Ozrli smo se, stopili smo v prvo vežo. Prav za durmi smo ostali in smo se tiščali k zidu; temno je bilo v veži, dišalo je po sveže pečenem kruhu.

Molili smo očenaš, ali slišal se je skoro samo tenki glas Hančin, ki je stala spredaj in je sklenila roke in se ni nič bala.

Odprle so se duri, umolknili smo; neobrita kmečka glava z veliko polhovko je pogledala iz sobe; zagodrnjalo je in duri so se zaprle.

„Počakajmo!” je dejal Tone in se je pomaknil bliže proti pragu. Tedaj pa so se oglasili urni ženski koraki globoko v veži, v temi, zaškripalo je nekaj in nato je prišla dekla; prinesla nam je pehar suhih hrušk in četvero koruznih hlebov, majhnih, ploščatih in lepo dišečih. Dekla je bila debela, umazana in neprijazna ženska; pogledala nas je postrani, ni rekla nič in se je vrnila. Posedli smo v veži na tla, prešteli hruške in jih razdelili, spravili vse skupaj v vreče ter se napotili dalje.

Vas je bila majhna, zelo blatna in pusta. Hiše so se tiščale na kupu kakor kokoši; in vse je bilo tiho, kakor da bi imeli

mrliča v vsaki hiši. Nekje ob vrtu se je prikazal fant, gledal je nekaj časa molče, nato je zaklical nekaj z zategnjenim, smešno pojočim glasom, pobral je kamen ter ga zalučil za nami.

„Lakota beraška je dejal!” se je razjezil Tone, hotel se je spustiti za njim, ali premislil se je precej in je samo zakričal: „Le pridi enkrat dol, ti... coklar!” Tone sam ni vedel, kako si je izmislil „coklarja”; zasmejali smo se in smo se napravili v drugo vežo.

Ko smo molili, je stal pred nami širokopleč fant in je opiral roke ob boke. Poslušal je in gledal in se ni ganil. Ali ko smo nehali, se je počasi okrenil, vzel je iz kota debelo palico in stisnili smo vreče ter bežali; noge so se vdirale preko gležnjev v blato.

Obredli smo vso vas, nobene hiše nismo pozabili; imeli smo naposled vsak po dva krajcarja in tudi v malhah je bilo že nekaj. Krajcarje nam je bila dala stara ženica, ali moliti smo morali ves prvi del rožnega venca; Tone pa je bil opazil, da sliši ženica slabo in zato je izpustil veliko število češčena-marij. „Saj nimamo toliko časa!” je dejal.

Komaj smo bili spet na poti, se je že izgubila vas v drevju; nobenega glasu ni bilo iz nje, tudi pes ni zalajal; ležala je mrtva tam in kakor na grobu se je svetil nad njo križ na nizkem zvoniku. Zdaj je šlo strmo navzdol. Pot je bila tukaj široka, vsa razvožena in tako blatna, da je škropilo do suknje, ko smo hodili. Tod so pač gonili živino na vodo. Spodaj, v čudnem, neprijaznem zatišju, pod strmimi skalami, je bila kotlina, polna rumene vode. Pot je vodila mimo v dolgo in ozko dolino, nečkam podobno.

Lepa je bila dolina, vsa zelena, mirna, kakor nedeljska. Na oni strani, tam na rebri, se je svetilo dvoje, troje majhnih be-

lih vasi; prijazno so gledale dol kakor golobje. In prav sredi doline je tekel majhen potok, žuborel je tiho, med vrbami skrit. Tudi pot je bila lepa, gladka, z drobnim belimi peskom posuta. Ob poti je stala sredi doline nova kapelica Matere božje in tam smo pokleknili. Prijazno je bilo vse naokoli in tudi nam je bilo prijetno in lahko, kakor da bi se bil Bog ozrl na nas...

Dobro se nam je godilo v tisti dolini. Ljudje so bili kakor svetli zeleni travniki tam doli, kakor bele vasi in nova kapelica ob poti. Niso nas gonili od praga in malhe so se polnile. V neki prostorni veži smo sedeli na klopi za mizo, jedli smo pšeničen kruh in pili mrzlo sladko hruševko. Pred nami je stala debela kmetica in nas je izpraševala.

Ne vem, če je še na svetu tista dolina; zdi se mi, kakor da bi je ne bilo več...

Bili smo spet na poti, pod nami je bila dolina; še eno drevo, še en ovinek in nikjer je ni bilo več. Samotna pokrajina se je razprostrla pred nami. Zgodilo se je takrat drugič, da smo postali in smo se spogledali. Ali šli smo dalje, kakor da bi nas bil kdo potegnil za rokav.

Nismo še hodili dolgo, ko smo opazili, da ni bilo več jasnega neba nad nami. Umirili so se bili oblaki, počasi so se še plazili, utrujeni in leni in zmerom v isti smeri, proti severu. Podajali so si roke in so se spajali, sinjina se je izgubljala, kakor da bi zapirali tam gori svetla okna.

„Deževalo bo!” je omenil Tone.

Lojze in jaz nisva nič odgovorila. Kaj se je godilo v meni ob tistem času, Bog vedi, ali čutil sem, da je mislil Lojze kakor jaz.

„Le dalje, kamorkoli!” je mislil Lojze. „In če dežuje, naj!”

Hanca je hodila zadaj; malo sključena je bila in sople je že težko, ali nismo se zmenili zanjo.

Zašli smo bili v čudno pokrajino, tako neizmerno žalostno, kakršne nisem videl še nikoli. Holmi so bili poraščeni z grmovjem in nizkim drevjem; vetra skoro ni bilo več in tako se ni nič genilo; samo tam na najvišjem holmu se je premikalo počasi in enakomerno visoko ogrodje, kakor da bi stala tam smrt in zamahovala s koso. Med holmi so bile zasekane globoke in zelo ozke grape, polne belega kamenja, med katerim se je pretakala rumena dežnica.

Poti skoro ni bilo, hodili smo po blatnih stezah, po kolo-vozi, časih smo udarili naravnost čez holm, po strmi rebri, tako da smo plezali časih po vseh štirih. Ali nikjer hiše, od nikoder glasu — neizmerna in zmerom enaka je bila pokrajina.

„Kaj se nismo izgubili?“ je vprašala Hanca. Potna je bila v obraz in ustnice so se držale na jok.

Na visokem grebenu smo bili, videlo se je daleč naokoli. „Kako bi se izgubili? Tam so sveti Trije kralji!“ je tolažil Tone Hanco in sebe. Gledali smo — tam v daljavi, visoko, zraven sivega neba je bila bela pičica, cerkev svetih Treh kraljev.

„Zdaj, otroci, bomo pač kmalu na Holmu; mnogo nas čaka tam. Samo troje hiš je, naokoli pa gozd samega sadnega drevja. Po dolinah, po hribu same jablane — kakor smreke in bukve...”

Lojzetu so se zasvetile oči in tudi meni se je zasmejalo srce, Hanca pa je pospešila korake. Same jablane kakor smreke in bukve. Kaj jabolka! Imeli smo jih v malhah dovolj. Ali bilo je nekaj lepega — tako sladko je bilo upanje... Ni treba, da so bila jabolka, bilo bi lahko karkoli...

Molčali smo skoro vso pot, odkar smo se bili odpravili z doma.

Tone, ki je bil doma zmerom lačen, je mislil na koruzni kruh, na jabolka, na sladko hruševko; tudi Hanca je mislila tako — tepena je bila zmerom, pestovala je ves dan in se ni nikoli najedla; sanjala je pač o belem kruhu, o pisani ruti, morda celo o srebrnih uhanih; zato so bile njene oči tako tihe, kakor da bi gledale in nič ne videle. Šla sta oba v boljšo deželo, kjer so hiše od kolačev in strehe od belega cukra — hodila sta in sta molčala...

Tudi Lojze je sanjal. Ali njegove sanje so bile kakor pravljice, čudopisane, tako lepe in tako neverjetne. Nikoli ni okusil belega kruha, toda mislim, da ni sanjal o belem kruhu; lica so mu bila bela in bolna, oči pa so se bleščale kakor dvoje plamenov. Zato, ker je bil tak, se je pač klavrno izgubil, mislim...

Postali smo. Tam po onem holmu se je vila bela pot v lepih ovinkih mimo lepega drevja. Šli smo veselo, ali ko smo prišli na pot, ni bila več tako lepa in bela, kakor se nam je zdela prej. Morda je bilo takrat zasijalo nebo izza oblakov. Blato je bilo osušeno samo zgoraj, ali ko je noga stopila, se je vdrla. Tudi trava je bila še mokra in časih se je stresla veja tam gori in kaplje so se usule na nas.

Velika kmečka hiša je stala tam sredi drevja; spodaj je bila zidana, zgoraj lesena in s slamo krita. Mala okna so gledala neprijazno, tako srepo in lokavo, kakor da bi nas bila zapazila že od daleč in bi nam zdaj hudobno mežikala v hudoben pozdrav. Blizu smo že bili, toda od nikoder ni bilo človeka. Nismo vedeli zakaj, ali bojazen nam je legala na srce.

„No, pojdimo tja, v božjem imenu!” se je počasi osmelil Tone in je stopil počasi.

Tedaj je skočilo od nekod, od hleva ali od kolnice, nekaj črnega ter se zapodilo proti nam. Velik pes je bil, toda lajal ni, skočil je z velikim, tihim, mačjim skokom. En sam skok je bil; dolga vrv, ki je bil privezan na njej, ga je potegnila siloma nazaj, tako da se je prevrnil. Nato je zalajal hripavo, pogнал se je vdručič.

Tone je bil zgrabil Hanco za roko, da je padla, bežal je in jo je vlekel s seboj preko trave in kamenja in blata. Malha se je odprla in jabolka so se iztresala, tudi koruzen hlebec je padel v blato; sredi bega se je Lojze okrenil, pobral je hlebec in je tekel dalje. Bežali smo, dokler nismo več videli hiše. Zasopli smo bili in potni, ko smo se ustavili, Hanca je bila vsa blatna in opraskana po obrazu in po rokah; toda jokala ni.

Nismo si upali pogledati drug drugemu v oči, tudi govorili nismo nič. Tihi in žalostni smo se napotili dalje.

Pot pa je bila zmerom bolj pusta. Navzdol je vodila zdaj, ali tako strma je bila in spolzka, da smo padali neprestano. Lojze se je zasmejal nekoč, ko je padel, toda umolknil je precej, prestrašil se je svojega glasu. Zdelo se nam je prej, da je ravnina, ki se je razprostirala tam, čisto blizu pod nami, par skokov. Toda hodili smo in padali, konca pa ni bilo nikoli, kakor da bi se pogrezala ravnina zmerom niže. Ozrl se je Tone nekoč in je videl, da sedi Hanca zadaj v blatu. Sedela je in je gledala mirno.

„No, Hanca?”

Vstala je in tako smo šli dalje, zmerom navzdol. Do kolen smo bili blatni, kakor da bi imeli debele sive nogavice.

Sitno je bilo in žalostno, toda Lojze kakor da bi ne čutil žalosti. Dolga je pač pot in neprijetna, ali tudi konec je nekje... tista lepa dežela... Komaj še smo mislili na préšce in zdi se mi

zdaj, da sploh nikoli nismo mislili nanje, že od začetka ne. Nekaj drugega je bilo v nas in z bolestjo čutim, kaj je bilo...

V širokem ovinku se je spustila pot v dolino in je zavila potem na levo, vzpenjala se na holme in padala, izgubila se potem za hribom. Na desni pa je bila velika odprta ravan, čisto prazna, z visoko travo poraščena; jarki so se križali na vse strani, samotno drevo je stalo tupatam. In napotili smo se preko ravni.

Vodila nas je ozka in zelo blatna steza, tam s travo pre-raščena, tam z globokimi lužami pokrita. Nismo še hodili dolgo, ko smo opazili, kako so se prikazovale na tej, na oni strani ob stezi kakor ribniki velike luže; voda je bila čista, mirna, šopi visoke trave so rasli iz nje in tudi spodaj je rasla trava, videli smo...

„Strah me je!” je rekla Hanca zadaj. Tudi v meni se je zgenilo takrat — tako prostrana je bila ravan in tako mirna!

Ali nihče ni rekel, da bi se vrnili, in tudi mislil ni nihče...

Razlila se je voda preko steze, mahoma smo stali pred njo, nismo je bili ugledali prej. Od brega do brega so bile položene deske, voda jih je pokrivala in majhni valčki so se igrali, delali so se mehurji in trava je nalahko vztrepetavala.

Lojze je stopil prvi na desko, ali ni si upal précej dalje, deska se je bila pogreznila pod korakom za ped globoko. Tone se je ozrl z resnim obrazom.

„Pojdimo okoli luže!”

Stopil je, ali udiralo se je pod njim, zelo mehko mastno blato mu je lizalo skoro do kolen.

„Lojze pa je stopil dalje po deski.

„Če so deske tu, tedaj je to steza. Čemu pa bi jih bili položili?”

Vsi smo šli za njim; Tone je pogledal na Hanco in je šel zadnji tik za njo. Deske so se vdirale globoko, preko kolen nam je brizgala voda. Ko smo bili na sredi, sem se opotekel, ker se mi je bilo zazdelo nenadoma, kakor da je vsa ravan polna vode in da voda pljuska ter se nam bliža od vseh strani. Toda zazibalo se je in streslo, samo luža je bila naokoli in že smo bili blizu brega.

Hodili smo s sklonjeno glavo, trudni, nismo videli neba. Nebo pa se je temnilo zmerom bolj, mirno so viseli oblaki od vzhoda do zahoda. In ko smo bili sredi ravni, je pričelo pršeti. Še bolj pusta in otožna je bila zdaj ravan; pogrebna pokrajina. In skoro mi je, kakor da se je resnično pomikal mrtvaški izprevod preko ravni, mimo samotnih dreves, preko velikih tihih luž, pod sivim nebom. Molče se je pomikal, črno oblečeni pogrebci so klonili glave, križ se je zibal spredaj...

Tako smo mislili: preko ravni pojdemo, okoli holma, ki je tam daleč kakor v megli, in mimo holma drži velika cesta. Po veliki cesti pa se vrnemo.

Ali zdaj se je vse izpremenilo — čisto drugačna je bila pokrajina in tudi naše misli so bile drugačne. Lojze je gledal srepo in naravnost, oči pa so mu bile rdeče obrobljene. Zakaj tako nam je bilo pri srcu sredi pogrebne pokrajine, kakor da je ni konca in da smo bili zabredli v večnost, kjer ni ne glasov ne svetlobe. Tudi tisti holm, ki je dremal v megli, pač ni bil holm ob veliki cesti. Upanje, ki je bilo tako majhno in nejasno, se je bilo preselilo tja in zdaj je gledalo čemerno iz daljave. Da, naše upanje, to je bil holm... In tudi velike ceste ni bilo nikjer.

Vsa nas je bila objela ravan, pogoltnila nas je bila. Kakor luža smo bili, kakor blatna, spolzka steza, kakor samotno

drevo, ki je izgubilo listje že tako zgodaj; in kakor dež smo bili, ki je škropil tenko, enakomerno od sivega neba...

Stal je tam hrast, še ves košat in zelen, malo vzvišena je bila zemlja pod njim. Tja smo šli in smo sedli v mokro travo.

Globoka, trudna malodušnost je bila v nas. Nič nismo govorili, nismo se ozrli drug drugemu v obraz, da bi ne zajokali. Sedeli smo dolgo, utrujenost je lezla od nog navzgor, legla je na ves život in oči so se hotele zapirati. Nad nami je šumelo narahlo, drobne kaplje so bile ob listje...

Vstala je Hanca in vsi smo se ozrli začudeni nanjo. Zdela se nam je čudno majhna, upognjena je bila kakor stara ženska, tudi velika materina ruta jo je delala staro.

„Kaj ne pojdemo?“ je vprašala in je zadela malho na ramo.

V tistem trenutku je bila večja od nas vseh in zaupali smo vanjo. Vzdignili smo se in smo šli noge so nam bile neokretne, lesene.

Nižalo se je nebo in je temnelo, z velikimi črnimi očmi je gledalo na nas in bali smo se ga. Deževalo je močneje v tenkih, ravnih curkih. Luže so bile zmerom večje in zmerom bolj se je udiralo.

„Tam bi bili ostali!“ je izpregovoril Tone in je gledal v tla.

Hanca je skoro zakričala:

„Ne! Ne!Ne!“

Čudno je bilo — razumela je njegovo misel, ki jo je komaj sam razumel. Jaz pa sem videl tisto misel tudi v Lojzetovih očeh in čutil sem, kako se je bila vzbudila tudi v meni samem...

Zabobnelo je zamolklo, kakor da bi tam daleč, za hribom drdrali vozovi po lesenem mostu. Vsi smo vedeli, kaj je bilo, toda nihče ni izpregovoril in gledali smo v tla. Kmalu nato se

je prikazala na nebu žareča bela črta, mirno je stala in je izginila, za goro pa je zabobnelo.

Hanca se je prekrizala.

Tisti holm, ki smo ga videli prej na desni, je izginil. Nebo se je čisto približalo, pogreznilo se je skoro do vrha samotnih dreves, od vseh strani se je zgrinjalo kakor morje. In zdaj ni bilo na svetu nič drugega več nego tiha ravan.

Ko sem se ozrl, sem zapazil, da smo hodili v drugačnem redu: Hanca je hodila spredaj. Z drobnimi, opreznimi koraki je hodila, sključena je bila do pasu, malho je držala z obema rokama...

Tako bi pač hodila v večnost, Hanca...

Tedaj pa me je čudno spreletelo po životu. Tone je bil zadnji in postal je nenadoma, vreča mu je padla z rame in zajokal je naglas. Čuden je bil njegov glas, razlegel se je po vsej ravni; podoben je bil pasjemu cviljenju ponoči.

Vsi smo postali; Lojze je gledal v stran, ustnice so se mu premikale, kakor da bi hotel izpregovoriti.

Hanca je pobrala vrečo in jo je zadela na rame poleg svoje; zdaj je bilo breme večje nego Hanca; držala ga je z eno samo roko, in ker je bila upognjena do pasu, bi še držati ne bilo treba; mirno je počivalo breme — kakor da bi sedelo udobno tam na skrivljenem hrbtu, gledalo nazaj ter se nam smejalo hudobno.

Prijela je Toneta za roko in šli smo dalje...

Ne vem, kje je zdaj Hanca. Ali zadnjič sem videl žensko v obnošeni in zakrpani obleki; iz suhega jetičnega obraza so gledale mirne oči; v naročju je imela dojenca, dvoje otrok se je držalo njenega krila. Život ji je bil upognjen, šla je preko

ceste z drobnimi, trudnimi koraki; ob oglu je postala, gledala je nekam v daljavo... Mislil sem, da je bila Hanca...

Zeblo nas je. Od dežja smo bili vsi premočeni, in mraz se je vzdigal iz preplavljene ravni, lil je od sivega neba, napolnil nam je malodušna srca. Tudi strah nas je bilo, tako da se nismo upali ozreti. Že je bila tudi meni zmerom bolj prijetna misel, da bi legel v blato, v lužo ter si odpočil. In spogledala sva se z Lojzetom.

Takrat pa je zazvenelo čudno, kakor da bi zaklenkal sredi pokrajine tenek zvon. Hanca je molila rožni venec.

In hipoma nam je bilo lažje, mirnejši je bil strah in tišja je bila žalost. Bilo je, kakor da je molila pokrajina dolgo, žalostno molitev.

Umolknili smo, ko smo prišli do jarka. Tam je bil pač konec.

Jarek je bil širok; vsled dežja se je bil nenadoma napolnil do vrha z rumeno vodo, ki je tekla hitro ter pljuskala z velikimi valovi. Preko jarka je bilo položeno tenko deblo, skoro nič obtesano, okroglo in spolzko; opore pa ni bilo. Stali smo pred jarkom in strah je rasel v nas, dvigal se je v grlo, kakor da bi nas grabilo za vrat. Tresel sem se, ko je stopila Hanca na brv.

Stopila je oprezno z drobno, blatno nogo. Stopila je in je šla, počasi, upognjena, prestavljala je noge tako, kakor da bi hodila za šalo po vrvi. Stopil je za njo Lojze in stopil sem še jaz; vsi smo prišli na breg, ali utrujeni smo bili in noge so se nam tresle, kakor da bi bili preromali večnost, dolgo, strmo in strašno pot. Na oni strani pa je ostal Tone sam. Gledal je topo na nas, roke so mu visele ob životu, kakor da bi mu bile umrle.

„Stopi!” je zaklicala Hanca.

Tone je nekaj odgovoril, zagnal se je, stopil je na brv tako trdo, da je zapljuskala voda preko nje, in je bil z dvema skokoma na tej strani. Nato pa se je opotekel in je padel.

„No, dalje!” je prosila Hanca.

„Kaj ne vidiš, da ni konca?” je kriknil Tone. „Ni konca! Ni konca!”

Ni ga bilo. Dolgo smo že hodili, ali bili smo zmerom na istem mestu. Kolikor se je odgrnilo puste ravni pred nami, toliko se je je zagrnilo za nami. Da, čudo je bilo, pokrajina je hodila z nami. Na vseh straneh se je bilo spustilo od neba dol veliko sivo zagrinjalo, motilo nas je in tako je bilo mogoče, da smo hodili v kolobarju...

Kamor so pogledale oči in kolikor daleč so mogle trudne, plašne misli, je bila sama pusta, tiha ravan; vsa zemlja je bila pusta ravan in vse življenje. Mi pa smo hodili v kolobarju in konca ni bilo...

Steza se je razširila nenadoma v razvožen, blaten kolovoz. „Tam je holm!” je vzkliknila Hanca.

Resnično se je bil vzdignil na desni holm, na vrhu se je svetilo nekaj belega izza drevja. Pospešili smo korake, laže so stopale noge in tudi Hanca se je bila nekoliko vzravnila.

Ali od utrujenosti in od žalosti so bila naša srca še zmerom plašna in malodušna — kakor ujeti vrabci so bila, ki se tresejo, ker se bliža roka, da jim zavije vrat. Srečali smo na kolovozu raztrganega vagabunda in bežali smo preko travnika in preko luž in jarkov, ko smo ga ugledali...

Tedaj pa se je zgodilo kakor čudež. Prikazala se nam je široka bela cesta in v tistem trenutku se je zasvetilo na vzходу, kakor slavalok se je bila vzdignila mavrica od zemlje do

neba. In tam v daljavi se je bleščalo kakor veliko belo mesto, vso svojo jasno luč je razlivala mavrica nanj.

Razširila so se nam srca od silnega koprnjenja. Lojzetu so se zabliskale oči in vzkriknil je:

„Tja, otroci!”

Zakaj tam je bil cilj. Zdaj smo spoznali, kam je hotelo srce, kadar je bilo polno žalosti. Tam je bila rešitev in je bilo novo življenje, vsa prihodnost je bila tam...

Stopili smo, toda glej, noge se niso hotele premikati, privezane so bile na dolgo vrv, morale so nazaj na pusto, neizmerno ravan, kjer je bila smrt. Vsi smo postali, tudi Hanca. Tone je sedel na kanton ob cesti in je položil malho na travo. Lojze je stal sredi ceste in je gledal s široko odprtimi očmi proti velikemu, belemu mestu, ki se je svetilo v mavrici. Mavrica pa je ugasovala, ugasovalo je tudi mesto. In Lojzetu je klonila glava... Nazaj, nazaj na pusto ravan!

Trudni smo bili, da nismo mogli več koraka dalje. Na holmu je zaklenkalo žalostno, kakor da bi zvonilo umirajočemu. Lojze je hotel sesti v travo ob poti, da bi si odpočil, toda pokleknil je in je legel nato z vsem telesom. Tudi meni je bilo, kakor da bi stal na gugalnici; zibala se je cesta, zibal se je holm...

Mavrica je bila ugasnila tudi na vzhodu so se spet spojili oblaki in deževalo je. Meni pa se je zdelo tedaj, da smo še zmerom sredi neizmerne, puste ravni in da hodimo... hodimo, ali konca nikjer in nikoli... Ko smo se vozili domov na ropotajočem kmečkem vozu in smo spali, se mi je sanjalo še zmerom, da hodimo... hodimo po neizmerni, mrtvaški pokrajini, ali konca nikjer in nikoli...

To je dogodek, ki se ga spominjam v teh časih neutešenega in neutešljivega hrepenenja.

V TEMI

Mračilo se je. Bilo je še zgodaj, ali na zahodu so se vzdigali oblaki, gosta, siva meglá brez oblik, in tako je izginilo sonce. Vroče je bilo še zmerom in soparno; okna so bila odprta in prašilo je v sobo.

Soba pa je bila majhna in skoro brez pohištva; durim nasproti je bilo dvoje oken z razbitimi šipami; tudi ogledalo, ki je viselo med okni v nekdam pozlačenem okviru, je bilo na sredi ubito; ob eni steni zofa, pred njo miza in dvoje stolov; na drugi strani postelja in nad njo podoba Matere božje z Jezusom v naročju. Troje otrok je bilo v sobi. Ana, dvanajstletno deklè, je sedela na nizkem stolcu in je krpala. Ozrla se je časih na sestro Tončko in na brata, ki sta sedela za mizo in igrala domino. Ana je imela resen, skoro starikav obraz; dolg je bil in koščen, nelep, samo oči so bile lepe in velike, čudno mirne, kakor jih imajo ljudje, ki so doživeli mnogo. Njeno telo je bilo dolgo in neokretno, hodila je z moškimi koraki. Bolj vesel in otročji je bil obraz njene mlajše sestre; živo so se svetile oči in ustnice so bile rdeče in polne. Brat, najmlajši izmed njih, je bil podoben Ani; tudi njegov obraz je bil resen, bolj širok, toda iste sive, nezdrave barve.

Oblaki so se vzdigali višje, v sobo je legel mrak. Ana je vstala in se je naslonila ob okno; gledala je po cesti navzdol, kakor da bi koga pričakovala. Čas bi bil, da bi prišla mati; šest je že morda.

Prisedla je k mizi, da bi igrala s sestro in bratom. Toda premislila se je; ležalo ji je na srcu nekaj neprijetnega in sama ni razumela, kaj je bilo. Žalostni so tisti večeri, ko leži v izbi prezgodnji mrak in se vzdigajo zunaj oblaki.

In tedaj se tudi Tinetu ni hotelo več. Naslonil se je s komolci na mizo in v tistem hipu je bil njegov obraz zelo star. Tončka se je vzdignila, da bi šla v kuhinjo in iskala po omarah.

Zabobnelo je nekje v daljni daljavi; že so plezali oblaki proti mestu, bili so že skoro nad strehami. Zapihal je veter preko ceste in vzdignil se je prah.

Tine je prašal: „Čigav je bil tisti voz, Ana, ki se je peljal zjutraj mimo?”

Prašal je in ni pričakoval odgovora. Lep je bil voz, pozlačen, in voznik je imel zlate porte. Švignil je mimo in nikjer ga ni bilo; kakor cesarjev voz. In Tinetu je bilo, kakor da je bil tisti voz vse, o čemer je sanjal — vse, Velika noč, cesarski Dunaj, pomaranče in kolači... „Hí-i!” in nikjer ga ni bilo več.

Tončka je zajokala v kuhinji.

„Kaj ni nič kruha, Ana?”

„Počakaj, da pridejo mati!”

„Zakaj ne pridejo mati?”

Tončkin obraz ni bil nič več vesel, tudi v njenih očeh se je prikazala skrb.

„Kaj pač prinesejo mati?” je sanjal Tine in ni pričakoval odgovora.

Vsi trije so se zamislili. Govorili bi bili živahno in veselo o lepih stvareh, ki jih pač prinesejo mati, ali ležalo jim je na srcih nekaj neprijetnega. Zakaj žalostni so večeri, ko leži v izbi prezgodnji mrak in se vzdigajo zunaj oblaki.

Ana se je vrnila k oknu in ko se je sklonila, so ji vihrali lasje v vetru. Gledala je po ulici navzgor, navzdol — zdaj se morda prikaže mati z belim zavojem pod pazduho, prinese dela, prinese kruha. Ali ni se prikazala. Pogledala je Ana proti nebu, in glej, vsega so bili že pokrili oblaki, sivi in težki, do vrha polni vodé.

„Napravi luč, Ana; temà je!”

Ana je šla v kuhinjo po svetilko; ali svetilka je bila skoro prazna, komaj za pol ure je bilo še olja. A do tedaj pride pač mati, pride morda še prej. Napravila je luč.

Luč pa je bila čudna tisti večer, ni mogla pregnati temè. Sence, ki so bile zunaj in so segale v izbo, niso hotele izginiti. Velik rumen kolobar je bil na mizi, ali v izbi je bilo vse temno in vse temno je bilo zunaj.

„Kam so šli, mati?” je prašala Tončka.

Ana ni vedela odgovora. Napotila se je bila mati kakor mnogokdaj — morda brez cilja, nihčè ni vedel kam. Samo to so vedeli, da se vrne z belim zavojem pod pazduho.

Pomislila je Ana in v prsih jo je zbolelo; spreletelo jo je kakor bojazen.

Tudi Tineta je bilo spreletelo ob istem času. „Igrajmo!” je dejal in posedli so okoli svetilke. Igrali so na dolg, ker niso imeli ne krajcarjev, ne orehov. Ali ko so doigrali prvo pot, so nehali. Težko jim je bilo, kakor da se snuje nekje nekaj nelepega, neprijaznega, in zato so bile težke tudi roke, kakor lesene; ležale so mirno v naročju, naslanjale so se na mizo.

Ali je ugašala luč, ali pa so rasle sence ter pile svetlobo. Bilo je zmerom temnejše; na obrazih, ki so se sklanjali k svetilki, je bila rumena luč. Take obraze imajo mrlič, kadar se tresejo ob odru plameni sveč.

Ozrla se je Ana na cesto; še se je svetilo medlo, morda samo od svetilke, ki je gorela ob oglu; debele kaplje so padale v prah.

„Poglej, Ana, še ti, če ni več kruha v omari!”

„Nič več ga ni.”

„Tudi jabolka nobenega?”

„Počakaj, da pridejo mati!”

Zdaj se je domislila Ana, kako se je bila mati napotila. In spomnila se je tudi na reči, ki bi jih drugače ne opazila. Zdaj jih je opazila in sama se je prestrašila nerazumljive bojazni, ki se je plazila polagoma v srce in je rasla zmerom bolj.

Mati je hodila vse popoldne po izbi, zmerom od duri do okna, glavo sklonjeno, roke prekrižane na prsih. Vsi so bili spodaj, Tine in Tončka, in tudi Ana je pogledala v izbo samo časih in se je vrnila pred hišo na prag. In kadar je pogledala v izbo, je hodila mati molče, s težkimi koraki, in se ni ozrla nanjo. Ko se je že skoro mračilo, je ogrnila mati ruto in je šla. Nikogar ni pogledala in nič ni naročila; Tine je šel za njo, ali ko se ni ozrla nanj, je postal ob oglu in se je vrnil.

Ana je čutila bojazen, toda ni je razumela. Tako je odhajala mati zmerom in tudi zmerom je tako hodila po izbi, od duri do okna, glavo sklonjeno, roke prekrižane na prsih, srepo skrb na obrazu... Samo zdaj bi ne smelo biti tako, zakaj žalostni so taki večeri.

„Luč umira!” je vzkliknil Tine, in ves prestrašen je bil, kakor da bi se bližalo nekaj neveselega.

Ana je stopila k svetilki in jo je privila; zasvetilo se je, toda spet je temnel rumeni kolobar na mizi, nižal se je plamen. Vsi so strmeli v ta plamen, ki je pojemał tako hitro; že so se prikazovale rdeče iskre, prasketalo je, umiralo, čudno je rdela in

trepetala poslednja svetloba, trepetala je tudi na plašnih obrazih, ki so se sklanjali globoko. Ana je privila, odvila, in v tistem hipu je bila tem... vsenaokoli; oči so strmele in niso videle ničesar.

Tončka je zajokala.

„Mati!”

Zajokala je, ali prestrašila se je in umolknila. Tudi jok je bil prevesel in preglasen za to čudno tem”, ki je bila napolnila vso izbo in tam zunaj vso cesto in ves svet.

Deževalo je in časih je udarila kaplja ob okno, kakor da bi potrkala nevidna roka.

„Pozno je že!” je izpregovoril Tine; glas mu je bil tih in boječ; strah ga je bilo tišine in ni se je upal žaliti. Komaj je Tine izpregovoril, se je oglasila v odgovor ura v sosednjem stanovanju; zid je bil tenak in slišali so čisto natanko hreščeče, ubite udarce, ki so rezali v tišino kakor s skrhanim nožem. Ura je bila pokvarjena; bilo je in bilo neprestano, našteli so trinajst udarcev; nato je zahreščalo, kakor da bi se vrtilo s čudovito naglostjo veliko število drobnih kolesc; in vse je bilo tiho.

Bojazen je utripala v srcih in iz bojazni so se porajale čudne misli, kakršnih ni ob belem dnevu in ki čakajo tam v sencah. Vesele so morda časih, ali tisto veselje je bolešno; ne frfot prijetno kakor metulj v soncu, in tudi ni glasno, kakor pesem; molči in leži pod težko mislijo, živ človek v rakvi.

Pride morda mati, vsa obložena, z veselim nasmehom v obrazu. „Glejte, otroci, kaj sem vam prinesla. Ali ste že težko čakali? Skoči, Tine, po olja! Očedi svetilko, Ana!” In stopi k mizi, odvija številne zavoje... Morda stopa že po stopnicah... Upanje je utihnilo, da bi ne motilo prijetnih korakov. Ali so

bili koraki? Glasilo se je in je utihnilo, oddaljilo se je; samo v mislih so bili koraki, in ko so se misli razžalostile, so koraki utihnili.

Od veselega upanja pa je ostala v srcu kal, klilo je neprestano in je raslo in je vzcvetelo.

Morda se spremení življenje nenadoma — konec vseh skrbi in konec temè. Godé se čudeži na svetu, veliko število jih pripovedujejo knjige in vsi so resnični, ker so napisani. „Šel je nekoč fant po cesti, ves žalosten in lačen. Pa pride gospod in ga potrka po rami...” In nekoč je bil pastir... „Nekoč je bil pastir, ki je pasel ovce svojega gospodarja in si je želel v svet, bogve kam. Pa se pripelje mimo lepa kočija in iz kočije stopi gospod...” In nekoč niso imeli ne kruha, ne moke... „Ne kruha, ne moke in fant je šel v cerkev in je molil. Pa pride zjutraj gospod in...” Zmerom se gode čudeži na svetu in zato se zgodi čudež tudi zdaj. Kaj bi ne bil greh, da bi bilo zastonj vse to upanje? Kaj bi ne bila pregrešna misel, da Bog ne sliši tega upanja?... V svetlobo, v deveto deželo so se izgubile misli...

Zapihal je veter in kakor da bi stresel in udaril z močno rokó, se je odprlo okno na stežaj. Duri so se stresle v tečajih.

Ana je šla zapirat okno. Vsa je trepetala, bojazen se je spremenila v grozo.

Tončka je zaklicala: „Strah me je, Ana; luči!”

Hodili so po izbi in so iskali, če bi bil kje ostanek sveče. Po prstih so hodili, oprezno, in prestrašili so se, če se je zadel kdo ob stol, ob posteljo. Gosta tem... je bila zunaj, deževalo je in pljusnil je časih ob okno močen val.

Ana je vztrepetala, zadela se je bila ob nekaj mrzlega, ob neznano roko.

„Kdo je tukaj? Ali si ti pri meni, Tončka?”

„Jaz sem tukaj, ob postelji.”

„Kdo je pri meni?”

„Jaz sem ob oknu,” je zaklical Tine.

„Nekdo je bil zraven mene in se me je dotaknil z mrzlo roko. Sedimo za mizo in se stisnimo skupaj.”

Sedli so na zofo vsi trije. Držali so se za roke in so se tiščali tesno drug k drugemu.

Ali ko je sedela Ana mirno, je pričela misliti — tiste čudne misli, ki so čakale v sencah že dolgo in so stopale zdaj razločno pred njene prestrašene oči.

Mahoma je vstala, tresla se je po vsem životu in zobje so šklepetali.

Misel je bila, ki je ni bilo mogoče ne jasno misliti in ne izreči. Umrl bi človek, če bi ji pogledal naravnost v obraz. Ana se je branila trepetaje; toda ni mogla vzdigniti rok, da bi si zakrila lica — tam je vstajala misel, silna, brezoblična, rasla je neizmerno.

Omahovaje je šla Ana preko izbe, v kot ob postelji; poiskala je veliko ruto in jo je ovila okoli glave in ram.

Tončka in Tine sta videla, kako se je premikalo nekaj črne ga po izbi.

„Kam greš, Ana?” sta prašala prestrašena. „Pogledat pojdem, kje so mati.”

Stisnila sta se tesneje drug k drugemu.

„Pridi kmalu, pa z materjo pridi!” sta prosila s tihim in plašnim glasom, da bi ne dramila zlè tišine, ki je bila v temi.

Ana je odprla duri, v tistem trenutku pa se je prestrašila in sta se prestrašila onadva.

„Ne pojdi, ostani tu!”

V kuhinji je bila temà in vendar se je zazdelo Ani, kakor da

ji je bil stopil iz temè nekdo naproti. Umaknila se je strahoma in se je vrnila v izbo. Ko je bila odprla duri, sta čutila Tončka in Tine, kako se je nenadoma tema zgostila; in bilo jima je, kakor da nista v izbi, temveč daleč nekje v gozdu, sama in ponoči: dež bije tam visoko ob črno listje in za debelom čaka smrt.

„Ne pojdi, ostani tu!”

Sedla je k njima, roke so se upirale ob kolena, glava je klonila in se je skoro dotikala mize.

„Zakaj ne pridejo mati?” je prašala Tončka. „Morda...”

Tine je hotel izgovoriti misel, ali vzrasla je čudno pred njim, strašna in neizmerna. Gosta tem... je bila v izbi, toda okrenil se je k Ani in videla sta si v oči, tudi v lica sta si vide-la in lica so bila bleda.

„Da bi bila luč!”

Iskali so vdruživ, ali strah jih je bilo teh tih korakov — hodili so pač tuji ljudje po izbi — in tistih neznanih senc, ki so se premikale oprezno, sence tujih ljudi.

Tončka je stala ob oknu.

„Glejte, tam je luč!”

Ob oglu je gorela svetilka z majhnim rumenim plamenom, ki je prodiral komaj skozi dež in noč. Vsi so se stisnili k oknu in so strmeli v dremajoči rumeni plamen. In ko so se uprle vanj njih oči, je pričel plapolati in se zvijati; sunil je veter in plamen je ugasnil. Objeli so se in vsa tri drobna telesa so trepetala...

Kakor je rasla strašna misel v njenem srcu, je videla Ana zmerom jasneje, kako hodi mati po ulicah, v dežju in vetru. Ogrnila si je bila tenko ruto in ruta je zdaj vsa premočena, mokri lasje se sprijemajo na čelu. In mati se trese od mraza,

veter piha skozi tenko obleko, zbada z iglami v kožo, v meso, zbada v srce. Nikoli ni videla Ana materinega obraza tako jasno kakor zdaj. Dolg je in koščen, oči gledajo srepo in so rdeče obrobljene... Ali nikoli ni bila drugačna, odkar je umrl oče, in vendar je ni videla Ana nikoli tako jasno; kakor da bi jo bila ugledala prvikrat v življenju...

Vsi hkrati so se zdrznili, odprli so okno. Materin glas je bil, ki je zaklical spodaj. Skozi odprto okno je planil veter v sobo, mrzle kaplje so jim udarile v obraz, zašumelo je v izbi, na postelji, ob zofi. Sklonili so se skozi okno.

„Mati!”

Ali ni je bilo. Pijan človek je šel počasi in omahovaje preko ceste od te strani na ono in je izginil za oglom.

„Mati!”

Z veliko silo je sunil veter in umaknili so se strahoma, zaprli so okno.

Tončka je ihtela, ali jokala ni naglas.

„Moram pogledati... pojdem! Lezita na posteljo in se odejta čez glavo; vrnem se kmalu.”

Ana je položila na posteljo brata in sestro in ju je odela, nato si je ogrnila ruto. Odprla je duri, šla je skozi temno kuhinjo in vežo, in po stopnicah navzdol. Vse temno je bilo; drugače je gorela svetilka na stopnicah, nocoj je ni bilo. Tipala je z rokami, šla je počasi in varno. Na njenem srcu je ležala misel strašna in težka; ni je izpregovorila ne sebi in ne naglas, ali ustnice so se premikale, molile so, srce pa ni vedelo o molitvi. Ko je stopila na prag, jo je objel veter s silnimi rokami; kakor da bi jo hotel vzdigniti, treščiti jo ob zid; strgal ji je ruto z glave, v lice so ji bile mrzle kaplje, ves život je trepetal od mraza.

„Kam greš, Ana?”

Stisnila se je ob zid, široko so gledale oči, ali videle niso ničesar. Čisto razločno jo je bil nekdo ogovoril, materin glas je bil.

„Mati!”

Ali bilo ni nikogar, samotna je bila ulica in dež je pljuskal v vetru.

Globoka groza je obšla Ano; sklonila se je, pritisnila je ruto k prsim in je hitela domov. Opotekala se je, ker jo je suval veter in šele ko je bila pred pragom, je začula svoj glas; jokala je, ali veter je dušil njen jok in ni ga mogel slišati nihče, tudi mati ne. Ko se je vrnila v izbo, je trepetala vsa od mraza in od strahu. Odložila je ruto in nato je hodila po izbi. Hodila je že dolgo, ko je mahoma postala in se domislila: prav tako je hodila kakor mati, glavo globoko sklonjeno, roke prekrižane na prsih. In prestrašila se je sama, da je hodila tako kakor mati.

Tončka in Tine sta ležala v postelji. Objela sta se bila tesno, odeje pa nista marala preko glave; strah ju je bilo temè in vendar sta strmela vanjo s široko odprtimi očmi. In oči so se privadile, razločevale so zmerom bolj, ali vse, kar so razločile, je bilo strašno. Tam je bila zofa in nekdo je sedel na nji, čisto razločno se je vzdigala velika senca. In sence so bile tudi ob oknu, premikale so se tudi po sobi, počasi, po prstih, kakor da bi iskale luči. Zahreščale so naposled duri, veter je pihnil v izbo. Srepro so se uprle oči v duri, videle so kakor podnevi in so spoznale Ano, toda niso je hotele spoznati. In nato je hodilo po izbi s težkimi koraki, glavo sklonjeno, roke prekrižane na prsih, enakomerno, zmerom od duri do okna.

„Mati!” je izpregovoril Tine plašno in srce mu je nehalo

utripati, ko je pričakoval odgovora. Vedel je, da je bilo upanje prazno, in vendar je upal.

Odgovora ni bilo.

Ana je stala sredi izbe, roke še zmerom prekrizane na prsih.

Zakaj bi moralo biti in zakaj nocoj? Saj je bilo življenje zmerom enako — zmerom enako je hodila mati po izbi, od okna do duri. Zakaj bi nehala nocoj? In ko je izgovorila Ana v svojem srcu naglas tisto strašno in neizmerno žalostno misel, se je uprlo upanje s poslednjo silo. Ne, ne, ne more biti!... Zajokala je s kričečim glasom, vse telo se je streslo. Omahovaje je stopila k postelji in jokali so vsi trije.

Zunaj je deževalo, pihal je veter in na okno je trkala nevidna roka.

Slišali so, da so se odprle zunaj duri, narahlo, tihotapsko; in srca so zastala. Stopalo je po kuhinji z nerodnimi koraki, toda previdno, počasi, tipalo je po durih in duri so se odprle tako nalahko, kakor da bi se odpahnile same. Na pragu je stala velika senca, razločevali so zmerom bolj in zmerom bolj so se širile oči od strahu. Stal je tam človek visok, da se je skoro dotikal stropa z veliko črno kučmo, ki jo je imel na glavi. Ogrnjen je bil v dolg črn kožuh, ki mu je segal do peta, obraza pa niso mogli razločiti, zato ker je bil ves skrit v temni bradi. Tako je stal in se ni ganil, gledali so naravnost nanj kakor pričarani. Gledali so in so ga videli tam na pragu še zmerom; senca je bila tam, dasi so se bile duri že narahlo zaprle in ni bilo več nikogar na pragu. In ko so opazili, da ni nikogar več na pragu so se pričeli tresti kakor v silnem mrazu, glasu pa ni bilo iz ust.

Temna je bila izba in tiha, zunaj je potrkavalo še zmerom.

Tedaj pa so se oglasili zunaj mnogoštevilni, kričeči, surovi in jezni glasovi; težki in hitri koraki so se bližali po tlaku; nekdo je preklinjal s hripavim glasom, nekdo drug je pel razposajeno pesem; pijanci so se vračali iz krčme. Prav pred oknom je nekaj butnilo ob tla, gosti koraki so bežali preko ceste, oddaljevali so se in so utihnili...

Vsak šum, ki se je oglasil nenadno, je napravil še strašnejšo tišino, ki je bila v izbi; kakor da bi ugasnila luč in bi bila vse naokoli neprodorna tem..., polna skrivnosti in hudobnih senc...

Trdovratno je bilo upanje — zmerom še je živel človek v rakvi, živel je in je trkal na pokrov.

„Da bi že prišli mati!” je prosila Tončka.

„Da bi bila luč!”

Ana se je prijela za glavo z obema rokama, in ko je začutila roke na sencih, se je prestrašila, zakaj domislila se je, da se je tudi mati tako prijemala za glavo, kadar je stala ob postelji ali sedela za mizo.

„Slecita se in zaspita, ko ni luči; in ko bosta spala, pridejo mati... morda...”

In ko je rekla „morda”, je vztrepetala, zakaj spet je bila izpregovorila v svojem srcu naglas tisto strašno in neizmerno žalostno misel.

Tine se je vzdignil v postelji.

„Nikoli več ne pridejo mati, nikoli več!”

V tistem trenutku so se odprle duri brez šuma; odpirale so se počasi, dokler niso bile odprte na stežaj. In bilo ni nikogar na pragu. In kakor so se odprle, tako so se počasi in nalahko zapirale. Zunaj je zapihal veter in odprlo se je okno...

Na stopnicah so se oglasili koraki.

„Gor, v prvo nadstropje!”

In ženski glas je vzdihoval:

„O Jezus, o sveta Marija!”

„Prav je storila!” je zagodrnjal surov, moški glas.

Koraki so se bližali in zunaj so se zasvetile luči. Dvoje moških se je sklanjalo in je neslo nekaj belega...

Otroci so se objeli tesno; krika ni bilo iz grla; oči so bile široko odprte, neznana groza je bila v njih.

GREH

I

Sonce se je bilo skrilo za župniškim vrtom in mračilo se je hitro.

Tone se je ozrl na nebo, in ko je videl, da je otemnelo že tudi jabolko na visokem zvoniku svetega Pavla, je odprl duri in je stopil v zakristijo. Temno je bilo v zakristiji in tiho; Tone je bil bos in tako tudi njegovi koraki niso motili tišine. Skozi visoko barvasto okno je prihajala nerazločna, dremajoča luč, bolj tiha in samotna nego noč sama. Nad molitvenjakom je viselo veliko razpelo, ali ni se razložil več križ, svetilo se je samo Kristusovo telo.

Stopil je v cerkev in cerkev se mu je zdela v tej samotni tišini neizmerno prostrana in visoka. Tupatam, na stebrih, na zidu, na klopeh je sameval žarek večerne svetlobe; ti žarki so bili kako tenki, plašni glasovi sredi tišine; prikradli so se bili skozi presledke v barvastih oknih in so blodili izgubljeni in prestrašeni po tej žalostni, brezkraini samoti.

Ko je šel Tone mimo velikega oltarja, je pripognil koleno in se je prekrižal. Nato je odprl male duri, ki so vodile na stopnice, in je šel po ozkih, vijugastih kamenitih stopnicah navzgor, kjer so visele od stropa debele vrvi zvonov. Zazibala se je vrv, ko je šel mimo; tipal je po ozkem in temnem hodniku in je odprl duri na prižnico. Velika in tiha je bila cerkev kakor neizmeren grob. Naslonil je komolec na rdečežametno blazinico in je gledal navzdol. Prišla je bogve odkod globoka ža-

lost v njegovo srce; tako je bila tiha in samotna kakor cerkev pred njim. In leglo mu je težko na misli, da ne bo stal nikoli tako na prižnici, v talarju in beli čipkasti srajci.

Vrnil se je na hodnik in je odklenil duri, odkoder so vodile ozke lesene stopnice navzgor, zmerom navzgor, v strmih ovinkih. Prikazala se je medla svetloba; tam je bilo okence, izdolbeno v debeli zid. Pogledal je dol in vas je ležala tam v večernem mraku, vsa že v sencah utopljena. Gledal je in je razložil tam daleč svoj dom. In domislil se je, da ne bo večerje nocoj in da stoji mati v kuhinji in joka. A tam daleč, tam daleč se je še svetilo sonce na belem hribu. Tja bi šel človek, tja daleč za soncem...

Pozno je že bilo, hitel je po stopnicah navzgor. In polagoma se je svetlilo, razločevale so se sive, prašne stene. En sam ovinek še in stal je pod zvonovi. Na vseh štirih straneh so bila velika okna in pogled je segal v daljno daljavo, kjer se je izgubljala pokrajina v sence in noč.

Potegnil je za vrv in veliki zvon se je pričel polagoma zibati, tam zgoraj se je začulo hripavo škripanje. Počasi in enakomerno se je zibal zvon in kladivo je udarilo. Zabučalo je in bučanje je naraščalo, bilo je kakor morje in zmerom bliže je prihajalo morje in valovi so peli. Čudovita pesem je bila, čudovito živo življenje in Tone je živel v njem, plaval je na silnih valovih, ki so peli, in tudi sam je bil samo val tega morja, glas te čudovite pesmi, brez misli in brez žalosti in brez upanja. Dolgo že ni bilo kladivo ob bron, ali donelo je še zmerom, polagoma so se mirili valovi in so peli tiše. Nato je zazvonil Tone z malim zvonom in sredi iz zamolke, umirajoče pesmi je zastokalo glasno in rezko, čudno bolesten, glas, kakor krik človeka, ki se je izgubil in blodi sredi noči in ne ve

več poti. In ko se je zvon samo še nalahko zibal, je stokalo še zmerom od daleč in Tonetu je bilo hudo in žalostno pri srcu.

Ko je odzvonil, se je naslonil na visoko okno in je stisnil obraz v dlani, V temno daljavo se je širila ravan pred njim, hiše, drevje, vse se je potapljalo v noč, izgubljalo; tuintam je zamigljala plašna luč kakor kresnica v temnem grmu. Nebo pa se je še svetilo, v prelepi oranžni svetlobi je žarelo na obzorju in gore je tam oblival odsev te čudesne svetlobe... Tja bi šel človek, tja daleč...

Na stopnicah je bila črna tema; ob prvem ovinku je izgini-la bleda luč, ki je sijala od zgoraj. Tipal je ob zidu, da se ne bi spotaknil na strmih stopnicah; neprijazno, kakor koraki tatu so se glasili v temi plazeči se in drsajoči koraki njegovih bosih nog. Zasvetilo se je medlo, prišel je do okenca. Postal je, že je stopil korak navzdol, a nato se je vrnil; zdelo se mu je pozneje, da ga je bil nekdo poklical — pritajen glas iz teme; in ubogal je in je šel.

Tam so bile nizke lesene duri, ki so vodile na podstrešje. Odprl je in zadušen vzduh mu je prhnil v lica, duh po neto-pirjih in kakor po trohnobi in mrtvašnici. V strehi so bila ok-na, toda steklo je bilo zamazano in vsled dremotne, sive svet-lobe v tramovju je bila noč še temnejša in neprijaznejša. Tla so bila valovita, poševna in noge so se vdirale v prah in bla-to. Na sredi je bila kupola in v kupoli velika okrogla odprti-na; tam je visel lesteneec. Tone se je sklonil in je pogledal na-vzdol; ni se dalo razločiti v cerkvi nič več, samo od velikega oltarja se je svetlikalo zaspano, plapolaje. Prijel je za veriži-co in veliki, v belo platno zaviti lesteneec se je nalahko zazibal — oglasilo se je, kakor da bi brusil nož ob pilo; kakor da bi brusila smrt koso.

V tramovju se je zgenilo, zafrfotalo je Tonetu nad glavo, potem prav mimo njegovega obraza, da je začutil smrdečo sapo. Gledal je, in frfotalo je v velikem kolobarju naokoli po vsem prostornem podstrešju in naposled je izginilo tam, kjer so bile odprte male duri in se je vzdigal zunaj silni kameniti križ nad fasado. Sel je naravnost tja, in ko je bil pri durih, se je sklonil in je stopil z nogo varno na ozko, poševno kositrno streho, da bi prišel do križa ter se naslonil nanj in gledal z višave navzdol. Toda z drugo nogo ni stopil, stresel se je in se je okrenil, zakaj poklicalo ga je bilo zadaj — pritajen glas iz teme. Zdaj je slišal čisto razločno, ni se mu več samo zdelo, da ga nekdo kliče; in kliče s stokajočim, jokajočim glasom kakor otrok, ki se je bil izgubil v temi. Tone je stopal počasi po razritih, kamenitih tleh; obok se je spuščal na obeh straneh strmo navzdol; povesod jarki, kotline in hribi — kakor pusta, valovita pokrajina tam nad vasjo. Ali zdaj je zaklicalo, zastokalo od druge strani in ozrl se je in se je vrnil. Plezal je navzgor in v zadušnem, gluhem mraku mu je bilo, kakor da pleza mukoma po visokem strmем klancu, ki mu ni konca nikjer. Tako je plezal na vrh oboka, do kupole, in je plezal po drugi strani navzdol. In zaklicalo je od one strani, prav od onega kraja, odkoder je bil prišel.

Bilo ga je strah in žalosten je bil. Kakor je bila tema vse naokoli, tako je legla tudi v njegovo srce in zastokal bi sam, zajokal. Toda klicati si ni upal; poslušal je, glavo sklonjeno, oči široko odprte.

In tedaj se je zasvetilo na kupoli, prav na tistem mestu, kamor je padal skozi razbito steklo medel žarek od svetlega nočnega neba. Zasvetilo se je in je svetilo mirno.

Tone je plezal gor, in ko je gledal z velikimi svetlimi očmi,

mu je gledalo naproti dvoje velikih svetlih oči. Tam je čepelo na kupoli in je strmelo nanj z velikimi svetlimi očmi. Tone je postal in se ni mogel geniti in tudi pred njim je čepelo in je gledalo in se ni genilo.

In ko je spoznal mlado belo mačko, ki je čepela tam pred njim in mu je gledala naravnost v oči, se je zasmel; toda njegov smeh ni bil vesel in je odmeval zlobno po tišini. Lepa bela mačka je bila, še čisto mlada in nič hudobnega ni bilo v njenih očeh. Zgenila se je, sklonila je glavo in se je bližala plašno in neodločno.

Strah je še trepetal v njem in trepetalo mu je telo. Zamahnil je, toda mačka se ni prestrašila, plazila se je bliže.

„No, idi, vrag!”

Zaklical je pač nekdo drugi iz teme, iz tišine, zakaj glas je bil surov in moški, kakor glas pijanca. Stal je pač nekdo za njim in je govoril zanj in se je kretal zanj.

„No, idi, vrag!”

In je zamahnil in je stopil bliže. Ali mačka se ni prestrašila; sklonila je glavo še niže, hrbet se je krivil in se je vzdigal, vdan, plašno, tiho so stopale tenke noge in mlado belo telo se je vilo, je trepetalo. „Odkod je prišel vrag? Zakaj ne gre?”

Kakor je bila tema vsenaokoli, tako je bila tudi v njegovem srcu; nič lepega in veselega ni bilo v njem; bilo je kakor cerkev tam doli, prostrana in neprijazna posoda noči. Tedaj se je oglasilo, zastokalo je, zaprosilo. Dihal je težko in tresel se je; ko je stopil navzgor, se je spotaknil in je padel na koleno. Nato se je vzdignil hitro, z velikimi, omahujočimi koraki je hitel do vrha, sunil je z vso silo in nato je stal mirno na kupoli, glavo upognjeno, roke ob životu. Tam je padlo zamolklo in se ni več oglasilo. Kakor žoga je bila odletela mačka od kupole,

prav do odprtihi duri, kjer se je vzdigal zunaj silni kameniti križ nad fasado. Obležala je, toda glej, kmalu se je vzdignila, plazila se je bliže. Velike oči so se svetile, gledale so naravnost nanj in on je gledal naravnost vanje z velikimi svetlimi očmi. Gledal je pač nekdo drugi in nekdo drugi se je kretal zanj.

Kakor se je bližala mačka, tako se je bližal tudi on, ni hitel več in omahoval in tudi tresel se ni več. Počasi se je bližal, s tihimi koraki, glavo upognjeno.

„No, mačka, mačiča, pridi!”

In tudi smejal se je, s tihim, hudobnim smehom. Cmokal je z ustnicami in se je trkal rahlo po kolenu.

„No, mačka, mačica!”

In bližala se je z visokim, skrivljenim hrbtom; pol plašno in pol gosposko se je vilo mlado belo telo.

Sklonil se je globoko in je zgrabil s skrčenimi prsti, z obema rokama za mehki židani kožuh in je vzdignil visoko.

Smejal se je in ji je gledal v oči.

„No, mačka, mačica?”

Gledala mu je v oči in je zamahovala narahlo in plašno z belimi tačicami, hotela se je približati obrazu in si ni upala. Spustil je z eno roko, zamahnil je in je udaril s pestjo naravnost na svetle oči. Nič se ni oglasilo, tačice so zamahnile narahlo in plašno. Čisto mlada mačka je bila in strah jo je bilo celo netopirjev. Mlada bela mačka z rdečo pentljo na vratu.

Dihal je težko in je udaril vdručič, naravnost na oči.

„No, mačka, mačica? Ali nič ne prosiš, ali te nič ne boli? No, mačka, mačica, prosi! Prosi! Prosi!”

Držal je kvišku in je bil na drobno okroglo glavo, na oči. In mehko belo telo se je vilo, mehke bele tačice so zamahovale

plašno in se niso branile, vzdignile so se časih, da bi zakrile oči.

Utrudila se je roka, vrgel je mačko na tla in obležala je v kotu, ob durih. Ležala je mirno, ali glej, že se je zgenila, vzdignila se je, plazila se je bliže; oči so mežikale, svetile so se kakor prej.

„No, idi, vrag!”

Glej, vzpenjal se je tudi hrbet in se je krivil, mehko, plašno so stopale bele tačice. In tedaj se je oglasilo — tenak, proseč, jokajoč glas.

V njegovem srcu se je vzdigala silna, divja zloba. Kakor da bi se bile odprle durce tam doli v srcu in bi čepela na pragu čudna žival z dolgim mehkim nosom in zelenimi očmi in bi iztegala počasi dolge koščene kremplje. Odpirale so se durce in so se odprle na stežaj.

Zakaj čaka, zakaj prosi? Strašen je tisti stokajoči, proseči glas, človek bi zgrabil, zgrabil, zasekal nohtove, zagrizel z ostrimi zobmi.

„Idi, vrag!”

In se je tresel in se je sklonil, zgrabil je z obema rokama, vzdignil in treščil ob kamenita tla. In je spet vzdignil in treščil, udarila je okrogla glaviča ob oster kamen in prikazalo se je nekaj črnega, pricurjajala je kri.

Razširjene in svetle so bile njegove oči, videle so kakor podnevi; kakor dvoje luči so bile njegove oči in so razsvetlile noč, tako da se je vrnil v tramovje vzbujeni netopir.

Butalo je ob tla, enakomerno, zamolklo. Nič ni čutil rok, vodil jih je nekdo drugi, vzdigal jih in spuščal v taktu.

In ni se oglasilo, ni se genilo, kakor mehek bel klobčič je

bilo v njegovih rokah in prsti, skrivljeni kakor kremplji, so se zasajali globoko v mehki beli klobčič.

Postal je, sklonil se je globoko, z obrazom čisto k drobni okrogli glavi in je gledal. Roke so počivale kakor šape na ple-nu. Odprle so se oči, ozrle so se naravnost nanj in so sijale. Zakričal je, zgrabil, vzdignil visoko in zalučal; padlo je na ku-polo ter obležalo.

Ker je bilo tiho in se ni genilo v vsej prostrani tišini, je začul globoko, zamolklo hropenje in je vztrepetal; spoznal je, da je prihajalo hropenje iz njegovih prsi, in začutil je na obrazu, na vsem telesu mrzel pot. Toda že se je premikalo, že se je vzdi-galo.

Vzdigalo se je počasi na kupoli, hrbet se je vzpenjal in kri-vil — in razleglo se je trepetaje po tišini, zastokalo je, zajoka-lo.

Tudi njegov glas je bil stokajoč, cvileč, ko je zakričal in sko-čil na kupolo. Zgrabil je z obema rokama za telo in je bil s trdo okroglo glavo ob kamen. Kakor da bi bil s kladivom, s čudnim okroglim kladivom, ki je bilo samo ohlapno pritrje-no na ročniku in se je vrtelo. Ves umazan je bil že kamen, dlaka se je mešala s krvjo. Izpustil je in se je sklonil.

Ležalo je pred njim mirno, iztegnjeno; ni se genilo in tudi oči ni bilo več, nič se ni svetilo.

Tresel se je, sklonjen, omahujoč je stopil s kupole, šel je na-ravnost, da bi bežal. Ali domislil se je in se je prestrašil. Tam je ležalo, na kupoli, na očitnem kraju; kdor bi prišel, bi videl od daleč. Vrnil se je in je zgrabil ter zalučal doli po strmem oboku, kjer je bila večna tema. Nato je šel hitro, ne da bi se ozrl.

Toda ozrl se je, ko je prišel do duri; nekdo mu je bil pač

okrenil glavo. In tedaj je videl, kako se je premikalo tam doli v temi, oči njegove so slutile strahoma in tako so videle. Premikalo se je nerodno, plezalo je navzgor, kakor pijano je plezalo in padalo, telo se je vlačilo po tleh. Toda glej, že se je hrbet vzpenjal in krivil, plezalo je više, prihajalo je bliže. Zahroplo je najprej zamolklo, a nato je zastokalo glasno, cvileče, da se je razleglo rezko po tišini.

Zahroplo je v njegovih prsih, a nato se je razleglo glasno in rezko po tišini; zastokal je, zakričal.

Ob durih je ležala deska; ležala je v temi, tako da je ni videl, a našel jo je, ne da bi iskal; kratka je bila in široka kakor preklano bruno; vzdignil jo je kakor perce, vzdignil visoko in spustil. Udarilo je zamolklo, zadonelo je po vsem oboku, odmevalo je v cerkvi doli in netopirji so se prestrašili v tramovju. Vzdignil je in spustil in vzdignil spet, obrnil je desko, tako da je udaril z ostrini robom.

In ko se je nato sklonil in je pogledal, je ležalo tam v prahu nekaj umazanega, brezobličnega, ležalo je in se ni več genilo. Deska mu je padla iz rok, tako težka je bila, da bi je več ne vzdignil; in obrnil se je, da bi šel. V tistem trenutku so se zgenile duri, kjer se je vzdigal zunaj veliki kameniti križ, zgenile so se in so se počasi in škripaje zapirale.

Šel je in je stopal tako težko kakor v sanjah; bežal bi in ni mogel. In tudi svetlo ni bilo več; ničesar ni več videl, tudi duri ne in iztegoval je roke, da bi hodil varno. Prišel je do duri in je stopil na stopnice.

„Samo brž, o Jezus!”

Tresel se je in domislil se je, da bi molil, toda ni mogel moliti. Stopal je hitreje, spotikal se je ter se zadeval z rokami, z

životom ob zid. In ko je hitel, se je spomnil, da hiti navzgor, v temo.

„O Jezus!”

Vrnil se je; in bilo mu je, da so stopnice čisto navpične in da strmoglavi navzdol. Prestrašil se je in je sedel, toda vzdignil se je takoj. Tipal je z rokami, stopal je varno; ovinek za ovinkom in konca ni bilo. Postal je in je pomislil: ali plezam navzgor, pa se mi samo zdi, da hodim navzdol? — Zastokal je, glas pa je bil cvileč, proseč, prihajal je od zgoraj, iz podstrešja, od kupole...

„Samo brž, o Jezus!”

Zasvetilo se je medlo, prikazalo se je majhno okence v zidu. Luč je bila bleda in neprijazna, neprijaznejša od noči same.

Hitel je navzdol, truden je bil in bolan, da bi legel v kot in se sključil in zatisnil oči. Omahaoval je in se je spotikal in si je ranil noge, da so krvavele. Odprl je duri v cerkev. Pred oltarjem je gorela večna luč; in ko je ugledal veliki oltar in večno luč, se je prestrašil v srcu in je omahnil nazaj in je spet zapahnil duri. Stal je pred durmi in je trepetal.

„Beži!”

Odprl je duri in je skočil; bežal je mimo oltarja s sklonjeno glavo in se ni ozrl, odpahnil je hrupoma duri v zakristijo, kjer je visel na križu razpeti Kristus, in je bežal na cesto kakor Judež Iškarijot, ko je bil izdal Odrešenika in je pobegnil iz svetišča.

II

Na klancu pred cerkvijo mu je prišel naproti cerkovnik.

„Pozno si zvonil! Kaj pa si počel tako dolgo tam gori?”

Tone se je ves prestrašil, ni odgovoril nič in je šel hitro mimo. Cerkovnik je gledal za njim in se je čudil.

Zakaj me je vprašal? — si je mislil Tone. — Morda že kaj slutiti, morda je kaj slišal. Prav lahko je slišal, saj je odmevalo v cerkvi, tam skozi durce se je glasilo na klanec in po cesti navzdol. Pred hišami so stali, na pragih in so poslušali, kako je cvililo, prosilo in kako je butalo ob tla. Vse so slišali in vse so videli. — Vprašal je samo tako, nalašč, in se je smejal na tihem; zdaj stoji tam in gleda za njim. Ni se ozrl, ali videl je, kako stoji tam, in čutil je na tilniku, na hrbtu njegov porogljivi nasmeh in njegov hudobni, mežikavi pogled. — Samo nalašč je vprašal nocoj, le mimogrede, jutri pa stopi predenj in vpraša naravnost.

Jasnila se je noč, zakaj zvezde so že zasijale in za hribom je svetil mesec.

Kako lepa je noč! — je pomislil Tone. Nikoli še ni videl noči, ne zvezd, ki so sijale mirno, in ne velikega neba, ki mu ni kraja nikjer in ki je človeku tako čudno pri srcu, če strmi v njegovo neskončnost in ne misli nič. Hiše so bile ob potu in svetile so se belo; tudi hiše so se mu zdele prijazne in lepe kakor nikoli, in ljudje, ki so stali na pragu, so bili prijazni in brez zla. On pa je šel mimo truden in upognjen, zakaj težko breme mu je ležalo na srcu.

Pod klancem so se križala pota in tam je stala pred štacuno debela branjevka; njen obraz je bil širok in prijazen in se je smejal neprestano. Kadar je šel Tone mimo, mu je dala

bonbonov, zato ker je bil ministrant. Ugledal jo je pred štacuno in že se je okrenil, da bi se ji ognil, pobegnil preko polja, po skritih stezah.

„Tone! Hej!”

Zdaj je že vse izgubljeno! — si je mislil Tone. Dokler ni bil ugledal branjevke pred štacuno, se ni spomnil, da je bila mačka njena, lepa bela mlada mačiča z rdečo pentljo na vratu.

„Kam pa, Tone?”

Bližal se je počasi; sam je čutil, kako so se mu kolena tresla.

„Zvonil sem!” je odgovoril predrzno, ker si je mislil na tihem: če je vse izgubljeno, čemu bi še lagal?

„In potem sem bil na podstrešju!”

Gotovo je čula vse tudi ona, zakaj bi se zdaj lagal in izgovarjal? Jutri zjutraj že pride na dan. Štacuna je bila prav pod klancem, videlo se je odtod naravnost na frčado, na durce za velikim kamenitim križem in tako se je tudi slišalo vse. Slišalo se je, če je potrkal s prstom na zvon, zazvenelo je daleč po klancu, po dolini. Kako bi se torej ne bilo slišalo, ko je kričal in ko je cvililo in stokalo in butalo, ko je odmevalo po cerkvi in v tramovju?

Branjevka se je smehljala, ali Tone ni verjel prijaznemu smehljaju; mežikala je dobrodušno kakor zmerom, ali tudi njenim očem ni verjel.

— Samo igra se z mano, kakor sem se jaz z njeno mačko, ko sem jo bil po očeh. Jutri pa stopi predme in me vpraša naravnost. —

„No, čakaj, Tone!”

Stopila je v štacuno; Tone pa je pomislil, če bi zdaj brž ne skočil ter pobegnil, predno bi se vrnila branjevka. Toda že se

je vrnila ter mu je dala bonbonov, lepo v papir zavitih. Tone je vzel, ni rekel nič in je hitel dalje. Branjevka je gledala za njim in se je čudila; tako majhen in ubog se ji je zdel kakor nikoli. „Bolan je fant!” si je mislila ter se je napravila, da bi zaprla štacuno, ker je bilo že pozno in je občinski sluga že prižigal petrolejno svetilko na oglu. —

— Vsi že vedo! — je mislil Tone, ko je hitel po ulici. Tam ni bilo več hiš in ne svetlih oken; noč je bila tišja in mirnejša, samo zvezde so svetile. Na desni je bilo odprto polje daleč v temo, do hribov; tudi na levi so bile lehe in ob poti, ob jarku je bila visoka živa meja. Tone se je domislil in je zalučal bonbone preko meje na polje.

„Kdor jih najde, njegovi so!”

Srečal je malokdaj človeka, in kadar mu je prišel kdo naproti, se je ognil daleč v stran in je hitel ob jarku. Bal se je, da bi ga kdo ne ogovoril sredi prazne ulice in v temi. Ali zdelo se mu je, da se je vsakdo, ki je šel mimo, ozrl srepo nanj, s sovražnim in zaničljivim pogledom.

— Vsi že vedo! Po vsej dolini se je slišalo, zato ker je bil tako tih in teman večer. Stokalo je po vsej dolini in poslušali so in so gledali. —

Prišel je po cesti učitelj, napotil se je bil morda v krčmo. Tone ga je spoznal od daleč in je vztrepetal; spoznal ga je tudi učitelj.

„He, kaj pa ti tako pozno? Zakaj se ne odkriješ?”

Tone je stal pred njim in se je tresel in ni odgovoril.

„Kod si hodil?”

Jasno je bilo Tonetu, da ve učitelj natanko, kaj se je zgodilo.

„Zvonil sem!”

— Vse vedo, čemu bi se lagal? —

„In nato sem bil na podstrešju.”

„Že dobro! Idi spat!”

Učitelj je šel in se ni več ozrl, Tone pa je gledal za njim.

— Ni mu še hotel reči; toda v ponedeljek, v šoli, stopi predme in me vpraša naravnost. Kako bi bilo mogoče, da bi ne vedel, kako bi me drugače tako srepo pogledal? Kakor da bi mi bilo zapisano na čelu. —

Ulica je zavila na levo, spet so bile hiše ob potu in okna so se svetila, tam je bil že njegov dom.

Postal je v veži in nato je prijel za kljuko.

— Vstopim v božjem imenu, pa naj se zgodi karkoli. —

Izba je bila velika in neprijazna, stene so bile sive, gole, leseni strop je bil zakajen in črn. V kotu pod razpelom je sedela mati za mizo, svetilka je gorela zaspano, olje je pohajalo. Tam zadaj, v mraku, je bila postelja na tleh; njegov mlajši brat je spal razgaljen in je smrčal. Od stene do stene je segala vrv in na vrvi se je sušilo perilo. Vzduh je bil gost in težak, dasi je bilo okno odprto.

„Kod si hodil tako dolgo?”

„V cerkvi sem bil.”

Mati ni vprašala dalje; upirala je glavo ob dlan in je gledala v tla.

„Na mizi imaš kruha.”

Ni se ozrla nanj; Tone ji je poznal na obrazu, da je jokala!

— Tudi ona ve. —

Ustnice so se mu zgenile, izpregovoril je skoro na glas. Mati je vzdignila glavo.

„Zakaj ne ješ?”

„Nisem lačen.”

Pogledala ga je začudeno in plašno, ali takoj so se ji prikazale solze v očeh.

„Potrpi, Tone, vse bo še boljše, Bog bo pomagal...”

— Ničesar ne ve! — se je začudil. Ni slišala ničesar, ker je zmerom v svojih mislih in bi ne slišala, če bi kričalo in stokalo pod oknom. In kako čudne so njene misli. „Boljše bo, Bog bo pomagal!...” Tone pa je vedel, da ne bo nikoli boljše. Prej je bilo morda mogoče, ali zdaj nikoli več. —

„Ob rojstvu sem te obljubila Bogu in zdaj te ne bo zapustil. Tako mi je pri srcu, da te bom videla pred oltarjem, ko boš novo mašo pel.”

Tonetu je bilo težko, da bi zajokal na glas. Tudi on je oprl glavo ob dlan in je gledal v tla.

— Prej morda, zdaj nikoli več! —

Luč je pojemala, čisto v senci je bil materin obraz, ali kadar je padla solza, se je zasvetilo.

„Ali ne maraš kruha, Tone?”

„Ne mati; spat pojdem.”

Slekel se je in je legel na tla poleg brata, mati je upihnila luč. Slišal je še, ko je hodila po sobi, s počasnimi, tihimi koraki; in kadar je šla mimo okna, se je prikazala senca, kakor da bi šel zunaj sključen človek mimo.

— Ko bi mogel zdaj zaspati — je mislil Tone — in ko bi se zjutraj vzbudil in bi bilo vse samo sanje. In potem bi bilo vse boljše in Bog bi pomagal, mati bi bila vesela in vsega bi bilo dovolj. Da, jutri zjutraj že, v nedeljo, bi sijalo v izbo veselo sonce in na mizi bi se kadilo, dišalo bi po kavi, hlebec kruha bi bil zraven z lepo rumeno skorjo; napravljaj bi se v cerkev, mati pa bi nalivala kavo in govorila bi o novi maši... Vroče mu je bilo, obrnil se je v postelji in vrgel odejo raz sebe.

— Nič več misliti na tisto, to bi bilo najboljše. Tako živeti, kakor da bi se ne bilo zgodilo in kakor da bi ne bilo nikoli nocojšnjega večera. Zatisnem oči, in ko jih odprem, je vse, kakor je bilo — ničesar ni bilo vmes... Morda se motim, nihče ni morda slišal in samo zdelo se mi je tako, da gledajo name in da mi očitajo. Nihče ne ve ničesar in tudi greh ni bil...

Zavzdihnil je, zrak je bil težak in vroč.

„Ali ne moreš spati, Tone?“

„Ne morem, mati!“

„Moli, pa boš zaspal; prekrižaj se!“

Tone se je prekrižal, ali moliti ni mogel, ni si upal; kakor da bi oskrunil z ustnicami svete besede in kakor da se je bil Bog obrnil od njega in ga ne mara poslušati. In ko je izpregovoril strahoma prvo sveto besedo, je sam ni več slišal in ne razumel.

— Tudi greh ni bil. —

V tistem hipu pa se je spomnil, kako je ubil Martin mladega psa. Tam zunaj ga je ubil, ob potoku, s kolom je bil po njem. Mlad pes je bil, lepe velike oči je imel in črno pego na čelu. Martin ga je ubil in ga je vrgel v potok, in ker je bil pes brez gospodarja, niso storili Martinu nič zlega, samo čez poldan je bil zaprt... Ali Tone je videl, ko je zamahoval Martin s kolom in je kričal od silne groze in je bežal...

Mahoma se je vzel v postelji in velik strah ga je izpreletel.

— Kako sem bil nepreviden, za božjo voljo! Tam sem jo pustil, čisto očitno, sredi podstrešja leži. In kdor pride, jo ugleda takoj, še iskati mu ne bo treba... Za božjo voljo! In na kupoli, ob durih je še vse krvavo, vse podstrešje je še krvavo!

Tudi deska še leži tam in duri so odprte — kdor pojde mimo, se ozre noter in vse bo videl! —

Vzdignil se je, da bi se oblekel in šel. Ob oknu je bila senca.

„Kam, Tone?”

„Nikamor, mati; spati ne morem!”

Legel je spet in se je odel, ker ga je vročina minila in se je tresel.

— Saj je vse izgubljeno, čemu bi se zdaj mučil? Tudi na hlačah, na suknji je pač še vse krvavo; brizgalo je naokoli in morda se pozna celo na srajci, na rokah, na obrazu. —

In silen stud se mu je vzdignil v životu. Prijel je odejo in tiho, da bi ne slišala mati, si je brisal obraz in roke, drgnil je, da ga je bolelo, in nato je vrgel odejo daleč stran na znožje.

— Lepo sem napravil zdaj, z odejo sem se brisal! In jutri zjutraj bo vse krvavo! Da bi jo kam skril, zakopal! —

Vzdignil se je z životom, ali omahnil je nazaj.

— Zdaj je vse izgubljeno! —

— Ležal je mirno, toda kmalu se je zdrznil, oprl se je s komolcem ob odejo in je poslušal. Zastokalo je bilo, zaječalo od daleč — in stokalo je še zmerom, ječalo; bilo mu je, da se bliža, da hiti k njemu.

„Mati!”

Od okna je stopila senca.

„Zakaj ne spiš, Tone?”

Sklonila se je k njemu in ga je pobožala po obrazu.

„Ves mrzel si in poten.”

„Strah me je.”

„Moli, Tone, in zaspi!”

Prekrižala ga je in je vstala.

Tresel se je in slišal je sam, kako so šklepetali zobje. — Zadržemal sem bil že, sanje so bile... O Bog! —

Obrnil se je na postelji in je zatisnil oči. Ali komaj je zatisnil oči, se je izvil iz daljave, iz teme stokajoč, proseč glas. Tenak je bil od začetka in trepetajoč, ali bližal se je zmerom bolj in zmerom razločnejši je bil...

Strah ga je bilo, ali v strahu je bila že tudi zloba — odpirale so se durce tam — globoko v srcu in na pragu je čepela čudna žival in je mežikala z zelenimi očmi.

Tone je čakal, da bi prišlo bližje; čakal je in je poslušal napeto, s sklonjeno glavo in velikimi svetlimi očmi. Od one strani se je pač bližal glas, tam iz doline, kjer se je pogrezal kameniti klanec v temo. In napotil se je s hriba doli. Lezel je počasi in varno, ker je bil klanec zelo strm in ves posejan z ostrim kamenjem. Dolga je bila pot v temo, truden je bil in žalosten. Postal je, da bi poslušal, toda glej, zdaj se je oglasilo od nasprotne strani, prav od onega kraja, odkoder je bil prišel. In vračal se je trudoma, dihal je težko, zakaj strma je bila pot in vsa posuta z ostrim kamenjem, tako da so mu noge krvavele. Plezal je in je priplezal do vrha. Stal je na hribu, odkoder se je videlo daleč naokoli po neizmerno pusti pokrajini. Samo kamenje, kamenje, nikjer drevesa, ne zelene trave, niti samotnega osata. Pokrajina, ki jo je bil Bog proklel. In na nebu je bila čudna tema, niti zvezde niso svetile, tudi meseca ni bilo — tema je bila, in vendar je videl vse naokoli, kakor da bi bile dvoje svetlih luči njegove oči.

Poslušal je in oglasilo se je na oni strani, pod klancem, zastokalo je, zaprosilo — izgubilo se je bilo in je blodilo po neizmerni pokrajini, sredi noči in kamenja.

Treslo se mu je vse telo od strahu, od zlobe. Napotil se je

in je plezal navzdol, stopal je varno, da bi se ne ranil, ker je bila pot strma in vsa posuta z ostrim kamenjem. Ali kakor je plezal navzdol, je bil glas zmerom tišji, komaj še ga je razločil iz tišine. In glas se mu je zdel znan, slišal ga je bil že nekoč — proseč, stokajoč glas bolnega otroka, ki je lačen in izgubljen in čigar misli so brez upanja, kakor misli starca...

Stal je globoko pod klancem, legel bi in se sključil in zatisnil oči. Utihnil je bil rezki glas, ali tišina sama je bila glasna, donelo je zamolklo, kakor doni bron, ko je bilo kladivo že davno udarilo nanj.

Ozrl se je, kakor da bi ga bilo poklicalo, in glej, na hribu se je zasvetilo in hrib je bil hipoma čisto pred njim, iztegnil bi roko in posegel tja. Svetilo se je dvoje velikih oči in oči so gledale naravnost nanj. Sklonil se je niže — strah ga je bilo, od zlobe se mu je treslo telo.

„Idi, idi, vrag!”

Toda oči so strmele nanj, velike in svetle. Njegov brat je sedel pred njim, debel in neroden, in njegove oči so se svetile v čudni luči.

„Idi, vrag!”

Ali glej, oči so pričele mežikati hudobno, razlezel se je obraz in se je smejal prešerno, vse telo je trepetalo od komaj pridržanega smeha.

Tone se je sklonil, zgrabil je za mehki tilnik, polno pest mehke kože, in je udaril z desnico v obraz, naravnost na oči. Udaril je in nato je bít, zamahoval je enakomerno in z vso silo, sopel je težko, kolena so se mu tresla... Ali bratov obraz se je smejal neprestano, širok je bil in debel in lica so kipela od smeha.

Utrudil se je in je izpustil; padlo je zamolklo na tla in je ležalo mirno, toda oči so se svetile in obraz se je smejal.

Smejale se je, ali ob istem hipu se je razlegel po tišini stokajoč glas, zajokalo je, kakor da bi bila zajokala noč sama. In zastokal je tudi Tone, zakričal. Zgrabil je telo, ki je ležalo mirno, zasadil je nohtove vanj, vzdignil visoko in zalučil. Letelo je po zraku v velikem kolobarju, padlo, zakotalilo se malo po klancu in obležalo. Stal je in gledal, in ko je gledal, so se mu smejale naproti velike svetle oči. Zakričal je od strahu, od zlobe, skočil je doli in je suval z nogami, sklonil se je in je bıl, neprestano, neusmiljeno, dokler niso omahnile roke. Nato je zgrabil telo z obema rokama, vzdignil je in je zamahnil; okrogla glava je bila ob kamen in po kamenu je curljalo, tenek curek krvi je curljal v čudnih ovinkih v dolino, v temo...

Ugledal je ta črni potok, ki se je vil med kamenjem, in se je prestrašil in je izpustil razbito telo; padlo je v kri in zabrizgnilo je naokoli. Potok pa je rastel, že so se bočili majhni valovi, kri je padala preko kamena in kamenje se je premikalo, kotalilo se je po klancu. Od groze ni mogel premakniti nog, ni mogel kričati... Da bi skočil preko črnega potoka, ubežal!... A tam, glej, se je zganilo telo, vzdignila se je glava in zasmejale so se mu v obraz vesele bratove oči... Opotekal se je, gazil je po krvi — klicale so ga strašne svetle oči, vabile. Ni se ozrl in ni videl, toda roke so našle desko, široko in debelo, hlotu podobno. Vzdignil je, zamahnil in ostri rob je padel z vso močjo naravnost na čelo, med oči, in bratove oči so ugasnile.

Izvil se je krik iz tišine, proseč in očitajoč; Tonetu so se zašibile noge, vzkrilnil je in se je pogrezal v potok...

„Zakaj ne spiš, Tone?”

Tone je pogledal materi v obraz in je zajokal.

III

Nedelja je bila, sonce je sijalo in Tone se je napravljajal v cerkev, da bi zvonil k jutranji maši. Truden je bil in zaspan; popil je kavo, kruh je spravil v suknjo in je šel. Ko je bil na pragu, se je vrnil v izbo, ali ko je odprl duri, ni vedel več, čemu se je vrnil.

„Kaj ne greš? Pozno je že.”

„Zbogom, mati.”

„Če ti je slabo, Tone, ostani doma in leži! Vse rdeče oči imaš.”

„Nisem bolan... zbogom!”

In je hotel odpreti duri, toda vrnil se je hitro, stopil je k postelji, potegnil je odejo z znožja in jo je razprostrl.

„Kaj pa delaš, Tone?”

— Nič ni bilo, neumen sem bil! — je mislil Tone, ozrl se je na brata, ki je spal mirno, in obšla ga je globoka groza. Bratove trepalnice so bile nekoliko odprte in skozi ozke presledke so gledale naravnost nanj bele oči.

„Zbogom, mati!”

Ko je šel, je stopila mati na prag in je gledala za njim; tudi on se je ozrl na ovinku, zamahnil je z roko in je zavil hitro na desno, na ono stran, kjer so se vzdigali iz doline pusti klan-ci.

Nedeljska in mirna je bila vas, v nedeljskem jutranjem soncu so se svetile hiše, se je svetila cerkev od daleč. Ljudi je srečaval poredkoma — ženske, ki so se bile napotile k maši iz

daljnih hribovskih vasi in ki so šumele mimo njega v pisanih naščeperjenih nedeljskih krilih. Prišla je debela ženska z velikim molitvenikom v roki in ga je pogledala začudeno.

„Kaj nisi ti ministrant?“

„Nič ni odgovoril in je šel dalje.

— Kako bi šele izpraševali, ko bi šel po veliki cesti! — si je mislil. Zdaj bi moralo pač že zvoniti in cerkovnik bo čakal. —

Skoro vesel čut ga je obšel, ko se je domislil cerkovnika. Tam pač stoji na pragu in gleda po cesti navzdol in čaka. „Presneti fant, zaspal je! Ali bi ga prijel za ušesa!“ Na sredo ceste je stopil in zdaj gleda, morda je del celo roko nad oči...

Kmalu ni bilo več hiš ob poti; samo tupatam še siromašna koč, pol lesena in s slamo krita, duri zaprte in okna, kakor da bi bilo znotraj vse izumrlo. Nato pa se je vzdignil klanec strmo v hrib — na poti kamenje, robide ob poti in vsenaokoli tiha, žalostna pokrajina.

Zazvonilo je k jutranji maši. Tone je postal in je gledal doli na vas, ki je ležala v dolini bela, od rose in jutranjega sonca umita. Gledal je in breme na srcu je bilo težje.

Lepa je vas in vse je lepo na svetu, lepa je celo ta neizmer-na žalostna pokrajina, in on je sam in težko breme leži na srcu, ne gane se, tišči ga k tlom...

Romal je križem po razvoženih kolovozih, po ilovnatih stezah preko lazov, po kamenitih klancih, ki so se vzpenjali v hrib, spuščali se v dolino. Spočetka so ga žulili čevlji, ki jih ni bil vajen in jih je obul samo ob nedeljah, toda kmalu ni več čutil nog, hodil je, koder so ga nosile. Sonce se je vzpenjalo hitro, trava se je sušila, zrak je bil miren in topel.

— Zdaj je maša pač že pri kraju! — je mislil in je šel počasi po neznanem samotnem klancu, ki se je bil vzdignil iz ozke

globeli. — Cerkovnik je zvonil sam, morda je šel pogledat gori in je videl odprte duri. Morda ga je celo poklicalo, kakor je poklicalo mene... Naj bo v božjem imenu! —

Težko mu je bilo, ali žalost je bila mirna, ves strah je minil.

Ob klancu so rasle visoke robide in robidnice so bile že črne in sočne. Trgal je in zobal, skoro presladke in premehke so bile že jagode; ko je posegel v grm, da bi upognil težko polno vejo, se je oprasnil in kri se je prikazala na roki. Obrišal se je hitro z zelenim listom, zastudilo se mu je in šel je dalje.

Med lazi je bila živa meja iz samega leščevja. Stopil je s poti in je odgrnil veliko zeleno listje. Toda lešniki so bili večidel še mehki in se niso dali robkati; robke so bile še zelene in sočne.

Od daleč je zapelo nerazločno, zatrepetalo je v zraku.

— Zdaj je že blagoslov, ljudje že vstajajo. —

Zbolelo ga je in ni pomislil nič in se je vrnil.

— Če me vprašajo, zakaj nisem šel k maši, pa povem vse po vrsti, naj se zgodi karkoli. —

Kakor da bi se mu nekaj zasvetilo, je zamežnil z očmi in strnil obrvi.

— Kaj bi se pač zgodilo? Kaj sem pač storil? —

Toda zasvetilo se je samo in je švignilo mimo.

— Naj se zgodi karkoli, zdaj je že itak vse izgubljeno. —

Spomnil se je na kosilo. Zdaj že diši v kuhinji in mati stoji pred ognjiščem; v cerkev ne more, zato ker nima obleke; stoji pred ognjiščem, naočnike globoko na nosu, v rokah molitvenik. In izza naočnikov kapajo solze, Bog vedi zakaj...

Vračal se je in je bil že na hribu, odkoder se je videlo po dolini. Tam doli se je svetila velika cesta, kakor črna procesija

se je vilo skozi vas in še onostran vasi so se pomikale črne gruče skozi dolino; od daleč se je videlo, kakor da bi stale mirno, samo časih se je zasvetilo nekaj belega v soncu, svetla židana ruta.

Tone je zavil naravnost po stezah preko polja, da bi ne srečaval ljudi. Čevlji so bili mokri in blatni, tudi na obleki se mu je poznalo, da ni bil v cerkvi, in roke in ustnice so bile črne od robidnic.

Že je bil blizu doma, preskočil je plot in je šel preko vrta. Po stezi za plotom je prišel nedeljsko oblečen fant, postal je in je zaklical: „Potepal si se!” Tone se ni ozrl in je stopil v vežo.

Bilo je že blizu poldne, mati je čakala.

„Kakšen pa si, Tone? Kod si hodil?”

„Potepal sem se!” je odgovoril Tone in mati se je začudila.

„Kaj nisi bil pri maši?”

„Nisem bil. Zunaj sem bil, v lazih.”

Mati ga je pogledala in se je prestrašila. Videla je, da je bolan, in opazila je celo, da se mu noge tresejo. Ko je sedel za mizo, je bil majhen in ubog, kakor ga še ni videla. Tone je bil droben in slaboten, samo glava je bila nenaravno debela — čelo visoko in zelo vzbočeno, lica zabuhla, sive barve, oči so bile velike in so se svetile v čudni sivi luči. Nikoli ni bil Tone vesel, oči so gledale resno in srepo iz mladega obraza, tudi njegove besede so bile kakor besede starca in celo glas njegov je bil globok.

Mati se je prestrašila in srce se ji je stisnilo v nerazumljivi bolečini. Pred leti nekoč je bil dejal zdravnik, da je Tone bolan, in ni mu verjela. Ali zdaj se je srečal njen plašni pogled s srepim njegovim in vsa je vztrepetala.

„Štruklje sem ti skuhala danes, zato ker si bolan.”

Tone se je razveselil štrukljev, toda mati se mu je zasmilila.

— Glej, tako je skrbela vse dopoldne, mislila je name. Bog vedi, kje je dobila denarja, da je skuhala štruklje. In da sem bolan, misli! —

„Po kosilu pa ležeš, Tone; ves slab si in oči imaš vse rdeče.”

Tudi Tone sam je začutil, da je truden in da bi spal... lepo zatisnil oči, in vse bi minilo, nič misli več, ne strahu.

Jedel je hitro in z veliko slastjo, po kosilu pa je splezal po vegastih, škripajočih stopnicah na podstrešje in je legel v seno.

Tam so bila odprta velika vrata in prav pod njim je bila cesta. Ljudje so hodili mimo, vsi nedeljsko oblečeni, smejali so se in razgovarjali veselo. Tudi na ono stran, na vrt, so bila odprta vrata in tam sta prišla včasih po stezi fant in dekle, roko okoli pasu, glava ob glavi... Glej, ljudje se imajo radi in so veseli.

V senu mu je bilo vroče in ni mogel spati; še težja mu je bila glava in pred očmi se mu je bleščalo, dasi je bilo sonce za streho.

Vstal je in je stopil pred odprte duri.

— Kaj bi se zgodilo, če bi skočil zdaj doli na cesto? Tako nizko je, da bi se komaj oprasnil. In čemu bi skakal? —

V tistem trenutku se je pripeljala mimo gosposka mestna kočija, gospod in gospa sta sedela v njej. Pripeljala se je mimo in je izginila v tistem hipu.

— Kam se pač peljeta? Pač daleč v svet, po velikih belih cestah, v mesto. In tam so visoke hiše, donebesni stolpi, čudo ob čudu je tam, in ljudje so gosposko oblečeni, hodijo vese-

lo po širokih belih cestah in nič skrbi in nič žalosti in vsega dobrega dovolj. Tja bi šel človek in še dalje bi šel, do morja. In preko morja, neizmerne morja v beli ladji, zmerom dalje po velikem lepem svetu.

— Tako zaduhlo je tukaj; spal bi. —

Legel je in ni mogel spati. Oči so mu bile zatisnjene, ali slišal je vse, tudi če se je zganila bilka v senu in najbolj razločno je slišal svoje žalostne misli. Ležal je dolgo in senca na sosednji hiši se je plazila zmerom višje; bilo je pač že pozno popoldne in zdavnaj že je bilo odzvonilo k litanijam.

Zaškipale so stopnice in Tone se je prestrašil. Prišla je mati, stala je vrh stopnic in v roki je držala skodelico kave in kos belega kruha. Tako plašen, ubog in poln ljubezni je bil njen obraz, da se je Tonetu zasmilila.

„Ali si spal, Tone?”

„Nisem, prevroče je.”

„Kave sem ti prinesla in kruha.”

Postala je in je čakala, da bi Tone izpregovoril in da bi potem morda sedla poleg njega v seno in da bi govorila, kakor sta govorila časih, ko sta bdela pozno v noč in je bilo srce obema polno upanja.

Ali Tone je molčal, bolela ga je njena ljubezen.

„Jej, Tone, in potem malo zaspi! Tako nemirno si spal sinoči.”

— Ali morda vendar kaj sluti? — je pomislil. — Morda je kaj slišala, ko sem govoril ponoči v sanjah. In zdaj ne ve natančno, rada bi po ovinkih spravila iz mene. —

Pogledal ji je pazljivo v obraz in srce mu je bilo nemirno.

„Kaj sem govoril v spanju?”

„Govoril si in kričal, pa ni bilo razumeti ničesar... Kaj se ti je sanjalo?”

„Pozabil sem!” je odgovoril malomarno, skoro neprijazno in se je obrnil v stran.

Mati je postala in nato je šla. Dokler so škripale stopnice, je ležal Tone mirno in se ni okrenil, ali vedel je, da se je ozr-la mati vrh stopnic in je čakala, da bi jo ogovoril. Ko so utih-nili koraki v veži, je sedel in je popil kavo, polizal je tudi slad-kor, ki je bil na dnu.

— Da bi se že znočilo! Kako počasi se mrači nocoj in kako nizko je še senca tam! —

Mračilo se je in na ulici je bilo živahneje, tudi na stezi za vrtom. Na podstrešju pa se ni shladilo; zaduhlo je bilo kakor prej in dišalo je zmerom močnejše po senu. Tone je stal pred vrati in je gledal na ulico; kadar je začul glasove spodaj, se je skril, da bi ga kdo ne opazil.

— Kako se smejó vsi! Starci so, pa se smejó kakor otroci, in glej, poljubujejo se celo tam za vrtom. Imajo pač vsega dovolj in nič jim ni treba misliti, ne skrbeti. Tudi jaz bi rad tako živel... in popeljal bi se v mesto, iz mesta še dalje, do morja, preko morja v beli ladji...

Hipoma so prišle sanje, lepe, vroče, polne sonca in pisanih barv. Prišle so, ali razveseliti ga niso mogle. Sanjal je in še v sanjah je zavzdihnil, zahropel. Breme je ležalo na srcu in se ni hotelo ganiti.

— V tistem hipu, ko doseže senca vrh strehe, se odpravim. Bogvedi, če se je že kaj izpremenilo tam, če je še vse, kakor je bilo. Morda so duri še odprte, kakor sem jih bil ostavil, tudi deska je morda še na istem mestu. Samo pogledati bi bilo

treba — takoj bom vedel, če je bil kdo tam ali ne. In potem bo jasno tudi vse drugo. —

Mislil je naporno in težko je čakal, da bi dosegla senca vrh visoke strehe. Plazila se je počasi in Tone se je vselej oddahnil, kadar je izginila v senco nova vrsta opeke.

— In če bi bilo vse tako, če bi, postavim, nihče še nič ne slutil, nič ne vedel, potem bi se dalo pač še napraviti, vsaj čakati bi se dalo... Vse bi lepo pospravil, skril kam tisto mačko, očedil desko, obrisal kri — —

Ali vztrepetal je od studa in od groze, že ob sami misli so se mu šibila kolena.

— Vse je izgubljeno, nič se ne da več napraviti in vseeno je, če slutijo ali ne. —

Napotil se je; sosednja hiša je bila vsa v senci in sinje sence so plavale že tudi po nebu. Stopal je po stopnicah oprežno, tihotapsko, da bi ne zaškripale in bi slišala mati, ki je bila morda v veži.

— Preko polja pojdem in kadar pridem, bo že noč. —

Ovinek je bil velik — preko polja in travnikov, po blatnih stezah, preko jarkov, po holmu gori skozi smrekov gozd in od druge strani v vas, naravnost proti cerkvi.

Šel je hitro, po travniku je tekkel, skakal je preko jarkov in kmalu je bil na holmu. Hladno je bilo tam, zrak je bil miren in blagodišeč. Videlo se je po vasi doli, kjer so se vžigale luči, in zdelo se mu je, da sliši vesele glasove.

— Tako žive mirno in nič jim ni na srcu. —

Tudi gozd je bil miren, prijazen, razprostiral se je na ono stran v daljavo, hrib se je vzdigal za hribom in sam tih, miren gozd. Tja bi šel človek, izgubil se in legel...

Navzdol je stopal bolj počasi, bal se je, da bi koga ne srečal.

— Samo da bi prišel varno do pokopališča in potem mimo zidu do vrat. Če ne stojte tam fantje in kade... ali če ne sedi pred farovškim vrtom cerkovnik in čaka, da bi zaklenil duri v zakristijo. Morda jih je že zaklenil, da bi prišel prej v krčmo.

Prestrašil se je in je pospešil korake.

— Predolgo sem čakal, pot ni bila kratka in tega nisem Pomislil. Ničesar ne pomislim... že takrat bi bil moral ravnati vse drugače. —

Plazil se je ob pokopališču in noge so se mu tresle od strahu. Nikogar ni bilo za cerkvijo in stopil je že hitro, da bi skočil s par koraki do duri, ko so mu noge odrevenele.

— Zdaj, prav zdaj je cerkovnik v zakristiji. Luč je prižgana. Tam stoji in pospravlja obleko in potem pojde pometat pred oltar... Kako bi se zdaj vrnil? Nocoj mora biti, drugače ne bo nikoli. —

In strah ga je hipoma minil, šel je mirno, prijel je za kljuko in je odprl.

V zakristiji je gorela sveča, skoro je že dogorevala in mehki vosek je lil po svečniku.

— Šel je že in je pozabil ugasniti svečo, tako se mu je mudilo v krčmo. Lahko bi se kaj vžgalo. — Ugasnil je luč, nato je odklenil duri v cerkev; ključ je bil v ključavnici. Naglo, s sklonjeno glavo je stopal mimo velikega oltarja; ni pripognil kolena in tudi prekrižal se ni.

Plezal je po vijugastih stopnicah in dolga je bila pot, ovinjek za ovinkom, nikoli ni bilo konca. Nič ni tipal ob zidu, ali noge so vedele pot, stopale so varno. Postal je pred okencem in je gledal po dolini; mirno je ležala vas tam doli, luči so gorele mirno nocoj, nobena ni vztrepetala; in zadaj, so se vrstili

hribi, v temno daljavo, do lepega neba... Tja bi šel človek, tja daleč...

Bil je pred durmi, odprte so bile. Toda domislil se je in ni prestopil praga, šel je po stopnicah dalje; ko je stopil, se je dotaknil vrvi in zaškripalo je zgoraj.

— Glej, čemu tratim čas? Precej bi bil moral storiti in zdaj lezem še gori! —

Toda vesel je bil na tihem, da je odložil za trenotek. Ko je stal pod zvonovi, je potrkal narahlo na veliki zvon; zazvenelo je zamolklo. Poslušal je in zvenelo je dolgo, počasi je romal glas v dolino in tam je pač stala mati in je slišala in se je začudila. Potrkal je močnejše na mali zvon in zastokalo je, zatrepetalo. Zdaj se je pač zdrznila mati in je pogledala proti cerkvi...

— Čas je zdaj! —

Vračal se je hitro; spotaknil se je, ko je skočil preko trojih stopnic, padel je na kolena in zabobnelo je zamolklo, vrvi so se zgenile in zgoraj je zaškripalo.

Prestopil je prag.

— V božjem imenu zdaj naj bo že karkoli. —

Ob durih je stala deska prislonjena.

— Ali sem jo bil prislonil, ali je nisem bil vrgel stran? —

Dotaknil se je in izpreletela ga je groza, ni je mogel prijeti.

Šel je dalje, da bi poiskal telo; na kupoli se je svetilo, ali bil je bel kamen; skozi razbito šipo je sijalo nanj večerno nebo.

Tone je sedel na kamen, sključil je život in oprl glavo v dlani.

— Zdaj sedim in nisem opravil še ničesar. —

Vstal je in truden je bil, da bi se opotekel. Mimo obraza mu

je prifrftotal netopir, frftotal je okrog njega in nato je zletel skozi duri, kjer se je vzdigal zunaj veliki kameniti križ.

Počasi in omahovaje je stopal Tone, kamor je bil letel netopir; sključil se je, ko je prestopil prag, in ko je stal za velikim kamenitim križem na ozki, poševni kositrni strehi, se mu je zameglilo pred očmi, sedel je in je drsal počasi navzdol... navzdol...

TINICA

I

Ko je okreval od težke in grde bolezni, je ubežal preteklosti. Skril se je v neznano predmestje, kjer je živel kakor puščavnik. Izbica, ki si jo je bil najel, je bila pač skromna in tesna, ali bila je prijazna, svetlo pobeljena in pohištvo ga ni oviralo, kadar se je izprehajal. Skozi okno je videl človek daleč preko črnih in rdečih streh, preko umazanih dvorišč in opršenih vrtov. Tako se je udomačil in je bil vesel sebe in svojega novega življenja. Nič več ni bilo skrbi, svež je bil in zdrav, kakor da bi se bil po prečuti noči, po obilnem in nelepem uživanju skopal v mrzli vodi.

Spomlad je bila in vsak dan — v tistih čudojasnih, svetlobe polnih dneh — je praznoval svoje vstajenje. In nebesa sama so ga blagoslovila. Odprle so se namreč duri in v sobo je prišla Tinica in mu je prinesla na krožniku kos kolača. Začudil se je ves in se razveselil neizmerno.

Tinica je imela takrat dvanajst let; njen obraz je bil še čisto otroški, oči so sijale, Bog vedi, kakor sama Velika noč in ustnice so bile rdeče, sladkosti polne. Glava je klonila malo nazaj, tako težka je bila kita plavih las. Držala je v roki krožnik in se je smehljala, njemu pa se je zdelo, da je zadišalo vse naokoli po pomarančah in po spomladi.

Darovala mu je mati, dobra ženska, kos rumenega kolača, pečenega Tinici za god, in on se je poklonil Tinici in se je zahvalil. Že so se zaprle duri, on pa je stal sredi izbe in je držal

v roki krožnik in se je smehljal — z njenih ustnic se je bil preselil smehlaj na njegove, prav tako nedolžen in vesel je bil.

Nebesa so blagoslovila njegovo vstajenje. Darovala so mu dom, kamor se je vračal s čistim hrepenenjem, kadar je bil ostavil predmestje z veselo razmišljenimi koraki ter blodil zunaj, kjer so se že svetili od daleč travniki pod velikim sončnim nebom. Truden in skesan, še trepetajoč in plašen od sramu, se je bil napotil v lepše življenje, ki mu ni poznal cilja. Samo drugam, kamorkoli. Ali zdaj je hodil naravnost, svetla pot se je odprla pred njim in ni se bal, da bi zašel.

Kakor se je spremenil sam, tako se je spremenil tudi umetnik v njem. Njegove misli so bile drugačne, njegove sanje in njegove oči. Tako so se barve drugače svetile, pele so združene drugačno pesem in celo črte so govorile drugače. Delal je mirno, s tihim veseljem v srcu, nič več ni dvomil nad seboj. Tudi se ni žalostil, ker ni mogel doseči lepote, ki so jo videle oči in ki jo je čutilo srce še jasneje; vedel je, da je ne doseže nikoli, in vesel je bil, če se je svetil na platnu en sam žarek, en sam nežen odsev resničnega življenja, ki ga je ustvarila njegova čista ljubezen pred njegovimi očmi.

Vedel je, kako velika in lepa je njegova naloga; zato se je ni lotil lahkomišno. Najprej je narisal Tinico z ogljem. Samo obraz. In vse črte so bile iste, prav tako jasno so gledale velike oči, prav tako tiho-nedolžno so se smehljale ustnice. Ali vendar je bil tuj obraz, malo podoben Tinici, ki je sedela ob steni na visokem stolu, roke v naročju, skoro čisto nič podoben tistemu obrazu, ki je bil v njegovem srcu in ki ga je gledal, koderkoli je hodil.

Ali veselja mu ni obsenčilo, hvaležen je bil tistemu komaj

vidnemu, nestalnemu žarku, ki je trepetal na podobi; vesel je bil lepe dolge poti, ki je bila še pred njim.

Zmerom večji je bil njegov pogum in zmerom bolj se je bližal resnični lepoti. Slikal je Tinico v profilu. Čudovito fina črta se je skoro spajala z zrakom. Ustnice so bile nekoliko odprte, glava je klonila malo nazaj — ista Tinica je bila, ki se mu je bila prikazala prvikrat. In ko je odložil čopič in je pogledal na platno, je videl, da še ni bila ista Tinica. Pretrde so bile črte, preneokretne, barve so bile preglasne. Ali na ustnicah se je treslo, v očeh se je svetilo blaženstvo tistega blagoslovljenega trenutka.

To je bila Tinica v profilu.

Nato je slikal Tinico, ko je imela pisano ruto na glavi in je gledala naravnost. Nikoli in nikjer na svetu ni bilo takih oči — veliko čisto zrcalo in v zrcalu romantično življenje, čudopisan svet, lepi vitezi v bleščečih oblekah, sončne pokrajine in razsežni parki, mlada, komaj zavedna ljubezen, vzcvetela že v marcu, še izpod snega, neokretni, željno-boječi poljubi... To je bila Tinica v pisani ruti.

Nato je oblekla Tinica rdečo bluzo in je ogrnila glavo z rdečim šalom, malo zadaj, ob desni, pa je zelenel rožmarin. Mehka, trepetajoča boja, ki je padala na obraz, na oči od rute in šala, veseli kontrast med to sončnorazposajeno rdečo pesmijo in tihim zelenim rožmarinom je skoro že razodeval, pač še jecljaje, šele polrazumljivo, tisto mlado ljubezen, vzcvetelo v marcu, ki je je bila izba polna, zato ker je bilo premajhno njegovo srce, da bi jo obseglo. Že se je skoro spajal v eno umetnik in človek.

Ali ni se ustavil; dolga in lepa je bila pot pred njim in hodil je hitro. Spoznal je, da je bilo povsod njegovo srce — ne

samo na njenem obrazu, v njenih velikih očeh, na smehljajočih ustnicah. Ista mlada lepota, mlada ljubezen je bila povsod, v njenem glasu, v njenih kretnjah, v gubah njene obleke, na njenih belih drobnih rokah, na njenem belem vratu, ki se je zasvetil časih, kadar je nagnila glavo in se je odpel zgornji gumb na bluzi. Tako je slikal njene roke in glej, živeli so drobni beli prsti kakor bitja zase. Odpel je zgornji gumb na bluzi in Tinica je položila glavo na blazinico in je slonela mirno; zatisnila je trepalnice, ali svetilo se je smehljaje in vprašujoče izza temnih vejic in tudi smehljajoče rdeče ustnice so povpraševale. Slikal jo je in ko se je ozrl na platno, se je ozrlo tudi nanj s platna, izza temnih vejic in on se je stresel, kakor da bi se bil domislil nečesa strašnega iz polpozabljene preteklosti. Pogledal je na zofo z dolgim, prestrašenim pogledom; slonela je Tinica, gledala nanj izza temnih vejic smehljaje in vprašujoče; v enem samem trenutku so mu upadla lica, zarezale so se od oči do ustnic grde gube. „Idi, Tinica, dovolj je!”

Odprla je oči in se je začudila. Malomarno kakor prej je visela ob zofi drobna bela roka.

In on se je bližal z nerodnimi, težkimi koraki, z nerodno in težko roko se je dotaknil njenih belih prstov in se je sklonil in jo poljubil na ustnice. Suhe in žareče so bile njegove ustnice.

Vstal je, zibalo se mu je motno pred očmi.

„Idi, Tinica, dovolj je!”

II

Blodil je po ulicah, stopal je hitro, s sklonjenim životom, za-deval je ob ljudi. Postal je hipoma, ozrl se je in se je prestrašil. Pet mesecev, da, pol leta in več že ni hodil tod. Ali kraji so mu bili znani, ulice so ga pozdravljale, nasmihali so se mu celo obrazi. Postal je in je ugibal. In tedaj je spoznal in ko je spoznal, se je zasmejala z grohotom vsenaokoli. Smejale so se sive hiše, ozke puste ulice so se smejale.

„Ali si se vrnil, spokornik?”

Zašel je v deželo svoje preteklosti, v domovino svojih pozabljenih grehov in življenje, ki mu je bil ubežal, ga je pozdravljalo z veselim, škodoželjnim smehom.

„Ali si se vrnil, spokornik? Zapisano je bilo, da se povrneš, ni mogoče ubežati.”

Bežal je, ali noge so se mu tresle... Ni gledal, ni mislil — toda glej, hodil je kakor na vrvi, vodilo ga je kakor slepca in prišel je naravnost v deželo svoje preteklosti. Priklenjen je bil za večno; na katerokoli stran je bežal, vsa pota so vodila v domovino njegovih grehov.

Truden je bil, stopil je v kavarno, da bi si odpočil. Osvobodil bi se rad težke groze, ki je bila legla na njegovo srce, rad bi odgrnil motno zagrinjalo, ki se mu je bilo spustilo pred očmi od neba do zemlje.

Kaj se je zgodilo, fant? Kaj se je moglo zgoditi v enem samem trenutku?

Zdrznil se je, doteknila se je bila roka njegove rame in znan obraz se je sklonil k njemu.

„Ej, gospod Golob, ej, Francek, po tolikem času?”

Smehljajoč obraz pollepe, malo izžite, malo umazane ženske. Sedla je k njemu.

„Kako da si se povrnil? Mislila sem, da te ne bo nikoli več.”

„Tudi jaz sem mislil, da se ne povrnem več.”

Strah ga je bilo in stud mu je segal do grla. Ali sam ni vedel, kako je polagoma in prijetno tonil v preteklost; stud mu je segal do grla, v studu samem pa je bila že slast, je bilo poženje.

„Kaj si počel tako dolgo? Ali se še spominjaš — —!”

Spominjal se je; vse se je odprlo pred njim, lepo in strašno je bilo. Upijanil se je bil. sam ni vedel kdaj, in že se je tresel, da se ne strezni nikoli več. Toda streznil se je in bežal je, ves še umazan od blata, bolan in truden, ali poln veselega upanja, iz kesanja in spoznanja porojenega.

„Mislila sem, da te ne bo več. Ali kakor da bi te pričakovala — kadar so se odprle duri, sem se ozrla.”

Govorila je še, ali on je vstal, opotekel se je kakor pijan in je šel.

Začudila se je in je gledala za njim.

„Bolan je, siromak!”

Nato je sedla k drugemu gostu, ki je dremal pijan pred dolgo vrsto praznih steklenic...

Golob je hitel, mudilo se mu je, zgrešil je ulico, vračal se je na levo, bežal naravnost, kakor da bi taval ponoči v kolobarju. Odprl se je svet, zasvetilo se je sonce, prijazno mu je dihnila v lice spomladanska toplota in vzdramil se je.

„Sanje! Sanje!”

Tiho se je zaprl grob; mrtveci se ne vračajo, komaj spomin še gloje v srcu. Preteklost je mrtva, samo grenak spomin še gloje v srcu.

Z urnimi koraki se je vračal proti domu, proti večernemu soncu, ki je oblivalo z rdečo bojo nebo nad daljnim holmom. Tudi na njegovih licih, v njegovih očeh se je svetila čudovita mirna luč večernega sonca. Grde sanje so vzburkale srce, ki je bilo šele komaj okrevalo, narahlo so se zibali še poslednji tihi valovi; sladka utrujenost je legala v srce, utrujenost večernega sonca.

Stopil je v izbo. Vsa je bila v mraku, samo bujen žarek svetlobe je padal na platno, kjer se je svetilo dvojje belih nežnih rok izpod čipkastih rokavov. Gledalo je nanj dvojje smehljajočih, izprašujočih oči, polskritih pod temnimi trepalnicami. Vse so bile blizu njega in so gledale nanj: Tinica v profilu, Tinica v pisani ruti, Tinica v rdeči bluzi, Tinica z belimi rokami... Gledale so nanj in so izpraševale in so vabile...

Tako se je bilo nenadoma zasvetilo, prišlo je k njemu v nedolžni in čisti podobi, ali zdaj je spoznal nenadoma, da se je bila odela v nedolžno in čisto podobo davno umrla preteklost. Kamor je šel, mu je prišla naproti; oblačila se je zmerom drugače; hodil je lahko in veselo, ali nenadoma in strahoma je začutil, da hodi ona ob njegovi strani, prav tako lahko in veselo, ter se ozira nanj z velikimi vprašujočimi očmi.

Zasvetilo se je nenadoma in minilo je.

Komaj še so segale iz mraka bele nežne roke, ko je vstal, vzel paleto in čopič ter se spravil na delo. Uničil je vse po vrsti, kakor so bile prisijale iz mrtvega platna: Tinico v profilu, Tinico v pisani ruti, Tinico v rdeči bluzi, Tinico z belimi rokami. Umirale so mirno, kakor otroci. Tudi on je bil miren, komaj se je zavedal, kakor da bi uničeval ponesrečeno pokrajino. Ali ko je nehal, je bil truden in je legel na zofo. Zdaj je bilo v izbi tiho in mirno; in tudi v njegovem srcu je bilo

čudoprazno, zato ker je bil uničil v njem vse po vrsti, celo tiste nežne bele roke, ki se niso zdaj nič več svetile iz puste teme...

Tiho se je zaprl grob, nikoli več se ne povrne preteklost. Nikoli več!

Stal je pri durih — nikoli več se ne povrne preteklost — in njegov glas se je vzdignil iz njegove krvi — nikoli več se ne povrne — in je zaklical in on sam je čul škodoželjni grohot, ki je bil v njegovem glasu:

„Tinica!”

III

Franc Golob je imel tiste čase šestindvajset let, ne dosti več. Suh je bil in dolg, obraz mu je bil prezgodaj zgrbljen in razbrazdan; če je bil pijan in so mu lica globoko upadla in oči zatekle, je bil podoben starcu. Časih se je spremenil za par dni, bolj rdeč je bil in v oči se je povrnila mladost; to je minilo vselej precej hitro. Kakor v pijanosti, tako se je postaral ob vsakem silnejšem čutu, ob vsaki močni želji, če ga je obvladala nenadno, sključil se je, omršavel je in se postaral v srdi, v nemiru ljubezni. Prijazen je bil njegov obraz samo, kadar je sanjal in je bil sam.

Bolj nego divje življenje samo ga je rušil strah pred tem življenjem: gledal je, kako so se rezale gube v lica, kako so padale oči globoko v jame, in ko je gledal, je rezalo še globlje v lica, so padale oči še globlje...

Živel je nekdam kakor v omotici in ko se je vzdramil, je videl, da se je postaral in da je veliko izgubil, veliko zapravil.

Lepa spomlad je bila zunaj, on pa jo je prepil, prespal; in zdaj se je sonce že nagnilo, prišel je prepozno, jesen je bila zunaj... Strah ga je bilo tistih noči, ko je prepil in prespal lepo spomlad. Vso dušo mu je obvladal ta strah, ležal je kakor velika senca na vseh njegovih mislih, gledal je celo iz njegovih del, kar jih je bila ustvarila roka, trepetajoča od strahu.

Osvobodil se je bil za lep trenotek. Zazdelo se mu je tedaj, da še ni zašlo sonce, da še ni minila spomlad. Daleč je bila preteklost, komaj še se je je spominjal s tiho grozo. Legel je takrat na postelj, položile so ga nanjo tiste divje noči; in ko je okrevail, se je oddahnil, pogledal naokoli in zazdelo se mu je, da je zunaj še zmerom spomlad. Zmerom je glodal še strah v njegovem srcu, ali prevpilo ga je glasno veselje nad svetlim božjem soncem, ki je zdaj sijalo, in preglasilo ga je zmago-slavno zvonjenje Velike noči, ki jo je praznoval... Lep trenotek je bil in minil je čudovito hitro, še predno so veneli prvi listi na kostanju...

Zdaj je bila izbica prazna, utihnili so velikonočno zvonjenje zunaj, komaj da je še sijalo sonce. In prazne stene so gledale z velikimi belimi praznimi očmi in groza ga je bilo, kadar se je nagnil dan in so prihajale sence iz kotov, plazile se bliže ter segale proti njemu...

Strese se časih bolnik, pozabi siloma bolezni, igra se vedoma z lepo mislijo, kako vstaja, hodi svobodno pod velikim nebom, ozira se za lepimi ženskami — ali spodaj, spodaj pod prijazno mislijo, gloje bolezen, gloje skrb, že je prebila tenko skorjo, razlije se, preplavi vse srce in bolnik zavzdihne, zagrgale so prsi, kri se je prikazala na ustnicah...

Hej, čisto življenje, brezskrbno življenje, in delo, in mladost!... Zardela so mu lica, zasvetile so se — oči. Ali že pod

ognjem na licih, za plamenom v očeh so vstajale nečiste podobe, vračala se je prežeča neumrljiva preteklost. In še sredi veselja, še sredi želje, da bi razpel platno ter se skušal s Stvarnikom, se je vdajal nemočen, poželjiv in skritostrasten bujnim sanjam, ki so prihajale iz tistih davnih noči, božale mu čelo z gnusnomrznimi rokami, stiskale so se k njemu, šepetale mu na uho. In kadar se je zavedel, kadar jim je pogledal začuden in prestrašen v lica, je videl samo en obraz — Tinico v profilu, Tinico v pisani ruti, Tinico v rdeči bluzi, Tinico z belimi rokami...

Komaj so šele veneli prvi listi na kostanju, komaj pol leta je bilo, odkar je praznoval vstajenje. Ali Tinica se je spremenila v tem času; prej še otrok, je legla zdaj že senca na njen obraz, je prepregla vlažna koprena brezskrbno svetlobo v očeh; bluza je bila še otroška, krilo je bilo kratko, ali že so bile kretnje bolj mehke, že je stopala mirneje in tišje; še so se smehljale ustnice, ali smehljaj je bil drugačen, ne več glasen, ne predrzen, v smehljaju samem je izpraševalo je že skrivalo... Morda se je spremenilo vse ob tisti uri, a ko je slonela na zofi in so opazovale izpod polzaprtih trepalnic radovedne in začudene oči, ob tisti uri, ko se je bil nagnil k nji bled in trepetajoč ter jo poljubil na vlažne ustnice.

Zganilo se je bilo v njenem srcu in sanjala je nemirne sanje vso noč, tako da se je vzbudila vsa trudna in žalostna...

Nekaj lepega, sončnega je bilo na njegovem obrazu takrat, ko je praznoval vstajenje. Stisnila se je k njemu s komaj polzavedno, še vso otroško ljubeznijo. Ljubila ga je, zato ker jo je bil prvi poljubil. Ali tista čudovita spomlad je minila hitro in že so veneli prvi listi na kostanju. Sunkoma, siloma se je dramilo v njeni duši. In kakor je spoznavala duša, so se od-

pirale tudi oči, ugledala je globoke brazde na njegovih licih, rdeče žilice, ki so prepregale njegove motne oči; pogledala mu je nekoč naravnost v lice, ko se je nagnil k nji, da se je skoro dotaknil z ustnicami njenega čela, in zganilo se ji je v prsih kakor stud... Spomladi ji je bil prinesel časih bonbonov in oklenila se ga je okoli vratu z obema rokama; zdaj je čakala mirno, da se je sklonil sam ter jo poljubil na ustnice; rdeče pege so se prikazale tedaj na njenih licih in nelep je bil njen smehljaj... Vračal se je nekoč domov, mračilo se je že. Šel je sključen, klobuk na čelu, obrvi strnjene. Med vrati se je ozrl ves prestrašen; zazibalo se mu je pod nogami in naslonil se je ob zid. Tam je stala Tinica in mlad fant je stal pred njo.

Smehljala sta se obadva; on je imel rdeč, svež obraz; brki so se komaj šele prikazovali, veselo so se svetile oči. Segla sta si v roke in dolgo je ostala roka v roki. Govorila nista več, gledala sta si v obraz in sta se smejala obadva. Že sta se poslovila, ločila sta se, ali vrnila sta se hkrati in spet je ležala roka v roki; molčala sta, obema so rdela lica, smehljala sta se v zadregi; in tedaj sta se stisnila tesno drug k drugemu in sta se poljubila, narahlo, hitro, skoro strahoma ter sta se poslovila brez besede, obadva z vročimi lici in bleščečimi očmi.

„Tinica!”

Tinica se je ozrla; suh, zoprni glas jo je bil poklical. Ozrla se je in je šla molče in počasi po stopnicah navzgor.

Golob se je vrnil v mesto. Prišel je domov šele pozno zjutraj, oči upadle, rdeče obrobljene, ves bled in umazan.

IV

V velikem svojem trpljenju se je oklenil misli, ki je vedel sam, da je bila zlagana, ali ki se ji je vdal z veseljem in ljubeznijo.

„Dobro je, da se je končalo tako nenadno; namesto da bi se rešil sam in da bi ob tem pač zakrvavel do smrti, me je rešil blagi golobradi fant in prav in dobro bi bilo, da bi mu poljubil roko v znamenje hvaležnosti.”

In še dalje je mislil in obšlo ga je kesanje.

Kako je bilo prej to življenje vse polno spomladi in nedolžnosti in kako se je spremenilo v blato! Kakor začaran je bil; oblatil je, česar se je dotaknil, lilije same bi začrnele, če bi se ozrl nanje. Kako je sijalo spomladansko sonce, — še tedaj je sijalo, ko je slikal Tinico v profilu in se je spajala neizrekljivo fina črta s sončnim žarkom. To je bilo tedaj, ko še ni čutil sladkoskeleče rane na roki, če se je dotaknil slučajno njene obleke.

Zaželel si je, da bi se vrnilo tisto življenje. Lahko bi se vrnilo in zdaj je čas, ko se je vse tako nenadno končalo, ko je prerezal rdečo vrvco med njima smehljajoči mladi fant...

Vdrugič se ga je domislil in vztrepetal je vdrugič. V srcu je rezala bolečina, ustnice pa so se smehljale: „Prav in dobro bi bilo, da bi mu poljubil roko v znamenje hvaležnosti...”

Hotel je siloma priklicati tisto kratko spomlad, ali na dnu srca se je zavedal z žalostjo in skoro s studom smešnosti svojega početja. Kakor da bi hotel ustvariti spomlad z umetno lučjo, z umetnim zelenjem. Trudil se je malo prehlavno, malo prenemirno, da bi sezidal, kar se je bilo tako nenadno porušilo. In nepokoj sam je izdajal dvom in strah njegovega srca.

Govorila sta, kakor da bi se nič ne bilo zgodilo, samo oči so gledale nestalno, senca je bila med njima.

Razpel je platno, ali roka se je tresla; oči so gledale, ali komaj so prodrle skozi senco, ki je bila med njima.

Slikal je Tinico, kakor je bila doma: v lahki bluzi s široki mi rokavi, tako da se je zableščala bela polt, če je vzdignila roko. Senca, ki je bila med njima, je legla tudi na njen obraz, na izraz njenih ustnic, na svetlobo njenih velikih oči. Stal je pred njo in je gledal nanjo; lica so mu gorela od vročine, ali kapljice krvi ni bilo v njih. Zdrznil se je, kakor da bi se hotel otresti nečesa, kar mu je ležalo težko na ramah ter ga tiščalo k tlom... Domislil se je siloma spomladi, ki je minila, toda podoba, ki si jo je želel, se ni zasvetila iz megle. Ozrl se je nanjo, da bi našel v njenih očeh spomlad, ki je minila, ali minila je tudi v njenih očeh.

Narisal je z ogljem z velikimi drznimi črtami obris do kolien. In ko je risal, se je prestrašil: ni se bil dotaknil obraza niti oči ni naznačil, ena sama površna črta je oklepala ves obraz; toda od obraza doli, od vrata doli je risal natančneje; ogel je bil predrzen, roka se je tresla, ali risala je odlično, s slastjo, skoro hlastaje; odvila je najprej ovratnik, vzdignila je široke rokave do ramen, slačila je bluzo, že je odpenjala belo čipkasto srajco...

„Tinica, danes nič več...”

Stopil je korak, da bi se obrnil od nje, ali noga je stopila sama proti nji. Tinica je vstala in se je odmaknila.

Sklonil je glavo, bled je bil in slab, jezik je bil težak in je jec-ljal.

„Zakaj si mi to storila, Tinica?”

Stresla je z glavo, da so zapluli preko ramen razpleteni lasje.

Komaj ozrla se je nanj in ga je ostavila...

V tistem trenutku mu je bušila kri v obraz, skočil je, da bi odprl duri, da bi stopil pred njo, da bi jo udaril s pestjo v obraz... udaril s pestjo na polne mlade rame, na prsi... butil jo ob tla. S surovo roko je zgrabil za ključavnico, duri so se stresle, ali niso se odprle. Izpustil je takoj, čuden nasmeh je šinil preko spačenega obraza: bilo mu je, kakor da je videl skozi duri. S plašno, malo trepetajočo roko je bila zaklenila duri pred njim, narahlo, da bi ne čul, in zdaj je stala pred durmi, malo sklonjena, kakor pričakujoča, pol prestrašena, pol vesela in radovedna...

Tudi tisto noč je bil zunaj in se je vrnil šele pozno v jutro, ves bleđ in umazan.

V

Samo malo časa je še trajalo hrepenenje po čisti spomlad; bilo je samo na površju, zakrivalo je komaj nagoto njegovega poželenja, ki ga je bilo srce polno.

Prinesel ji je rož; kupil ji je klobuk z veliko rdečo rožo in sinjim trakom, ki je padal zadaj na kito; kupil ji je rokavice, ki so segale do komolca, in brošo in zlato verižico-zapestnico. Tinica je bila jako vesela in komaj se je branila, če se je sklonil ter jo poljubil na ustnice mirno in nedolžno. Tudi njegove besede so bile mirne in nedolžne, samo iz oči je gledala nagota divjega poželenja.

In nekoč jo je spremil v gledališče. Ob pozni jeseni je bilo,

mračilo se je. Šla je poleg njega in začudil se je, kako je bila majhna in šibka, vsa še otrok; z drobnimi koraki je hodila, govorila je neprestano, pripovedovala bogvekaj ter se ozirala po ulici. Prišel je mimo visok lep mlad fant in okrenila se je z vsem telesom ter se ozrla za njim. On je stopal hitro, mudilo se mu je, gledal je v tla; nekaj zoprnega se mu je bilo oglasilo v srcu, vse veselje je minilo, žal mu je bilo, da se je bil napravil na to smešno pot. Tinica ni videla njegovega obraza; oklenila se ga je časih za roko, da se je vzdramil ter se ozrl nevoljno.

„Čakajte malo, gospod Franc, zakaj tako hitite?”

In držala ga je za roko in je postala pred izložbo, stisnila mu je roko ter se je ozrla z velikimi, vlažnimi očmi za slokim oficirjem, ki je stal na trotoarju.

Gledišče je bilo žarko razsvetljeno, vse pozlačeno in belobleščeče. Tisoč šepetajočih, mrmrajočih, polglasno se smejajočih glasov se je spajalo v prijeten nerazločen šum. Vsa omizja so bila polna; zvenčali so kozarci, natakarnji so hodili s tihimi koraki po preprogah od mize do mize so hodile lepe parfumirane smehljajoče ženske in so ponujale rože. Vzdignilo se je zagrinjalo; nastopila je najprej ženska z lepim predrznim obrazom, krilo komaj do kolen, roke gole, samo tenek trak je držal na ramenih globoko izrezano bluzo. Ženska je pela in plesala, pomežikovala je, zamahovala z rokami; Tinici je bilo neprijetno, zoprna ji je bila tista ženska in oddehnila se je, ko se je zastor spustil... Potem pa je bilo vse lepše in Tinica bi bila ostala do polnoči, do jutra. Prišel je pevec, črno oblečen, ves lep in prijazen. Pel je zaljubljene pesmi, gledal je sladko z velikimi črnimi očmi in Tinica je vztrepotala in prebledela, ko se je ozrl nekoč nanjo ter se nasmehnil.

Strmela mu je v obraz, vabila je njegove oči, ali begale so drugod, zmerom sladke in polne ljubezni. Tinica je videla, kako so tudi druge ženske strmele vanj in pričakovale njegovega pogleda; težko ji je bilo pri srcu; od bridkosti in od čudne, globoke radosti so se ji orosile oči... Nato so nastopili telovadci; rjave silne mišice so igrale na golih rokah, obleka je bila tesna in tenka, da so se tresli krepki udje... Kadar so se poklonili, malo utrujeni, malo potni, ljubezniv nasmeh pod majhnimi črnimi brki, so se Tinici skoro zasmilili, ali lica so ji gorela in plameni so ji trepetali v očeh... Šumelo je okoli nje, zvenčali so kozarci, kakor čudolep, čudosvetel, ali od prebleščeče svetlobe le polrazločen sen je bil ves večer in minil je kakor sen...

On je govoril spočetka, ali odgovarjala mu je malomarno, skoro nevoljno in tako je utihnil. Gledal je nanjo ves večer, pričaran je bil na njen obraz in silna žalost, silna groza mu je ležala na duši. Kakor da bi mislila glasno in kakor da bi bilo od prozornega stekla njeno srce, je slišal po vrsti vse njene misli, čutil je vse njene čute, ki jih je razumela komaj sama... Hladna nočna sapa mu je dihnila v lica in delo mu je dobro, hipoma so se umirile vroče misli.

„Zavij se, Tinica, stisni se k meni!”

Tinica je ogrnila dolg črn plašč, na glavi je imela svetlopi-san šal. Šla sta hitro in oba sta molčala. Noč je bila mrzla in jasna, zvezde so bile na nebu. Sklonil se je časih, pogledal ji je v obraz. Rad bi bil govoril veselo, ljubeznivo, toda čakal je strahoma in hrepeneče, da bi vzdignila obraz, da bi se ozrla nanj, da bi se nasmehnila; čutil je, da je daleč od njega in žalosten je bil.

Sredi poti ga je obšel strah. Samo še sto, morda dvesto kor-

akov in vse bo minilo, minil bo večer, brez veselja, grd in poln grenkobe. Ali Tinica je hodila hitro, hladno ji je bilo in ni se ozrla nanj.

„Tinica!”

Položil ji je roko okoli vratu, hotel jo je stisniti k sebi. Ali zdrznila se je, sklonila, šla je hitro, korak pred njim, in ni se ozrla nanj.

„Zakaj se mi umikaš, Tinica? Daj, da te poljubim... ljubim te, Tinica!”

Že so bile ulice samotnejše, temnejše, pot se je vila navkreber, sredi pustega predmestja. Samo petdeset korakov mor-da, komaj še sto. Zdelo se mu je, da že vidi tam visoko črno hišo, strme stopnice, mrzlo, gluho izbo — in minil bo ves večer, grd in poln grenkobe.

„Ne še domov, Tinica... idi z mano, prezgodaj je še... Glej, saj gore še svetilke, komaj je šele noč...”

Objel jo je trdo okoli pasu in vzbudila se je napol iz sanj, vročih in svetlih, vzbudila se je nevoljna, kakor otrok ob zori v gorki postelji, ozrla se mu je v obraz s kratkim pogledom in je hitela dalje.

„Hladno mi je in dom je že blizu in mati čaka.”

„Med njunima sencama, prej tesno spojenima na trotoarju, se je prikazala dolga svetla proga; senci sta bežali, omahovali, nista se strnili več; kakor ugasujoč plamen je bila njegova senca; vzrasla je hipoma, šinila preko ulice, vrnila se, zaplapolala v stran ter skoro umrla; lovila se je s smešnim brezuspešnim trdom za senco, ki se ji je umikala; ni je dosegla nikoli, niti v smrti...

VI

Morda je bilo tisto noč, ko so zazveneli poslednjikrat in rahlo velikonočni zvonovi ter utihnili za zmerom.

Franc Golob si je mislil v svojem srcu:

Ko sem bil ves umazan na telesu in na duši, na telesu in na duši ves bolan, sem proklel preteklost in sem hotel praznovati spomladansko vstajenje. In to je bilo hinavstvo. Ni ga na svetu človeka, ki bi ne bil umazan, na obrazu se jim pozna umazanost in bolezen, v očeh, v besedah. Moji grehi niso nič manjši in nič drugačni od grehov drugih ljudi. Razložek je samo v večji ali manjši meri hinavstva. In moja mera je bila velika. Namesto da bi bil grešil z mirno dušo, ker je grešiti treba in ker greše vsi in ker ni treba, da bi človek še govoril o tem, sem bil ustanovil sodnika v sebi samem ter sem se križal vsako uro posebej, za vsak greh posebej. Tako se je zgodilo, da je bil moj obraz prezgodaj razbrazdan, da so bile moje oči tako nemirne in plašljive ter so razodevale svetu stvari, ki ne brigajo nikogar in so grde samo tedaj, kadar jih človek pokaže, in samo zategadelj, ker jih pokaže na očitnem kraju... Hinavstvo je bilo moje vstajenje. Obsodil sem bil svojo preteklost in sebe v preteklosti, ali obsodba še ni spremenila nikogar in zato je bila tudi obsodba hinavstvo. Lepo rejen bi bil danes, rdeč in vesel, če bi se ne bil ukvarjal sam s seboj, temveč če bi bil živel z ravnodušno zavestjo tisto vsakdanje pregrešno življenje, ki mu je prijazna človeška natura...

Ozrl se je na sliko, ki je visela na steni, ter je pljunil prednjo.

Naslikana je bila Tinica in slika je bila podobna na prvi pogled starim svetim podobam v pravoslavnih cerkvah. Ob-

raz je bil čudomiren, kakor svetla tenčica je plaval na njem mehak, nedolžen izraz; tiho so gledale velike oči, samo rdeče ustnice so žarele iz čiste beline lic. Ozadje pa je bilo glasno-barvno, pozlačeno, modro, živordeče in istotak je bil široki okvir; na sliki sami so bili pozlačeni celo lasje, v Tinice tenkih belih rokah pa je bila zlata posoda za kadilo; nedolžno-plašno je gledal obraz iz bujnozlatega, rdečekriččega bogastva.

Zasmejal se je in je pljunil pred podobo.

Tudi slika je bila hinavska, iz hinavskega čuta porojena. Kako so se svetile rdeče polne ustnice, kako opolzka in pregrešna je bila belota ozkih rok! Iz zlagane čistosti in nedolžnosti je gledal greh, da, gledal je celo iz tistih oči, ki so začele mežikati in se smehljati, če je gledal srepo vanje... To ni bilo njegovo delo, tuja stvar je bila, tako tuja, kakor tisto spomladansko vstajenje. Njegov je bil samo greh, ki je mežikal laskavo izza hinavske odeje. Bizantinsko je bilo glasnobožno ozadje... obraz je bil Whistlerjev... Khnopffov... samo greh je bil njegov; nikoli ni slikal Whistler takih ustnic in Khnopff ni nikoli slačil svojim bledim ozkoličnim modelom bluze ali rokava, celo ovratnika jim ni odpenjal...

Zasmejal se je in je pljunil naravnost v tiho-nedolžni obraz. Zazdelo se mu je, da so v tistem hipu oči veselo pomežiknile in da so se zgenile bujnordeče ustnice...

Šel je in se je napil ter se je vrnil na večer pijan domov. Bled in razoran je bil njegov obraz, nemirno so gledale oči. Opo-tekkel se je, ko je stopil v izbo in v izbi je bila Tinica. Kakor v megli je bila pred njim, zibala se je, umikala; šel je proti nji z razprostrtimi rokami, omahnil je in je padel prednjo na kolena.

„Ti, ki si se vrnila po tako dolgem času... pozdravljam te!... Ti moja preteklost, polna greha in sladkosti!... Kakor angel si prišla, mlada in lepa!... Pridi k meni po tako dolgem času! Vsa moja duša k tebi hrepeni vsa moja kri...”

Jezik je jecljal polrazumljive besede, poželjivo so se napenjale penaste ustnice, ovil se je z rokami njenih nog...

Začul je kakor v divjih sanjah prestrašen krik, zibala in rušila se je izba pred njim, zgrudil se je z obrazom na tla.

Napravil se je, ko se je komaj danilo. Šel je in se izgubil in je poginil... Ne pred njim, ne za njim — v njegovem srcu je bila „preteklost” in večna je bila.

NA GOLGATO

Nikjer ni takih parkov, nego v teh žalostnih krajih. Vse naokoli visoke, enakolične, neprijazne hiše. Drevje nizko, bolehave, listje oprašeno, klavrno povešeno, mrtvo celó spomladi. Iz ulice na desni, na levi zapiha veter, pripodi se oblak prahu in kakor v gosto, zadušno meglo je zavito drevje. Ni jutra tam ob teh vročih dneh, ne večera. Neprestano žge sonce, težak, razpaljen je vzduh; tenke sence, ki padajo od drevja, so kakor z vodenim tušem narisane v prah.

Polprazne so klopi. Tam sedi dvoje brezposelnih delavcev; top obraz, tope oči. Sedita morda že od jutra in bosta sedela do noči, dokler ne pride stražnik. Na drugi klopi sloni široko zleknjen čokat človek v modri bluzi, na prsih odprti. S komolci se je bil naslonil na klop, glavo opira z rokami. Obraz je kakor s sekiro iztesan, krepak in surov; oči so polzaprte; naravnost v lice mu sije sonce.

Sredi parka se igra v prahu par umazanih otrok. Tam pripeka sonce z največjo silo. Leni, zaspani leže otroci v prahu in brazdajo z rokami po njem. Ne razposajenosti, ne smeha; časih krik, glasen jok; človek na klopi okrene glavo in se ozre z zlovoljnim pogledom.

Iz gruče sredi parka je vstalo petletno dekle in se je napotilo z lenimi koraki proti klopi. „Vroče je!” Na klopi je sedelo starejše dekle in je pletlo. Bose noge je imelo podvite, sključeno je bilo globoko. Njen obraz je bil zelo resen, suh in sivkaste polti. Otrok je sedel poleg nje, naslonil je glavo na njeno

ramo in zadremal je takoj. V polspanju so mu lica nekoliko zardela, ustnice pa so bile napete in resne.

Od daleč se je oglasil nenavaden šum, otrok se je vzdramil in je strmel z velikimi, prestrašenimi očmi skozi drevje na ulico. Nato je vstal ter šel z neodločnimi, plašnimi koraki proti oni strani, odkoder je prihajal šum.

Globoko v ulici se je prikazala gruča kričečih ljudi. Gruča se je zibala na to, na ono stran, roke so zamahovale po zraku; ljudje so prihajali na cesto, okna so se odpirala, otroci so hiteli od vseh strani.

„Tat! Tat!”

Naravnost skozi park se je napotila procesija. Kričali so vsevprek, ni bilo razumeti besede. Preplašen se je vrnil otrok h klopi in se je pritisnil k sestri. Ona se je komaj ozrla s trudnimi, zaspanimi očmi in je pletla dalje.

Tako so prišli mimo. Sredi gruče dvoje krepkih, čokatih ljudi, obadva gologlava, goloroka, roke žilave, ocrnele do komolcev. Med njima se je opotekal majhen, suhoten človek, tudi brez klobuka. Lasje so mu padali na čelo, ušesa so štrleli daleč stran. Obleka je bila raztrgana in zamazana, suknja brez gumbov, srajca odprta do prs in že začrnela, hlače prekratke in na eni nogi do kolena razparane. Noge so bile bose, zelo velike in od prahu čisto sive. Nič se ni upiral, ko ga je držalo za lakti dvoje krepkih rok. Gledal je nemirno z drobnimi, mežikajočimi očmi, zamrmral je časih; lica so bila zelo upala, bleda, s tenkimi kocinami poraščena, ustnice so bile debele in brez barve. Opotekel se je časih in je vzdignil nogo na smešen način; med dolgimi, narazen štrlečimi prsti se je mešala kri s prahom. V roki je držal dvoje zelo velikih, čisto novih škornjev; bingljala sta neprestano, ker se je zadeval s

koleni óbnja. Človeka, ki sta ga spremljala, sta bila zelo mirna in zelo resna. Ozrla se nista nikamor; stopala sta z velikimi, trdimi koraki, tako da ju je komaj dohajal. Videlo se je, da je hotel časih pričeti razgovor, opravičevati se morda, razložiti svojo stvar. Ali ob prvi plahi besedi je utihnil; odgovora ni bilo, krepkejše je stisnila roka za laket. Škornja sta bingljala.

Veselo so se podili otroci okoli gruče. Približal se je bosonog fant s predrznim obrazom in privihanim nosom in je potegnil hudodelca za suknjo, tako da se je opotekel.

„Tak no...!”

„Glej, še prepiral bi se!”

Potegnila sta ga krepkejše, tako da je podrsal z ranjeno nogo po prahu. Oči, prej nemirne, kakor da bi iskale opore, prijaznega prigovora, so se povesele in ustnice so se zakrivile na jok.

„Dajte no otroke...!”

Spet je podrsala noga po prahu.

Na desni, na levi in zadaj so spremljali procesijo ljudje, ki bi jim človek ne vedel posla in poklica. Slabo oblečeni, klobuk postrani, roke v hlačnih žepih, obrazi pa veseli in objestni. Zasmejali so se na glas.

„Glejte, jokali bo!”

Pohitel je človek pred gručo in je pogledal hudodelcu naravnost v obraz.

„Zares, se že cmeri!”

Razlegel se je hrupen krohot. Fant v pisani srajci in z dolgo rdečo kravato je iztegnil roko in je zgrabil hudodelca za kuštrave lase, tako da se je glava globoko nagnila.

„Jo!”

Njegov krik je bil tako smešen, da se je zakrohotala vese-
lo vsa družba.

„Poglej no to hlačnico!”

Komaj se je oglasil razposajeni vzklik, se je približal suho-
ten fant, skoraj še otrok, potegnil je spretno in je razparal
hlačnico prav do stegna. Obadva dela sta frfotala okoli gole
noge. Smeh je bil zmerom glasnejši; celo delavca, ki sta sede-
la na klopi topa in zaspana, sta vzdignila glavi in sta se na-
smehnila.

„Kaj pa je storil?”

„Škornje je ukradel!”

In topo kakor prej so gledale oči, pol oslepele od sonca. Te-
daj se je vzdignil čokati človek, ki je slonel dotlej leno zlek-
njen na klopi. Vzdignil se je in se je vzravnal, nato je stopil s
širokimi, počasnimi koraki, nekoliko sklonjen, težak in oko-
ren. Stopil je h gruči, zamahnil je visoko s pestjo in je udaril
hudodelca naravnost na glavo. Tenek, kakor otroški krik in
hudodelec se je zgrudil na kolena. Roke so ga potegnile sun-
koma kvišku, dvignile so ga in opotekal se je dalje. Obraz je
bil še bolj siv in upal, ustnice so bile že čisto višnjeve. Čoka-
ti človek se je vrnil h klopi in se je zleknil prav tako leno in
udobno kakor prej; njegov obraz je bil istotako miren in dol-
gočasen, oči so bile polzaprte...

Otrok pred klopjo se je stisnil krčevito k sestri in se je je
oklepel okoli kolen. Tresel se je po vsem životu in od strahu
ni mogel jokati.

„Jezus, tepo ga!”

Strmel je z velikimi očmi, polnimi silne groze.

Procesija se je pomikala urno dalje, oblak prahu se je vle-
kel za njo. Časih se je vzdignila roka, zazibala se je vsa gruča;

za trenotek se je ustavila procesija, otroci so kričali, od daleč se je glasil razposajen krohot. Zavili so okoli ogla in vse je utihnilo...

Otrok je trepetal.

„Ali si videla? S pestjo ga je udaril!”

Ona se ni zgenila; njen suhi, postarni obraz je bil miren.

Šla je bila pač že smrt mimo njega...

Sonce je žgalo; v zadušnem prahu je ležal park. Otrok je zaspal sestri na kolenih; ustnice so se mu stresale in zastokal je časih, vzkriknil v spanju.

LEPA VIDA

Zunaj je sonce, ali sonce potuje bogvekam, že je daleč in sence prihajajo; tam pod oknom so kostanji, ali listje je orumenelo, grbi se in pada trepetaje; šel je človek zunaj, pod kostanji, ali ko je šel mimo, mu je šinila senca preko obraza, domislil se je bogve česa in je zavzdihnil.

Zavzdihnili je, ki je stala ob oknu, zakaj žal ji je bilo sonca in tudi listja, ki je bilo nekoč tako zeleno, in tistih velikih cvetov, ki so dišali in jih ni bilo več.

Ogrnil ji je ovratnik preko ramen in se je dotaknil njenih las. In ko jo je vprašal, ni odgovorila, še komaj se je ozrla nanj, ki jo je ljubil strahoma. Kako bi mu pač odgovorila? Bilo je zaradi sonca, ki je že daleč, in tudi zaradi kostanjev vdovcev in zaradi senc, ki prihajajo in legajo tiho na srce.

Takrat pa je bilo sonce še visoko na nebu in kostanji so bili še vsi nedeljski.

Oblečena je bila v dolg popotni plašč, na glavi je imela širok klobuk in pod klobukom rdečo rožo. Ker je bila pomlad vsenaokoli, je bil njen obraz vesel in rdeč, v očeh je bila Velika noč.

Tako je šla preko perona, ozrla se še malo za grbavo damo, ki je odhajala žalostno, nato pa je stopila ter se lepo nastanila v kupeju.

Prijetno je, če potuje človek in ima doma moža, ki čaka v skrbah in zavzdihne, kadar se ozre po tihi sobi. Prinesla bi

mu bonbonov kakor otroku, položila si glavo njegovo na kolena ter ga malo pobožala, tako morda, da bi mu padli kuštravi lasje na čelo, in bi se zasmejala, kadar bi vzdignil glavo.

Od sreče in spomladanskega veselja se je zasmejala in oni človek, ki je sedel nasproti, se je vzdramil in si je pomel strahoma oči. Nato si je popravil ovratnik in kravato, počesal si je z roko lase ter se poklonil. To je bilo takrat, ko je sijalo zunaj sonce.

Ker sta bila tako sama in je bilo v kupeju toplo in prijetno, sta se razgovarjala o lepih stvareh, o samih takih stvareh, ki jih je oblivalo spomladansko sonce in ki so dišale po kostanjevem cvetju.

Tako na priliko je pripovedovala ona o tistih časih, ko je nosila še kito na hrbtu in rdečo pentljo v kiti. Sredi lepe pokrajine, sredi zelenih holmov, tam leži vas in sredi vasi je bila hiša. Zelena okna ima in na oknu so rože. Pa se bliža večer, topli spomladanski mrak, že klonejo rože v polspanju. In kaj je takrat zašumelo na pesku, na beli stezi tam ob vrtu? Oglašili so se plašni in nerodni koraki, velike in plašne oči so pogledale preko vrta proti zelenemu oknu, tja, kjer rastejo rože in kjer gledajo izza rož velike in plašne oči. Narahlo so hreščali koraki na pesku, razmeknili so se na vrtu rosnimi grmi in so zašumeli. „St!“ Odprla so se vrata oprezno, toda zaškripala so narahlo. „St!“ Tako je trepetalo ob ograji dvoje majhnih plašnih src, komaj se je upala roka dotakniti roke in oči so se umikale. Ker se je bližal večer, topli spomladanski mrak, so se nenadoma napele ustnice in so vztrepetale, glava se je sklonila in dvoje krepkih, vročih rok se je oklenilo njenega pasu...

Tisti večer je jokala v postelji in nikoli več ni stala ob ograji s tako plašnimi očmi in tako majhnimi in trepetajočimi srcem.

On, na priliko, pa je pripovedoval o tistih časih, ko je še sanjal o lepem in junaškem življenju, o veliki ljubezni in slavnih delih. Bila je tam aleja in večer se je bližal, topli spomladanski mrak. In kaj je takrat zašumelo na belem Pesku pod kostanjem? Z lahko-lenimi koraki je prihajala, v senci širokega klobuka so sanjale oči, o lepih deželah pač, o veliki ljubezni.

In ko je prišla mimo, je padla na pesek majhna dišeča ro kavica. Sklonil se je in se je poklonil viteško ter je stal pred njo ves trepetajoč. Zasmejale so se njene oči, tudi njene ustnice so se narahlo nasmehnile in šla je dalje z lahko-lenimi koraki. Tisto noč ni spal; iskal jo je, koder je hodil, in je ni več našel.

„Bila je edina, ki sem jo ljubil.”

Preko zelene ravni je hitel vlak in že so legale sence na zeleno ravan, vzdigale so se že večerne sanje proti nebu. V kupeju je bilo toplo in prijetno, govorila sta šepetaje, da bi ne motila lepega miru, ki je bil v njunih srcih. Kakor da bi se bila poznala že iz davnih časov, že iz predzavednih sanj. Nič te ne vprašujem, prijatelj, odkod si, kdo si, kam te vodi ta dolga pot. Tvoje sanje so vzrasle iz mojih in moje so se porodile iz tvojih.

Toplota je legala na telo, legala na oči; tako čist in sladek mir je bil v duši, da bi ga motila, če bi zgenila z roko, če bi morda odgrnila okno, da bi posijal mesec v kupe.

Vračale so se sanje, že pozabljene, skoro že pokopane; in čudne otroške želje so se vračale, po daljnih lepih deželah, po viteški ljubezni, da, celo po tistih samotnih gradovih, koder hodijo zaklete kraljične po dolgih temnih hodnikih, v srcu hrepenenje po daljnodaljni svobodi.

V polspanju, v polsanjah je govorila šepetaje, in ko je bil še srečen in miren smehljaj na njenih ustnicah, se je porodila v njenem srcu čudna misel, da je bila sreča samo tedaj, samo tam — v tistem otroškem hrepenenju po daljnih lepih deželah, po viteški ljubezni in po zakletih gradovih. Hitre so bile takrat sanje, preko zemlje so švigale jadrno in onostran zemlje, na čudovite, polpoznane svetove, tja v daljnodaljno svobodo. Zdaj pa se pomika vlak tako počasi, tako trudno in leno že stopajo noge, tako počasi in plašno romajo misli od holma do holma... Ustnice so se smehljale srečno, in ko so se smehljale, je zavzdihnila narahlo in je odprla oči.

In v obraz so ji sijale oči njegove, tako čiste in mirne; tudi v njih so bile sanje, bilo je hrepenenje po daljnih deželah, po viteški ljubezni in zakletih gradovih.

Jokala je takrat ves večer in nikoli več niso bile njene oči tako otroško plašne in tako ni trepetalo njeno srce nikoli več.

„Bil je edini, ki sem ga ljubila.”

Nato pa so se sanje utrudile, skoro so ohromele.

Govorila sta in v glasu njenem in njegovem je bilo nekoliko trpkosti, komaj zavednega obžalovanja.

Vzdramile so se bile nenadoma tiste majhne rane, ki jih človek skoro ne čuti, kadar se prikaže prvikrat drobna kapljica krvi, ki pa se pozneje, bogvekdaj, nenadoma odpro in zakrvave z veliko silo. Ena sama slučajna neprijazna beseda, en sam hipen pogled, ah, morda samo senca, ki je bila šinila komaj vidno in pobliskoma preko ustnic... Zgrudi se človek od velike bolečine in vstane pomlajen, ali drobne ranice grižejo, ni zdravnika zanje, drobni črvi glojejo neprestano, razglojejo srce in lice. Zavzdihnila je in tudi smehljaja ni bilo več

na njenih ustnicah. Počasi se je pomikal vlak preko ravnine, počasi in trudoma so romale misli.

Legel je mrak in legla je že noč, zasvetila se je dremotna luč v kupeju. Dolga je še vožnja in dolga je še pot in zmerom bolj trudne so misli in nevesele. Nevesele, hrome in nadležne bodo romale naposled po pustih klancih v dolino.

Vzdignile so se trepalnice in v obraz so ji zasvetile njegove oči.

„Samo v sanjah, samo v tistem otroškem hrepenenju je resnica in življenje; in drugo vse je življenja ponesrečen poskus...”

Samo v sanjah... v tistem otroškem hrepenenju...

In ustnice so se spet nasmehnile, polagoma so padale trudne trepalnice. Toplo in prijetno je bilo v kupeju, kakor pozimi, o mraku, v zakurjeni izbi, ko je zunaj sneg in mraz.

Neprestano in tiho padajo veliki beli kosmi; nebo se je bilo združilo z zemljo, od zemlje do neba neizmeren bel oblak. V izbi je gorko in tiho, časih zapraskeče v peči ter se zasveti v žarni rdeči svetlobi. Stopila je po prstih k durim in je poslušala. Enakomerno praska pero po papirju, časih se premakne stol. In tedaj se domisli, da bi napravila črno kavo. Ni bilo prav, zakaj zdravnik mu jo je bil odsvetoval, toda zakaj bi je ne pil? Samo majhno čašico vroče dišeče kave. Odprla bi narahlo duri, stopila k mizi po prstih in nasmehljala bi se mu v oči. Tudi on bi se ji nasmehnil in bi ji morda čelo nalahko pobožal roko. En sam trenotek bi bil, ali bil bi velik praznik. Hodila je oprezno, zato da bi ne slišal v sobo in da bi ga iznenadila. Tako je odprla duri narahlo, lepa mlada žena, belo čašico na belem krožniku, in se je smehljala kakor otrok, ki je zagrešil vesel greh iz vesele ljubezni. „Idi! Čemu me mo-

tiš?” Tuj in neprijazen je bil njegov pogled, zazebljo jo je na obrazu in umaknila se je za korak. Samo trenutna senca je bila zastrla njegove oči, je legla na njegov glas in izginila je takoj, komaj še je ostal sled na njegovih ustnicah, ki so se nasmehljale.

„No, daj, da ti poljubim roko, ti duša moja!” Vesele so bile zdaj njegove oči, toda ona ni več čutila njih toplote, tudi ni spoznala več prijazne ljubezni, ki je bila v njegovem glasu, in komaj je čutila gorke ustnice, ki so se bile dotaknile njenih prstov.

Ko se je vrnila v izbo, je sedla k oknu in je naslonila glavo ob dlan. Tedaj je videla zunaj žalostno in tiho zimsko noč, ki je bila legla na mesto, na vso mrzlo mrtvo zemljo. Veliki beli kosmi so padali neprestano, kakor z oprezno nevidno roko se je časih narahlo dotaknilo okna. Klonila ji je glava in mraz ji je legel na čelo, v srce...

Zdrznila se je in se je vzdramila. Ob tistem trenutku pa je začutila na svojih ustnicah vroče trepetajoče ustnice, okoli pasu vroče trepetajoče roke. Vstal je in je stal pred njo in njegove oči so sijale v čistem ognju.

Vlak je hitel preko ravni, skozi mirno spomladansko noč. Dremotna luč je sijala od stropa, časih, ob ovinku, je zasvetil mesec v kupe. Zgodilo se je, da je bil ugledal nenadoma svoje sanje, tiste že polpozabljene, skoro že zakopane; in njo je ugledal, ki je stal nekoč pred njo mlad in trepetajoč in ki jo je iskal in je ni našel. Izpremenila se je pač nekoliko; njene oči, takrat črne, so bile svetlejšje, ustnice so bile bolj napete in bolj rdeče, tudi frizura je bila drugačna. In ko so se trepalnice zatisnile, ko so se smehljale vroče ustnice v polspanju, tedaj se je zgenila žalost v njegovem srcu, vzdignilo se je hre-

penenje in ga je vsega ovladalo, tako da je vstal in se sklonil k njej ter pokleknil pred njo in jo objel. Da, zgodilo se je, da je ugledala nenadoma tiste že polpozabljene, skoro že zakopane sanje. Tam tisto belo hišo z zelenimi okni in vrt okoli hiše in belo stezo ob vrtu. Na belem pesku so se oglasili koraki, bližali so se plašno... „St!” ...

In oprezno so se odprla vrata, zaškripala so nekoliko ... „St!” ... Ali izpremenil se je; njegove oči, takrat jasne in rjave, so bile črne, ležale so globoko v senci košatih strnjenih obrvi. Njegov obraz ni bil več tako poln in bled je bil. Zakaj počasi se je pomikal zdaj vlak in sanje so bile trudne.

Zasvetile so se žarke bele luči na peronu, izprevodnik je klical.

Stala sta si molče nasproti, komaj sta si stisnila roko.

*

Visoko je bilo takrat sonce in kostanji so cveteli. Ali zdaj hiti sonce, potuje bogvekam, in kostanji pod oknom so že orumeneli in listje pada trepetaje. Šel je nekdo zunaj, pod kostanji, in ko je šel mimo, mu je šinila senca preko obraza, domislil se je pač za trenotek tistih skoro že zakopanih sanj in je zavzdihnil. Morda bi postal in morda bi mu zasijale oči ob motnem spominu, ko bi se ozrl na okno. Šel je mimo in koraki so utihnili.

Zavzdihnila je, ki je stala ob oknu, zakaj žal ji je bilo sonca in tudi listja, ki je bilo nekoč tako zeleno in tistih velikih cvetov, ki so dišali in jih ni bilo več.

Ogrnil ji je ovratnik preko ramen in se je dotaknil njenih

las. Ali komaj se je ozrla nanj in njen pogled je bil tuj in neprijazen...

Zakaj samo v sanjah, samo v tistem otroškem hrepenenju je resnica in življenje; vse drugo je življenja ponesrečen poskus...

Izpreletel ga je mraz, ko se je ozrla nanj, ki jo je ljubil strahoma. Okrenila se je počasi in je šla in ga je ostavila. Na pragu ji je zdrknil ovratnik raz ramena in duri so se samo narahlo priprle.

ZALJUBLJENA FANTAZIJA

V gostilnici sem ga dobil, siromaka, in zbolelo me je srce, ko sem ga ugledal. On pa je bil vesel, ker me je imel rad, kakor me imajo radi mnogi dobri ljudje. Vesel je bil, ali ta hipna radost je zasijala samo kakor medla luč iz teme njegove žalosti. Upàl je bil njegov obraz, neobrit; oči so gledale topo izza oteklih trepalnic. Zaljubljen je bil.

Ko se je napil vina moj fant, mi je pripovedoval; jezik mu je bil že težak in oči so mu bile vse solzne od bolečine in od pijanosti. Njegov slog ni veliko prida in zato pripovedujem v svojem, ki je priznано lep. Še vsi kritiki so ga hvalili — na ta hinavski kavelj so obešali raztrgano suknjo svoje neumnosti. Predno pričnem, prosim še malo potrpljenja. (Tako je dejal naš župnik, predno je začel pridigo in vsa cerkev se je useknila; tudi jaz sem se useknil; zelo lepo je bilo.) Moj fant je imel veliko morale v sebi, ker drugače bi se vsa ta reč nikoli ne bila vršila. Govoril je o morali grdo in nespoštljivo, v srcu pa je bil bel golobček. Tudi jaz sem tak. In nad idealno ljubeznijo se še celo ni mogel zadosti nazmerjati; revskal je nad njo, kadar jo je srečal. Tako delajo vsi, ki so idealno zaljubljeni, ampak finta je že stara.

Zdaj pa malo poezije. „Ali niso najlepša tista čustva, ki jih skriva človek za deveterimi durmi svojega srca in jih zatajuje s sramežljivo lažnivostjo, zato da bi jih ne omazal strupei ni diih vsakdanjosti? O zlata nedolžnost, o odkritosrčnosti

polna lažnivost! Nebo je jasno, kakor ribje oko, beli oblaki plavajo po njem. Reka se vije kakor srebrn pas, slavec toži svojo ljubezen, ponižna vijolica se skriva... luna sije..."

In zdaj še malo filozofije."Človek nikoli ne ve, kaj mu je namenjeno. Kazen je grehu za petami. Nekdo je jedel na veliki petek krvavico, drugo leto se je prehladil in bi bil kmalu umrl. Ali kakor pravi naš nepozabni Levstik:

Življenje človeško podobno je vodi,
ki vsaka po svoji strugi hodi..."

Tako! Novela mora imeti poetično vsebino, poleg tega pa tudi globoke misli. Jaz sem opravil oboje koj od začetka, zato da ne bom imel sitnosti pozneje.

Zaljubljen se je bil moj fant in tako so bile njegove ustnice še bolj debele, njegove roke še bolj dolge in nerodne. Bil je podoben slovenskemu literatu. In ti ljudje nimajo veliko sreče pri ženskah. Domišljavi so in pripovedujejo to in ono, Verjeti pa jim ni veliko. Jaz na priliko — ali to bom že še povedal. On sam je bil kos umetnika in to je dajalo njegovi zunanosti, ki je bila tako že zadosti smešna, nekaj naravnost grotesknega.

Slovenski umetniki bi morali delati anonimno; kadar izvedó ljudje, da ni kakšen komí ali vsaj navaden advokat, temveč da je umetnik, se obrnejo od njega; mahoma pade med tisto najbolj zaničevano vrsto ljudi, ki bi napravili boljše, da bi šli ceste pometat; tako bi lajali nanje samo psi, ki jih je bil Bog resnično ustvaril kot take. Jaz sem se nekoč prav dobro priliznil neki ženski, ali ko je izvedela, da pišem novele in celo lirične pesmi, je bilo vse pri kraju in zdaj še pravi, da sem jo goljufal...

In on pripoveduje.

*

Nisem je še poznal, ali rad sem jo imel. Kadar sem slišal njeno ime, se mi je zdelo, da me je nekdo od daleč poklical in napravil sem si cigareto, zato da bi skril sam sebi svojo vznemirjenost. Naposled sem jo videl in lepša je bila nego v mojih sanjah. Če poznaš predrznost mojih sanj, prijatelj, si lahko misliš po priliki, kako je lepa. Ona je omožena in tudi njen mož je lep in prijazen človek, ali jaz ga nimam rad. Moj prijatelj je in me jako ceni, zato ker sem vkljub svoji priznani duhovitosti zelo neokreten in smešen človek in ženskam nič nevaren. Ko sem jo prvikrat ugledal, sem si zaželel, da bi bil njen lakaj; v tistem trenutku sem kakor po božji milosti nenadoma spoznal svojo pravo naruro. Žalosten nisem bil vsled tega, saj je bil celo Bacon zelo dober lakaj in Heinejev ponos je bil prav tako umeten kakor moj; kdor se šopiri najglasneje, je v svojem srcu najponižnejši hlapec. Ali razodenem ti lahko po pravici, da je takrat še nisem ljubil, kakor ljubi človek žensko. Samo natura moja se je vzbudila. Nisem je ljubil, toda pokleknil bi bil pred njo, v blato, sredi ceste, vpričo ljudi, tako da bi videl svet moje lakajstvo. In to bi mi bilo dobro délo. Tisti večer sem napisal par lepih liričnih pesmi, ki jih skrivam v miznici. Ako ti je prav, ti jih pokažem.

„Hvala!”

Moraš si misliti, da sem živel takrat kakor izgubljen pes, ki se ne meni več za slučajne brce. In sredi tega življenja — da se tako izrazim, sredi te noči se je mahoma zasvetilo, zableščalo se mi je pred očmi. Videl sem jo komaj par kratkih minut, šla je in zdaj je že več nego leto dni od tega. Takrat se je toliko spremenilo v meni, da sem spremenil tudi stanovanje

in ti veš, da je to pri meni vselej znamenje velikanskega preobrata.

„Kako da si ga spremenil? Saj si še zmerom, kjer si bil.” To je vseeno. Celo tisto dolgo leto sem bil njen prijatelj — njen prijatelj! Skril bi glavo v blazino in bi se jokal od sramu. Ali si že videl kdaj prijatelja lepe ženske? Tebi se zdi človek smešen, meni pa se gnusi, Razen sebe poznam samo še enega in kadar mu stisnem roko — mokra je, mrzla in spolzka, kakor riba — hitim, da se operem.

Zdaj pa sem jo videl vdrugič in tako se pričinja komedija.

*

Sedela sva na vrtu, lep večer je bil. Zdelo se mi je, da sem zmerom manjši in manjši, ponižno sem klonil glavo, kakor da bi me bila povabila usmiljenja polna dama na kozarec vina ter govorila milostno z mano, jecajočim in plahim beračem. Tako ponižen lakaj sem bil takrat, da sem zardel, ko me je ogovoril natak. „Čemu pa ste zardeli?” me je prašala. „Zardevam pogostokrat, to je tako moja navada. Vrh tega tudi mežikam zelo rad.” — Glej, tukajle nad levim ušesom mi manjka šop las — izruval sem si jih bil od sramu, ko sem prišel domov. — Res je imel majhno plešico nad levim ušesom in nič se mu ni podalo...

In potem, Bog vedi, kako je prišlo, mi je pripovedovala lepe stvari iz svojega življenja. Prej je bila zame samo ljubezniva dama, ali kakor je pripovedovala, se je vse spremenilo. Morda je bila ljubezen že v mojem lakajstvu, že v tisti gorki želji, da bi pokleknil pred njo ter ji zavezal trakove na čevljih,

ali da bi hodil pred njo ter pometal cesto z rokami, zato da bi si ne oprasila krila.

Morda je bila ljubezen v tem, tista neumna romantična ljubezen, ki polni srce paževo, kadar nosi spoštljivo tri metre dolgo svilen vlečko lepe kraljice, ali srce kočijaževo, ki vozi gospó in gospoda v park, ob tihi noči. po samotni aleji in posluša šepetanje in poljube za sabo. Morda je že vedelo o ljubezni moje srce, ko so stopale moje misli še po ravni cesti prijateljstva.

Če je bilo tako — zdaj so se napravile moje misli na druga pota, kjer je sama žalost in samo vzdihovanje. Ko sem videl pred sabo njeno življenje, sem ga živel sam. Otrok je bila in tudi jaz sem bil otrok. O dnevi mladostni, o zlata mladost, o mladostne sanje, o sanje mladosti! Nosila je dolgo kito z lepim rdečim trakom, oči so gledale pametno, in tisti otroci, ki imajo velike in pametne oči, imajo dušo, podobno najfinejši struni — zazveni ob najlahnejšem dihu življenja in zveni ne-prestano; poslušáš, in to je čuden, tako sladke bolečine, tako sladkega upanja poln zvok... No, jaz sem poslušal, pogledal sem ji z začudenimi, od prevelikega veselja prestrašenimi očmi naravnost v dušo in samo enkrat v življenju sem videl enako.

Otroka sva bila oba in takrat sem spoznal, da jo ljubim, spoznal sem to na svoji ljubosumnosti. Celo na tisto rdečo pentljo na njeni kiti sem bil ljubosumen... Zelo mlada je še bila, človek bi si mislil, da ne sanja o drugem, nego o čokoladi, toda že je ljubila, ne kakor otrok — ljubila je z vso dušo, s tisto prelepo, čisto dušo — Bog pomagaj meni grešniku — dá, s tistimi velikimi pametnimi očmi, ki so sanjale zadaj neizmerne sanje. Misliš si morda, da se je zaljubila v tistega le-

pega črnookega, črnolasega fanta, ki je hodil za njo, in misliš si morda, da je poljubila njega ob tistem lepem jesenskem večeru? To sem bil jaz. Dá, dragi moj, zgodilo se je nekaj čudnega — ob tisti uri, ko mi je pripovedovala, sem spoznal, da sem jo poljubil jaz — jaz, dragi moj! — ob tistem lepem jesenskem večeru sem jo poljubil.

Kako se človek spremeni. Jaz imam, če se ne motim, kostanjeve lase, rdeče brke in rdeče oči — ali takrat sem bil črnook in črnolas. Je že tako na svetu. Poznal sem nekoga, ki se je spreminjal neprestano; danes je bil tak, jutri tak. Celo duševno se ljudje spreminjajo. Koliko jih je, recimo, ki so danes tako nevedni in zabiti, da bi človek še ne pljunil prednje — jutri pa so že dvorni svetniki ali kaj enakega.

Posebno pri nas je veliko takih slučajev. Videl sem človeka, ki ni imel drugega duševnega premoženja nego slabo slovenščino — danes je priznan literat; kadar umrje, pojde za pogrebom župan in narodno ženstvo, na grobu bo govoril plešast in dostojanstven gospod nagrobnico v verzih, ki jih bo zložil ta ali oni profesor. Nekdo drugi se je odlikoval z močnim glasom, kaj je govoril, vrag vedi — grmelo je kar tako; zdaj je državni poslanec, in če bi ne bil nekoč stopil ministru na kurje oko, bi bil danes tudi že dvorni svetnik, tako bo pa šele jutri. Glej, na tak način se ljudje spreminjajo. Votli so bili, da ni na svetu tišje votline, prazni, dragi moj, da ni na svetu bolj žalostne praznote — ali kar se je nekaj preobrnilo v njih, kakor silen duševni potres in — tako je, glej!

Misliš, da se spreminjajo ljudje samo od danes do jutri, da se ni mogoče spreminjati od danes do včeraj, v daljno preteklost nazaj, tako kakor sem se spremenil jaz? Oh, jaz sem uničil tistega lepega črnookega, črnolasega fanta, izbrisal sem

ga iz življenja, ni ga več in jaz sem stopil na njegovo mesto. Tako se godi na svetu zmerom. Iztegni roko, pa se že dotakneš ob komolec človeka, ki je bil oropal svojega bližnjika za lepo preteklost, potisnil ga v brezdanji nič ter se polastil njegove preteklosti in njegove prihodnosti. Čuvaj, prijatelj, svojo preteklost, čuvaj svoje življenje — iztegajo se nevidne roke, grabežljivo segajo po bogastvu, ki si ga bil nakopičil v teku dolgih let... Poznal sem umetnika, ki si je napravil v trudu svoje duše lepo preteklost, na kateri je zidal počasi kamen na kamen, tako da bi si bil sezidal prav dostojen nagroben spomenik; prišel je nekdo drugi, pogledal je na prijetno zgradbo in ker mu je bila pogodi, se je je kratkomalo polastil ter zidal lepo sam dalje; samo streho je bilo treba še napraviti in napravil jo je; zdaj je spomenik njegov, imena tistega umetnika, ki je bil zidal do podstrešja, ne imenuje več živa duša; pokopali so ga v zgodovino... O, prijatelj, ljudje živé večidel od same kraje! Jaz, na priliko, gledam, da vzamem človeku, ki mi pride pod roke, kolikor mogoče njegove preteklosti, njegove duše. Brez usmiljenja si izrežem svoj del iz njegove krvaveče duše, če morem, si vzamem celo. Najrajši storim to na fin način, tako da komaj opazi mojo nakano in da komaj ve, odkod bolečina — o, jaz sem prebrisan, lepo število takihle ranjenih, okradenih duš imam že na vesti ter bogatim z ukradenim bogastvom svojo dušo, ki bi bila drugače tako uboga, tako prazna...

*

Tako je pripovedovala in ni videla, kako sem polagoma odpiral duri njene preteklosti, njene duše, kako sem tam gospo-

daril, pobiral svetle bisere, ki so ležali kar tako na tleh, trgal rože, ki so dišale, da mi je bilo motno pred očmi, motno in sladko v srcu. Čisto sem se udomačil tam, tam je bil moj dom od nekdaj in tako pozno, prijatelj, sem ga našel... No, ne govorimo — zdaj je bilo vse dobro; utrujen od dolgega žalostnega popotovanja sem nenadoma odprl duri svojega prijaznega doma, ki sem ga iskal tako dolgo, prijatelj, tako dolgo, in glej, zdaj sem se oddahnil, da bi se sladko odpočil... Kako bi me ne ljubila, če sem jo ljubil jaz?

*

(Da opomnim mimogredé — pil je človek in gledal je Bog vedi kako; smilil se mi je in strah me je bilo. In usmili se Bog še mene — zdaj vem, zakaj me je bilo strah. Mislil sem drugo jutro, da so bile sanje, ali kakor da bi me mahoma udarilo po čelu — niso bile sanje... Čisto sama sva bila že v gostilnici, luči so gorele zaspano, natakaj je smrčal. Na stropu se je vzbudila velika muha, počasi in v širokih kolobarjih je pribrenčala dol in je brenčala okoli njegove glave. On se je ozrl nanjo in se je otožno nasmehnil.

„Poznam jo, tole muho,” je dejal in je zamahnil nalahko, „lani sva bila skupaj na Dunaju in sva se sprehajala po Ringu. Zdaj je nekoliko odebelela in zdi se mi, da so njene oči večje...” Nasmehnil se je še bolj otožno in je zamahnil odločneje, tako da se je vrnila muha proti stropu. „Moje srce je zdaj drugod — moje življenje je nastopilo nova pota...” Muha je zadremala na stropu, on je govoril z enakomernim, bridkosti polnim glasom...)

*

Vstala sva, večer se je bil že globoko nagnil. In zdaj premisli ta čudež!... Veliko večja je bila od mene, zmerom večja, in jaz, glej, sem bil zmerom manjši, capljal sem zraven nje z drobčkenimi koraki, njen sončnik sem nosil v roki. Segal sem ji komaj še do bluze, komaj še do roke, premisli, komaj še do kolena... Oh, prijatelj, črn kužek je capljal zraven nje in je nosil njen sončnik v nežnem gobčku. Tista rdeča pentlja, ki je bila nekoč na njenih laseh, je bila zdaj zavezana okoli mojega vratu... Lep večer je bil, luna je vstajala izza visokih streh, hladnejši veter je pihal od zahoda... Stopala je tako lahko in fino, moja lepa dama, privzdignila je krilo do gležnjev in je stopala lahko in fino po stopnicah od luninih žarkov, po lepih svetlih stopnicah, ki so segale do neba, v neizmernost. Še malo je zafrfotal od daleč pajčolan na njenem klobuku, zafrfotal je kakor komaj viden bel oblaček na nebu in vse je izginilo. Kužek pa je ostal spodaj s tisto rdečo pentljo okoli vratu. Neko do je prišel mimo in ga je brcnil v stran.

*

Po njenem slovesu se me je polastila neizmerna žalost in sredi te žalosti se mi je zjasnilo v duši. O, prijatelj, — Bog vedi, kaj mi je bilo prišlo na misel. Ali je sploh mogoče, da bi se človek tako hitro spremenil? In celo v kužka? Nikoli še nisem bral kaj takega — toda naposled, kaj vse so iznašli ljudje v najnovejšem času! Znanost napreduje čudovito... In tudi tista rdeča pentlja se mi je prav lepo podala...

No, tako je šla za zmerom. Jaz pa sem romal ves večer po

tihih, praznih ulicah, vsekrižem po mestu. Prišel sem v neko dolgo vežo, tam je stalo ob zidu petdeset starih, brezzobih žensk. Ogledal sem si vsako posebej in sem šel žalosten dalje. Stopil sem na majhen vrt, mlada, bolehana, vsa zaprašena drevesca so dremala tam; bilo je že pozno v noč in listje se je stresalo od zaspanosti in od hladnega vetra. Zraven vsakega drevesa je stala plinova svetilka, ali brlele so tako dolgočasno, da bi se človek naslonil na katero izmed njih ter se razjokal. Nobenega gosta ni bilo na vrtu, nobenega natakara. Namizni prti so bili umazani in oprášeni od prahu, ki ga je prinašal veter v celih gostih oblakih preko lesene, zeleno pobarvane ograje. Tam na koncu vrta je bil nevisok podij; na podiju stoli in stojala za note in šest belo oblečenih žensk. O, prijatelj, kako mlade so bile te ženske in kako grde! Vse so bile suhe, da bi človek ne vedel, kaj z njimi. Usnje, pergament. Dirigentka je imela naočnike, gledala je izza njih, da me je stresalo; vrat njen je bil dolg, zelo dolg in jabolko se je pomikalo neprestano gor in dol. Bobnarica bila kozava in ni imela ne obrvi, ne vejic na vekah; tudi las, zdi se mi, da ni imela; slučajno se ji je krilo malo privzdignilo in videl sem njeno nogo preko nogavic — o, prijatelj, ne govoriva o tem! Loki so se vzdignili, zasvirala je godba... Dovolj, prijatelj, to solzo, ki mi je orosila oko... Vzdihovalo je, stokalo brez nehanja, brez usmilenja. Celo mize, zdi se mi, so stokale; ali veter je utihnil, bežal je preko ceste preko visokih nočnih streh; luna se je skrila za bel oblak, ki je vztrepetaval ter hitel proti zapadu...

Prišlo je sovraštvo mednje, gledale so jezno, hudobno, hudobno in jezno so begali loki preko plakajočih strun, ki so se tresle ter nategale, ne da bi se mogle odtrgati. Dirigentka je odprla usta — prikazal se je velik zob. Zakričala je nekaj, sklo-

nila se je in udarila goslarico po prstih. Boben je zaropotal, krohotal se je hudobno. Dirigentka se je okrenila in je udarila tudi bobnarico po prstih. In tako se je pričel strašen boj — loki so švigali po zraku, note so frfotale, boben je skočil kvišku in se je zagnal v dirigentko, podij se je gibal, svetilke so se tresle; že so frčale po zraku cunje nedolžnobelih oblčil, lasje so se odvezavali, nogavice so padale od nog, srajce so se trgale in nesramni okostniki v sivo ohlapno kožo zaviti, so planili proti meni, z gnusnimi pogledi, s poželjivo iztegnjenimi rokami... In takrat bi se bilo zgodilo nekaj zelo čudnega, ko bi v tistem trenutku ne bil stopil na vrt duhovni gospod dr. Aleš Ušeničnik ter zaukazal z osornim glasom, da se v slovenski literaturi ne sme vršiti kaj takega...

*

Pomisli, moj gumb je bil vsega vzrok, tisti vrhni gumb na telovniku, ki se mi je bil odpel in je visel samo še na eni sami niti. Ko sem prišel domov — že so se prikazovali na mirnih vzhodnih oblakih oranžni in škrlatasti robovi — sem se nenadoma domislil. Ves čas, ko je pripovedovala moja lepa dama — o prijatelj, da bi ji mogel poljubiti meziniec, ah, samo beli pajčolan na njenem klobuku, ki se dotika njenega čela, njenih las — ves čas je gledala na tisti neumni gumb, a gumb se ni ganil, pomisli, ves čas je gledala nanj, pa se ni ganil. Ta gumb je bil vsega vzrok, on sam je bil vzrok, da je šla in da me je ostavila na cesti s tisto rdečo pentljo okoli vratu.

Zdaj bi bil njen gospod in njen hlapec, ko bi tistega gumba ne bilo.

Kakšne so ženske, prijatelj! Pripovedujejo to in ono, delajo

se vrag vedi kakšne, duhovite, brez predsodkov, tako odkritosrčne se kažejo, da bi človek mislil, njih srce mu leži na dlan — ali naposled niso nič drugega nego ženske. Jaz spoznam hinavščino, imam svojo posebno metodo. Dam ji govoriti, moj obraz je ves nedolžen in tako si upa zmerom dalje in dalje, laže kakor Nozdrev — že je čisto na dvoje: tu ženska, tam tisto zlagano bitje, o katerem misli, da se zaljubim vanj, da me priklene, goljufanega sužnja, na lep fantom.

Gledala je moj gumb in jaz sem spoznal na veliko svoje veselje, da je bila ženska. Na veliko svojo žalost sem spoznal, prijatelj, da je bila ženska. O, da bi tistega gumba ne bilo, o, da bi ne bil razoran in zoprni moj obraz, da bi ne bila tako zanikrna moja obleka, da bi ne bilo moje kretanje tako smešno in nerodno! O, da bi bil sladki sirup na mojem jeziku, o, da bi bila moja kravata tako velika in tako fantastično pisana, kakor preproge v spalnici Semiramide, o da bi se pisal baron Patapouf in da bi imel svoj grajski dom, tako razkošen in bogat, kakor ga ni imela sama gospa Humbertova! Prišel bi k nji in bi se poklonil, kakor se poklanjajo baroni. In ona bi iztegnila belo roko — tako kakor jih iztegujejo dame, ki jih ljubi jo baroni — in jaz bi jo poljubil, tako kakor baroni poljubljajo roke svojim damam. Ženska je in nasmehnila bi se, kakor se smehljajo ženske baronom...

*

Spremenil se je nenadoma njegov obraz, nekaj hudomušnega, prikritega mu je švignilo preko ustnic, preko lic, oči so lokavo pomežiknile.

„Ali veš, kam se odpravljam?“

Vprašal sem ga molče.

„K nji... Zdaj stojim že vsak večer na tistem mestu, kjer sva stala ob slovesu. Čakam na tisto svetlo lestvico, na tiste stopnice od luninih žarkov, ki segajo do neba, v neizmernost. Ali doslej se še niso prikazale, samo nekoč je nekaj zaplapolalo, zafrfotalo od daleč — to je bil pajčolan na njenem klobuku.

Zakaj, glej — kdo misliš, da sem jaz? Jaz sem baron Patapouf — spoznal sem bil po tistem strašnem večeru. O, koliko jih je na svetu, ki živé in umrjejo in ne spoznajo nikoli. kaj so v resnici. Hodijo okoli — malopridne falzifikacije. Poznam državnega poslanca, ki ni v resnici nič drugega nego cestni pometač. On pa misli trdno, da je narodov besednik. Brez števila je takih zlaganih in lažnivih eksistenc. Kaj pa je na priliko tisti človek, ki se šopiri v svojem ukradenem dostojanstvu — tisti človek z angleškim telovnikom, ki se mu priklanjajo, kadar se pelje v landaverju po trgu in ki bodo jutri šolska berila razglašala njegovo slavo? Pljuvalnik je, čisto navaden pljuvalnik! Pa mu reci, no, pa pljuni vanj!... O, koliko sem že videl takih pljuvalnikov, dragi moj, kako je posejana z njimi naša mila domovina — in tako človek ne more pljuvati, ko bi tako, ah, tako rad pljuval!...”

*

Jaz, na priliko, sem baron Patapouf. Moji gradovi, ljubček, moji konji, moji psi, moji gozdi! Vse to ji položim pred noge:

„Milostljiva, baron Patapouf je vaš suženj!”

Nasmehnil se je, namežiknil je: „In ona je ženska, kljub vsemu je le ženska!” ...

„In še nekaj!”

Odpel si je suknjo.

„Ko se je peljal tod mimo šah Muzzafer-Eddin, sem se mu predstavil in ob tej priliki me je počastil z redom vzhajajoče lune; lepo se mi pod in rečem ti, da bi mi bilo malo sitno, ko bi ne imel — baron Patapouf! — takele zvezdice na prsih.”

Imel je na prsih, na telovniku, veliko zvezdo iz trdega papirja. „O, prijatelj, ali lestvice ni, stopnic ni in jaz čakam, čakam tako dolgo, ah, tako težko... Glej, zasijalo je zunaj, zasvetlikalo se je... stopnice!”

Skočil je kvišku, ves se je tresel in komaj sem se osvestil, ga ni bilo več.

Zunaj je vzhajala luna in par žarkov se je zasvetilo na steni. Natarak je spal; pri srcu mi je bilo tako žalostno, da sem naslonil glavo v dlani. Domislil sem se Bog vedi česa in šel bi za njim — stopnic iskat...

VEDOMEC

I

Stal je prej kraj poti, kakor jih stoji lepo število, in je gledal, kako veselo je živelo življenje. In mislil je, da zaničuje to življenje. Ali ni ga zaničeval; frazo o zaničevanju je bil pobral iz knjig ljudi, ki so mu bili podobni, ter se je zaljubil vanjo. Treba mu je bilo donkišotskega orožja. In stvar ostane naposled ista, če jo imenuje človek zaničevanje ali hrepene nje ali zavist.

Jakob — tudi imena ga je bilo sram in imenoval se je rajši Radoslav — je bil poet in je nosil umetno zavozlano kravato, pomečkan klobuk, kratke hlače in prozoren havelok, ki je vihral v vetru. Obraz mu je bil nelep, maloizrazen, skoro top — obraz poeta; sanjavo in zaspano so gledale sive oči, ustnice so bile debele in razpokane. Tako je hodil po svojih potih, dolg, neroden in zakrpan, neumrljiva podoba slovenske literature. Smešna je reč, ako jo pogleda človek od daleč; od blizu pa je ni treba gledati.

Grenkobe poln in zlaganega zaničevanja je srečal Jakob na ovinku svojega neprijaznega romanja žensko, ki si je osvojila njegovo dušo in vso njegovo kri. Rad je imel Jakob lepe ženske, rad kakor lepo vreme. Tudi zaljubil se je bil že pogostokrat, poljubljal je mnogokatere ustnice in opeval mnogo oči; kadar se je naveličal, se je poslovil ves solzen in z izgovorom, ki je dišal po humaniteti:

*„Na mojo pot ne trosi rož dišečih:
temnà in strašna pred menoj leži...”*

In je šel. Pravili so čudne bajke o njegovem vagabundstvu in bolj češčen od njegovih verzov je bil njegov havelok.

On sam je vedel, da je njegovo vagabundstvo neprijetno in grdo životarjenje brez vsake romantike, ali koketiral je ž njim in sčasoma si je nalagal na glavo mučeniško krono. Tudi to je bilo potrebno; potrebno je bilo, da si je domišljal romantiško Golgato, drugače bi bil ugledal dolgočasno vodmatsko blato, ki mu je škropilo do ovratnika. Njegovo življenje je bilo neokusen ragu: nizko vsakdanje trpljenje, namišljena romantika, omahujoča, trepetajoča slabotnost, predrzna samozavest in laž, laž, laž...

Ženski je bilo ime Lucija. Gladka in bela je bila njena polt, telo je bilo vitko, polno, poželenje izzivajoče, velike zelenosinje oči so sijale motno za črnimi trepalnicami in so vabile. Lucija je ljubila poezijo in poete, zakaj vse ženske, ki imajo zelenosinje oči, so pokvarjene, njih okus je nenaraven. Tako je prebirala vse slovenske pesnike od Prešerna do Murna in ljubila jih je lepo število; gledala je za Murnom, kadar je stopal po Poljanskem nasipu s pipo v ustih, za Zupančičem, kadar je hodil z dolgimi koraki in vihrajočo suknjo po istem potu in ozrla se je čelo, kadar je šla mimo kavarne, kjer je sedel ob oknu Govekar, privzdigal obrvi ter si brisal naočnike...

Nebo je gorelo v belem plamenu; mirno, leno se je pripogibalo rumeno klasje — mirno, leno morje daleč do obzorja, kjer so se dvigali nizki holmi kakor zaviti v siv dim. Tu, tam, ob poti, kraj polja, sredi prostranega travnika gruča temnih

hrastov, vrsta belih brez. Težka, trudna tišina — od daleč rezki, zvonki žvenk osle ob kosi, zaspani krik vrane, ki se je bila vzdignila žejna in je letela preko polja.

„Na kakšno pot!” je vzdihnil Jakob. Ustnice so mu bile ožgane, motno so gledale oči.

„Najlepša pot! Rada imam to pokrajino in to vročino... in to tišino. Sama sva na svetu, glej!”

Lucija je hodila kakor po mehkem mahu, v kostanjevi senci. Stopala je lahno in prožno, telo se je zibalo, kipelo je pod tenkim batistom. Rdeč sončnik je senčil obraz in tako je trepetala na beli polti svetlejša niansa, komaj razločna nenaravno rdeča luč, kakor da bi sijal skozi prozorno kožo plamen iz krvi, iz mesa. Ustnice so bile polodprte, bujne, napete; trepalnice so bile legle niže na oči, ki so sanjale.

Pot se je vila sredi neizmerne polja, razgrapana, osušena; rdeči ilovnati prah je segal do gležnjev.

„Pripoveduj! Kako je bilo s Heleno?”

Jakob je gledal na svoje čevlje; debela plast prahu je ležala na njih; tudi hlače so bile oprasene do kolen. In Jakob je videl, da so bile hlače prekratke, preozke, neizrečeno smešne. Treba je par novih — kako, vraga!

„Nič ni bilo s Heleno! Trubaduril sem okoli nje, dokler se ni omožila. Vzela je mojega prijatelja, ki je pošten človek. Tako se mi godi zmerom; saj nisem za drugega na svetu. Trubaduriti je moja dolžnost in moj poklic, zato sem poet!... Ampak toliko takta bi ji bil pa vendarle prisodil, da bi vsaj mojega prijatelja ne vzela. Brigajo se ženske!”

In tudi suknja je taka, da bi jo nataknil na kol ter postavil sredi polja. Klobuk na vrh. O prokleto životarjenje, prokleto življenje!

„Kaj te ni marala?”

„Ne vem.”

„Saj si jo pač vprašal?”

„Nič je nisem vprašal. Nimam take navade, da bi lazil suh po prodajalnicah ter izpraševal: Koliko stane suknja? Koliko stanejo hlače? — Toliko? — Hm! Hvala! Zbogom! — Kaj sem tebe kdaj vprašal?”

„Torej ti je vseeno?”

„Glej, Lucija — govoril bom prav počasi, zato da se ne zlažem. Tako sem navajen lagati, da se laže jezik sam če ne pazim nanj.”

In že je čutil, da se laže.

„Nečem te vprašati, Lucija, zato ker te ljubim, kakor še nikoli nisem ljubil ženske. Če mi odgovoriš, da me ne ljubiš tako, kakor hočem jaz, da me ljubiš, kaj je potem zame drugega na svetu kakor žalost in klavrno obešanje? Tista kapljica življenja, ki je v meni, je vsa tvoja, brez tebe bi bila nepotrebna in bi mi bila samo v nadlego. In če porečeš, da me ljubiš — Lucija, kaj je potem zame na svetu kakor žalost in klavrno obešanje? Ali želiš, da ti zapojem tisto pesmico? 'Na mojo pot ne trosi rož dišečih — temnà in strašna pred menoj leži...' Ni potrebe, saj veš, kako je. Zatorej: malo oh in malo ah... in srcé — gorjé... in slovo in prijatelj in konec.”

To bi bil konec dolgega in neprijetnega romanja in konec sanj in časti in slave, konec vodmatskega blata in konec Golgate. Zaspan mizerere na grobu, filisterij pa bi živel veselo dalje in bi se pasel po sočnih zelenih pokrajinah lepe domovine. Vsa Golgata brez pomena in brez smotra. Izprezi, prijatelj, izprezi nemudoma ali pa švrkni veselo ter poženi tja na

sočne poljane! — Kaj se je oglasilo? Kdo je govoril? — Dol, filister, dol!

Lucija se je privila k njemu, vitka, kipeča, vroča. V tistem trenutku ni bilo več kapljice potu na njegovem čelu, lica so bila razpaljena, upala in ustnice so se tresle. Poljubljal jo je na lase, na lica, na ustnice, dihal je težko — polje se je zgenilo tam, zazibalo se je od vzhoda do zahoda...

Sončnik ji je padel na tla v rdeči prah; spogledala sta se z motnimi očmi in sta molčala.

Tam, sto, dvesto korakov od poti je stala sredi travnika gruča hrastov. Ni se zgenilo težko, temno listje, na tleh je bila mehka črna preproga, sonce je tkalo vanjo bele rože.

Lucija je pokazala z roko; on se je ozrl z velikimi, oteklimi očmi, jezik mu je bil suh in okoren, kolena so se mu šibila.

„Ne, Lucija!”

In je stopil s poti na travo. Lucija se je oklepala njegove roke, zdelo se mu je, da se ga oklepa z vsem vitkim, mehkim, kačjim telesom. Šla sta počasi, noge so bile nerodne in so se spotikale ob krtinah.

„Vroče je, Bog vedi!” je izpregovoril on in sram ga je bilo neumnih besed; v glavi mu je bilo topo in trudno.

„Vroče je!”

Njene ustnice so bile odprte, da so se svetili drobni ostri zobje. Oči so bile suhe in vroče kakor nebo nad njima.

Tam je bila mehka temna preproga; težko hrastovo listje je molčalo v poletnem snu; velika muha je brenčala v širokem kolobarju, utihnila je in je izginila.

II

„Ali bi šel, ali ne bi šel?” si je mislil. Ženiral se je tovarišev, sam ni vedel zakaj. Zdelo se mu je, da mu je zapisano na čelu, kar se je godilo v njem in ž njim.

Stopil je v krčmo in je ugledal obraze, ki so se mu posmi-hali. Troje prijateljev je sedelo v kotu za nepogrnjeno mizo. Pili so in kartali.

„Ali te je ujela?” ga je vprašal dolgi, jetični Greben. Imel je v ustih kratko pipo in, kadar je govoril, jo je porinil v kot, ki se je globoko povесil, tako da je napravil obraz zabavljiv in ironičen vtis.

„Ujela me je!” je odgovoril Jakob mirno in je prisedel.

Večni jurist Krničar je odložil karte; ni se mu več hotelo. Ko je bil vstopil Jakob, se je ozrl nanj s čudnim, pol zasmehu-jočim, pol pomilovalnim pogledom. Tudi Krničar je bil je-tičen; majhen, suhljat človek sivkaste polti in redkih besed. Oženjen je bil, imel je precej beraško službo pri magistratu in se je pripravljajl neprestano, da bi študiral dalje; ali izgovar-jal se je le bolj samemu sebi, na tihem je vedel, da je dovršil študije in življenje. Nekoč je bil kos poeta, ali zdaj ni maral govoriti o tistih časih, ko je igral lepo vlogo nadebudnega mladeniča in mnogo obetajočega talenta. Če ga je kdo vpra-šal, mu je odgovoril na kratko, da se mu je muza obesila. „Je že vedela zakaj!”

„S tisto Lucijo hodiš?”

Krničar je pogledal Jakobu naravnost in skoro srepo v ob-raz, tako da je Jakob umaknil pogled in mu je šinila kri v lica.

„Ž njo hodim. Kaj ti ni prav?”

„Ni mi prav!” je odgovoril Krničar trdo. „Varuj se! Ta punca je — vedomec...”

Jakob se je zdrznil, začudil. Presenečena sta se ozrla na Krničarja tudi dolgi Greben, ki je vzel pipo iz ust, in debelušni, leni Pasar, literat, ki je pisal feljtone, kadar ni imel za tobak, in ki je drugače sanjaril po dolge dni udobne lene sanje in snoval načrte, o katerih je vedel, da jih ne dovrši nikoli. Začudil se je Pasar in nato se je zasmel široko in zadovoljno.

„Vedomec — dobro si jo krstil. Samo vedomci imajo take oči.”

Jakob je pogledal temno in resno.

„Vedomec torej, če hočete! Vedomec je moja nevesta!” Krničar je udaril ob mizo, da se je prevrnil kozarec; skočil je k Jakobu in ga je zgrabil za prsi. „Ali se ti blede?”

Jakob mu je strmел v obraz.

„Če se ti blede, te vprašam?”

„Pusti mi telovnik! Ni mi do šale.”

Krničar se je obrnil počasi in je sedel. Sivobled je bil v lica in oči so se mu svetile v čudnem plamenu. Ali plamen je uga-soval, na ustnice se je vračala zasmehujoča in pomilovalna poteza. Pil je, in ko je nato izpregovoril, je bil njegov glas spet miren in skoro hladen.

„Torej si se naveličal tega življenja?”

„Do grla!”

„Če je tako, seveda! In v službo misliš?”

„Da. Prav zdaj mi je prilika ugodna, da dobim službo, ki je zame kakor nalašč. Žurnalist sem vendarle rajši nego uradnik; neumno bi bilo, če bi se zakopal v urad brez izpitov. Nobene prihodnosti! Tako pa sem v tesni zvezi z dnevnim živ-

ljenjem, z literaturo, s politiko, in preostaje mi tudi še časa, da študiram, če se mi bo hotelo... Sit sem tega življenja!”

Končal je hlastno, kakor da bi se bil izpozabil predaleč. Debeli Pasar se je smehljaj; svetila so se mu žarko tolsta lica.

„Drugачe si govoril časih. Takrat bi se bil prej zakopal v urad nego v uredništvo. Če si cesarski kraljevi ali deželni ali mestni hlapec, ti živa duša ne more očitati ničesar. Prodal si za pošteno ceno samo svoje priučene zmožnosti. Prepričanje ti je še zmerom kolikor toliko svobodno, posebno če ga hraniš za zaklenjenimi durmi. Drugače pa je z žurnalistom. Prodal si samega sebe. Tam se ne pravi zamolčati prepričanja, zakleniti ga za varne duri; — na semenj ž njim! Zgodi se lahko, da ti je na poti ob vsakem koraku, zgodi se lahko, da moraš pljuvati nanj... Tvoje so te litanije, kaj se ne spominjaš več?”

„Če so litanije moje, tedaj mi jih pusti; opravim sam!”

Umolknili so; nekaj hladnega in neprijaznega je bilo stopilo mednje.

„Kaj delaš zdaj?” je vprašal Krničar, pol namenoma in pol zato, da bi prekinil molk.

Jakob je imel navado nekaterih poetov, da je govoril rad in ob vsaki priliki o svojih delih in načrtih. Odgovoril je hitro in gorkeje.

„Nimam zdaj nič posebnega. Sami načrti me ovirajo, da bi delal, neprestano so okoli mene kakor živa bitja. In bojim se zmerom, da bi ne začel prezgodaj. Kadar je delo pred mano, tedaj šele spoznam, da še ni bilo dozorelo v meni; in ta čut je zelo neprijeten.”

„No, kaj nameravaš? Povej nam o svojih načrtih!”

Jakob se je začudil, zakaj Krničar drugače ni maral takih razgovorov.

„Zasnoval sem dramo iz kmečkega življenja na Dolenjskem... in tudi z neko zgodovinsko tragedijo se ukvarjam... naposled pa me zelo vznemirja in vabi snov, ki bi bila pripravna za roman: obširna in pisana slika naših političnih razmer...”

Govoril je zmerom počasneje in naposled je umolknil v zadregi. Krničar je ob njegovem pripovedovanju gledal na mizo in se je smehljal zmerom bolj zlobno. Nato se je ozrl Jakobu v obraz in se je zasmejal grohotoma.

„To vse, praviš, da dovršiš?”

„Vse!” je odgovoril Jakob neodločno, pol jezen in pol začuden.

Krničar se je sklonil k njemu in se mu je smejal v lice.

„Ničesar ne boš dovršil! Ničesar ne! Niti besedice ne boš napisal! Si že obsojen! Vedomec te je zgrabil in te ne izpusti več! Nikoli več, verjemi!”

„Ljubim jo,” je dejal Jakob kakor opravičujoč; nato pa je nadaljeval hlastno in glasno, v presekanih stavkih:

„In prav je, da jo ljubim, in čas je bilo! Do grla, sem dejal, da sem sit tega življenja, in zdaj šele vidim, kako ostudno je. To ni življenje in jaz nisem bil človek. Senca, vrag vedi, mrtvec, ki je bil ostal pomotoma na zemlji in straši zdaj po ulicah! In če bi bil v tem sanjarjenju napravil bogve koliko lepega, bi vse skupaj ne bilo vredno ene same ure resničnega življenja. Živeti hočem kakor drugi ljudje, med njimi in z njimi. Kaj filistri! Zaviden sem jim bil, ker žive, kakor je bil Bog ustvaril ljudi in živali, da žive. Ne maram več stati ob poti in za-

bavljati, ko mi je srce polno zavisti in vsega hudega. Živeti hočem!”

Razgrel se je bil, in ko je govoril, je mislil sam, da je govoril iz srca in iz prepričanja. Krničar pa se je bil zamislil. Izpregovoril je šele po daljšem premoru:

„Povedal bi ti, dragi moj, ali usta so mi zaklenjena z deverteo ključavnico. Kaj misliš resnično, da boš živel?”

„Živeti hočem!”

„Ali na svetu so ljudje, ki ne morejo živeti. Ne smejo živeti, ker jim je usojeno, da stoje ob poti. Kakor kljuseta, vprežena v voz: zaželi se jim na zeleni travnik, toda bič švigne, nategnejo se vajeti... Doslej si sanjal, blodil kakor muha v poletnem soncu in dobro ti je bilo. Komaj si vedel, kaj ti je usojeno. Živ človek si bil v grobu, spal si in sanjal prijetno. Zdaj pa si se vzbudil, ali iz groba ne moreš. In to, dragi moj, je neprijeten položaj...”

Pričeli so kartati. Krničar ni izpregovoril več besede, ves večer mu je bil obraz teman in osoren.

Stopil je v gostilnico mlad, še skoro golobrad fant. Oblečen je bil v dolg vihrajoč havelok, na glavi je imel pomečkan klobuk, kravata je bila malomarno zavozlana in umazana. Smejal se je veselo, malo otročje in je prisedel.

„Kaj mislite, koga sem srečal?”

Ozrli so se brez zanimanja.

„Lucijo!”

Osupla in kakor prestrašena sta mu pogledala v obraz Jakob in Krničar.

„Da, Lucijo!”

Zavzdihnil je skoro ter se pogladil z roko po čelu.

Krničar, ki je mešal, je položil karte na mizo in se je na-

smehnil prav z istim nasmehom, s katerim je bil pozdravil Jakoba.

„Ali nisi morda že sit tega življenja?”

Mihelec je pogledal nekoliko osupel, nato pa je odgovoril zamišljen:

„Sam ne vem... Res se mi zdi že pusto in rad bi živel... Ali kako si uganil? Pravkar mi je bilo prišlo na misel in komaj sam sem se zavedal.”

Krničar je mešal karte in ni odgovoril.

III

Minilo je par mesecev, da ni videl Jakob svojih tovarišev. Ni jih pogrešal. Živel je v vročih, bujnih sanjah. Tisto življenje, ki si ga je bil zaželel in ki se ga zdaj ni zavedal, kakor se ni zavedal zraka, ki ga je dihal. Odprl je bil oči in je ugledal vso lepoto naokoli, lepoto tistega malega življenja, ki ga je tako lahko in sladko živeti. Tiste majhne vsakdanje skrbi, tiste majhne zabave in malomestni prepiri in opravljanja in intrige — vse je bilo tako lično, otročje, pol smešno, pol prijetno. In razgreval se je ob tem, žalostil in veselil, čisto resno, iz srca; bil je del tiste pisane gneče, ki jo je gledal prej samo od daleč in ki jo je sovražil zato, ker je hrepenel po njej. In vse to je bilo kakor pozlačen okvir za njegovo ljubezen, ki je bila tega življenja središče in vsebina...

„Zbogom, Lucija!” je dejal, ko se je napravljal v uredništvo in je bil že na stopnicah.

Ali nje ni bilo več med durmi. Začudil se je in bil bi se vrnil. Toda stopal je kakor mehanično po stopnicah navzdol in

neprijetno mu je bilo pri srcu. Tudi ko je šel po sončni cesti, kjer je srečaval ljudi, ki so imeli vesele in zadovoljne obraze, se ni razvedril. Pogladi se je z roko po čelu, ali sence ni odgnal.

„Zakaj mi ni odzdravila? Vrnila se je v izbo, kakor da bi se ji bilo mudilo...”

V uredništvu je bil še slabše volje. Preklinjal je Macedonijo in ves Balkan. „Naj jih pobijejo, saj niso za drugega. Kolikor manj jih je na svetu, tem bolje. Ni jim treba, da bi se obešali sami, — bolj komodno je tako...”

In prestrašil se je, ko se je zalotil na takih mislih. Norčeval bi se, ali ni se mogel, izprevidel je precej, da se laže samemu sebi.

„Če je bilo treba le tako na rahlo potrkati, da je prišlo na dan, je to pač znamenje, da je bilo že zdavnaj v srcu in da je samo čakalo trenotka... In vendar: zakaj ni počakala med durmi, da bi se ozrl in da bi mi odgovorila? Saj je vedela, da sem tega navajen; napravila je torej nalašč tako. Zato ker se je naveličala... Pa že prej, že prej...”

Prihajali so mu v spomin malenkostni dogodki, tako malenkostni, da je bilo treba bistrih oči in kakor struna rahlega čuta, da bi jih opazil in da bi mislil nanje. Kako mu je bila nekoč prezgodaj odtegnila roko, samo za sekundo morda, ali natanko za tisto sekundo jo je odtegnila prej nego navadno. Zadnjič je bila pozabila zapreti okna v kabinetu, predno se je vrnil. Nikoli ni pozabila tega, zato ker je vedela, da ne mara imeti odprtega okna v kabinetu, kadar je doma, in da mora biti zaprto vsaj pol ure prej, zato da se spet razlije po izbi vonj pomaranč, razvrščenih na polici. Nikakršnega opravljanja ni imela; samo pozabila je, zato ker ni mislila nanj. Na kaj je pač

mislila? Na kaj? Na koga?... Nenadoma se je zdrznil. Kakor da jo je ugledal šele zdaj. Prej se je oblačila drugače, njemu se je oblačila; zdaj se doma ni brigala za toaleto in tudi za frizuro ne. Ni mislila nanj — ni mislila, ali mu ugaja ali ne. Kdaj se je to zgodilo? Kako se je zgodilo, da ni opazil ničesar?... In zdaj brž domov! Zaželelo se mu je silno, da bi stal pred njo, da bi jo pogledal z vsem pogledom, presodil z enim samim pogledom, kaj se je zgodilo ž njo. In tudi svojo izbo bi rad videl, tudi tam se je bilo pač mnogo izpremenilo, ne da bi bil kaj opazil. Bilo mu je v tem hipu, kakor da nikoli še ni videl žene in ne svojega stanovanja...

Zabolela ga je glava, položil je pero na mizo, in da bi si odahnil, je izpil kozarec vode. Ozrl se je na tovariša in si je mislil: Kaj bi mi pač odgovoril, če bi mu razložil svojo stvar? „Tepec!” bi ti odgovoril. In kakor da je slišal njegove misli, se je tovariš v tistem trenutku zlobno nasmehnil. Jakoba je spreletelo; pozabil je, da se tovariš sploh nikoli ni smehljajal drugače nego zlobno; imel je ustnice nerodno ustvarjene...

Skoro tekkel je, ko se je vračal na večer domov. Drugače je hodil počasi, postal je tu, tam, stopil je časih mimogrede v kavarno, če je ugledal ob oknu znan obraz, vesel je bil samega sebe in ljudi in ceste in vsega sveta. Ali zdaj je tekkel in ni videl ničesar, spoznal ni nikogar. Pred hišo je postal, sopel je težko in v prsih mu je utripalo močno in glasno, kakor s hitrim majhnim kladivcem.

„Morda pa je vse to neumnost? Slabo sem morda večerjal sinoči, morda sem slabo spal in zdaj mi prihajajo na pamet reči, ki ne sodijo nikamor...”

Ali srce je utripalo, ko je stopal počasi po stopnicah.

„Kakšno obleko pač ima? Kakšno frizuro? Na prvi pogled se bo videlo, če me je pričakovala...”

In bal se je, da bi mu ne spoznala misli na obrazu. Čutil je, ne da bi se bil pogledal v ogledalo, da mu je obraz upadel in da so se bile prikazale grde gube.

Vstopil je z neodločnim korakom, postal je ob durih.

„Kje si bila?”

Stala je pred ogledalom še v cestni obleki, lica rahlo zarde-la, oči vlažne in vesele. Rokavice so ležale zmečkane na mizi, kakor jih je bila zalučala ob prihodu, in tudi klobuk je bil še na mizi.

„Tako zgodaj?” je odgovorila mirno in se je ozrla nanj v ogledalu.

„Kod si hodila?”

Zasmejala se je brezskrbno.

„Kaj bi doma? Izprehajala sem se.”

„Kod?”

Majhna guba se ji je prikazala na čelu, okrenila se je.

„Tod in ondod.”

Odpenjala si je bluzo, ko je šla mimo njega, in ne da bi se ozrla nanj, je stopila v kabinet in je zaprla duri za sabo.

Videl se je v ogledalu: lica so mu bila sivobleda, oči so gledale topo. Ali si to ti, prijatelj? — Kaj bi počel ti zdaj, ko bi bil živ človek? Zgrabil bi jo za lase, za dolge, mehke, svetle lase, vlekel bi jo za sabo, iz kabineta v sobo, iz sobe v kabinet, butal bi ob steno, ob mizo, ob stol tisto lepo belo glavo, da bi izkrvavele zelene, hudobne, poželjive oči, da bi curljala gorka rdeča kri čez belo polt, da bi osinele kipeče ustnice in se vile; vzdignil bi in butil ob tla in tenki batist bi se trgal, zasvetila bi se bela poželjiva polt, zasvetila bi se in kakor studenci bi

pritekli rdeči curki od vrata doli, preko pleč, preko prsi... lovile bi in prosile drobne roke, iztegali bi se tenki prsti... Bij! Bij vedomca, ki ti je izpil kri in življenje! Bij! Bij!...

Stal je pred ogledalom in obraz mu je bil skoro vesel. Nategnile, povesele so se vesele gube okoli ustnic in so dobile ostuden, zaničljiv in zaničevalen izraz.

„Lepo novelo sem napisal... zelo zanimivo in efektno...” In precej se je domislil:

„Porabim jo za feljton... tako imam vsaj nekaj od svoje mizerije. Glej, kako prihajajo človeku snovi... ni mu treba niti na cesto...”

Lucija se je vrnila v sobo, v lahki, precej obnošeni domači obleki, ki je skoro izzivajoče odkrivala polne oblike telesa.

„Glej, zdaj sem se razpravila. Sedi na divan in izprašuj dalje!”

Jakob jo je gledal začuden.

„Nimam te vprašati ničesar.”

Šel je počasi preko sobe v kabinet in se je zaklenil. Tudi k večerji ga ni bilo.

IV

Ko je zaklenil duri za sabo, je pomislil in odprla se mu je na stežaj vsa resnica.

Ali je res živel kakor drugi v tem kratkem času, ko je mislil, da se je bil rešil v življenje? Ni živel kakor drugi; v svojem srcu in v svojih najskrivnejših mislih je stal še zmerom ob poti. Samo varanje, domišljija je bil ta kratki poskus življenja.

Treba je bilo najneznatnejšega povoda, da bi se vzdramil. Zdaj se je vzdramil in povod niti ni bil tako neznamen.

Vedel je, kako žive drugi in kako mislijo; v najbolj skrite kote njih navad in nazorov je bil posvetil. To je bilo znamenje, da ni mislil in ni živel kakor drugi, da so bili njegovi nazor, kolikor jih je imel, drugačni od nazorov drugih ljudi. Ko bi jim bil enak, bi se ne briga za zanje, bi ne premišljeval o njih navadah in nazorih, bi dihal ž njimi isti zrak in bi se ne zavedal, da ga diha, bi govoril kakor drugi in bi se ne zavedal svojih besed. Tako pa jih je gledal natanko in jih je sodil, zato ker je stal ob poti in so hodili mimo njega...

Noč je bila, svetilke so že gorele, ko je hitel po izumrli cesti. Zrak je bil svež, malo hladen in ga je božal prijetno po čelu in licih. Hitel je in njegova pot je bila vsa druga nego navadno. Ogibal se je širokih ulic; znanci so ga čakali v veliki svetli gostilnici in ni ga bilo. Čakali so ga samo ta večer, nato so ga pozabili, kakor pozabijo sorodniki na mrtveca, kadar prepe sedmino.

Krčma je bila vsa zakajena, slabo razsvetljena. Debela, rdeča natakarica se je začudila in začudili so se tudi tovariši, ki so pili in kartali.

„Odkod pa ti?” je vprašal debeli Pasar in dolgi, jetični Greben je vzel pipo iz ust in je privzdignil visoko rdeče obrvi.

Krničar pa se ni bil začudil; ozrl se je samo postrani in se je nasmehnil s svojim navadnim, pol pomilovalnim, pol zaničujočim nasmehom. Tudi Jakob se je nasmehnil, ali gledal je v zadregi in si ni upal ozreti se nikomur naravnost v oči.

„Iz življenja prihajam, iz življenja!”

„Kako pa je tam?” je vprašal Krničar mirno, s šaljivim na-

glasom. In Jakob se je trudil, da bi odgovarjal istotako mirno in šaljivo.

„Ej, slabo je, prijatelj, slabo! Dolgčas! Skoro bi rekel, da je boljše biti pošten mrtvec, nego se siliti po nepotrebnem v tisti pisani kolobar ter se lagati neprenehoma...”

„Saj sem rekel, pa nisi verjel... Kaj pa vedomec?”

„Kaj bi? Kar je njegova dolžnost in navada!”

„Pozna se ti, siromak! Pa bi mi bil verjel, ki imam izkušnje! Nevarno se je pečati z vedomcem. Kogar zgrabi, ga ne izpusti več, dokler mu ne izpije zadnje kapljice. Izgubljen si, prijatelj, žalibog! Zaradi tega ti vino še zmerom lahko tekne. Ostal bi bil, kjer si bil — tako pa siliš drugam in zdaj si priklenjen. Ne moreš ne nazaj in ne naprej. Vedomec te ne izpusti nikoli več. Konec! Amen!”

Jakob je mislil sam nekako podobno, zato se ni ne čudil, ne vznemirjal.

„Je že tako!” je odgovarjal vdano. „Božja kazen. Kdo bi se upiral!”

„Koliko pa si napravil v tem času?” je vprašal Krničar dalje. „Kaj je s tvojimi načrti? Drama — tragedija — roman...”

Jakob je odprl oči na široko in je gledal Krničarju nem in osupel v lica.

„No, da!” se je smejal Krničar. „Saj si pripovedoval tisti zadnji večer, ko si se tako čemerno poslavljal! Drama — tragedija — roman — kje so?”

Potrkal je s prstom ob mizo.

„Drama — tragedija — roman — sem ž njimi!”

„Nič nisem napisal!” je jecjal Jakob. V tem hipu šele se je zavedel, da res ni bil napisal besede; ves osupel in prestrašen je bil.

Krničar pa se je smejal na glas.

„Kaj ti nisem pravil? Pa mi tudi tega nisi verjel! — Prideš in pripoveduješ o življenju, o vedomcu, pa še sam ne veš, kaj je bil napravil iz tebe! — No, ali imaš kaj novih načrtov?”

„Nič jih nimam!” je priznal Jakob, nato pa se je domislil.

„Ali pač, potrpi! Napisal bi novelo — zelo zanimivo in efektivno —”

Krničarju so se zasvetile oči.

„Novelo? No, brž, pripoveduj!”

„Sam še ne vem natanko. Kar mi je v mislih, v srcu, je šele nerazločen čut, nekaj nejasnega, ampak groznega, okrutnega... čudna vrsta bolečine, ljubezni, blaznosti... Iz tega nejasnega čuta mi je treba šele zajeti, da dobim osebe in dejanje...”

Krničar je poslušal napeto, naslonil je komolca na kolena in je vprašal:

„En prizor pa je že gotov, že čisto jasen? Glavni prizor!”

„Da, glavni prizor je že čisto jasno pred mojimi očmi!” je odgovarjal Jakob in se je nekoliko začudil.

Krničar pa je vprašal dalje in njegov glas je bil rezek, njegove oči so se svetile.

„Glavni prizor torej?... Glej, tudi jaz že dolgo nisem napisal besede, tudi načrtov nimam. Eno samo novelo bi napisal, dasi vem, da je ne napišem nikoli. In tudi jaz še nimam nič jasnega, določnega. Vse, kar je v mojem srcu, v mojih mislih, je šele nerazločen čut... nekaj groznega, okrutnega... posebna vrsta boleti, ljubezni, blaznosti... Ampak glavni prizor stoji že čisto jasno tudi pred mojimi očmi ...”

Jakob je gledal plah in vznemirjen.

„Kakšen je ta prizor?”

Krničar se je naslonil udobno in je pripovedoval z mirnim, malo tišjim glasom.

„No — on in ona, kakor zmerom. Bog sam vedi, kaj je bilo med njima — ali resnica je, da je bil njegov obraz smrtnobled, upal in razoran in da so se mu svetile oči kakor blaznemu človeku. Sklonil se je, težko so sople prsi, roke so se iztegale in prsti so se krčili, trepetajoči, belega mesa in tople krvi željni kremplji. Ona je stala ob durih, ki jih je mislila pravkar odpreti. Oblečena je bila še v cestno obleko, bluza je bila na prsih polodpeta. Njen obraz je bil prej tako miren, narahlo zardel, na ustnicah je bil hudomušen, malo zlovoljen nasmeh — ali glej, že je obraz bleдел in se je pačil v silni grozi, oči so se širile in vsa luč je izginila iz njih; glasu ni bilo iz grla, dasi so se odpirale in krivile osinele ustnice. In tedaj je planil, jo je zgrabil z okrutno silo. Zakopali so se kremplji v dolge, mehke, svetle lase, ob steno, ob mizo, ob stol je bila uboga lepa glava in rdeči curki so curljali čez belo polt —”

„To je moj prizor!” je zakričal Jakob.

„Kaj misliš, da sem plagiator?” ga je vprašal Krničar s šaljivim, malo zlobnim nasmehom na ustnicah.

„Odkod ti je ta prizor? Zakaj ima tista ženska zelenosinje oči?”

„Saj sem rekel, da je vedomec!” je odgovoril Krničar mirno in je posegel po kartah...

Lepa noč je bila, ko sta blodila po ulicah Krničar in Jakob. Nebo je bilo čisto blizu, tako da bi se roka skoro dotaknila zvezd, ki so sijale mirno.

Krničarjev obraz je bil skrit v ovratniku, pomečkani klobuk se je skoro dotikal obrvi. Hodila sta tiho, misli so se spajale v

misli, brez besed. Prišla sta mimo velike hiše, kakor mrtve slepe oči so bila brezštevila okna.

„Tudi tamle gori jih je umrlo dvoje,” je izpregovoril Krničar. ”Še o pravem času sta umrla — drugače bi ju bil izsesal, izpil vedomec...”

Jakob se ju je spomnil, mladih duš, polnih hrepenenja in želja in silnega upanja. Težko mu je bilo pri srcu in strah ga je bilo Krničarjevih besed.

„Ali v njiju je bilo življenje brez mere... onadva nista bila mrtva. Ni mi mogoče, da bi mislil na smrt, kadar mislim nanju.”

Krničar se je nasmehnil.

„Kakšno je tisto življenje, ki si bil zahrepenel po njem in ki ga zdaj uživaš, prijatelj, v naročju vedomca? Kaj ima to življenje kaj opravila s tistimi sanjami in s tistimi nadami, ki jih poznaš in ki sta jih bila onadva tako polna? Tudi onadva sta stala ob poti in blagor jima, da sta se odpočila o pravem času... Tam, prijatelj, so še okna razsvetljena in kozarci zvenče. Vstopiva, če si žejen!”

V

Jakob je živel, kakor jih živi brez števila, življenje, podobno žalostnemu, topemu dolgočasnemu tiktakanju stenske ure. Tako je legel tudi na njegovo zunanost tisti žalostni, topi, dolgočasni izraz. Že je bil podoben Krničarju, jetičnemu Grebenu in nekoliko tudi debelušnemu Pasarju, ki je bil drugače prelen in predebel, da bi se mogel čutiti nesrečnega.

Jakob se ni vdal v prvem trenotku. Ko je spoznal svoje stanje, se je branil, grizel je v vajeti, da so se penila usta.

Sedel je dolgo v noč, glavo sklonjeno, roke zakopane v laseh. Mučil se je, da bi ukrotil misli, da bi jih prisilil na pot, ki jo je bil načrtal. Že so se misli vdajale, trepetaje je posegla roka po peresu — toda glej, vzdignile so se misli kakor jata golobov, razpršile so se na vse strani. Na čelu, na sencih, na vsej duši njegovi je ležalo breme in preslab je bil, da bi ga vzdignil, treščil ob tla... Kaj niso bile osebe že čisto jasno pred njim? Kaj ni videl drame že dovršene na odru, slišal ljubeznivih in trpkih, nežnih in surovih besed, živahnih dvogovorov, slišal korakov ljudi, ki so odhajali in prihajali? Da, vse je bilo že pred njim, ali izginilo je, spustilo se je zagrinjalo, samo črne, nerazločne sence so se še premikale tam zadaj. Spustilo se je drugo zagrinjalo in tudi senc ni bilo več... Obrvi so bile naporno skrčene, globoke gube so se rezale v čelo... Torej od začetka, od začetka!... Priklical je predse znane osebe, da bi govorile in čutile in živele po njegovem ukazu. Prišle so — ali glej, to niso živi ljudje, to so strašila iz cunj; topo strmé mrtve oči, ne pregibljejo se ustnice... Stran, strašila!...

Zasmejal se je. Čemu pač to, čemu jih kličem? Kaj je to res moje opravilo? Kaj je moja dolžnost, da se ukvarjam ž njimi, da zapravljam po nepotrebnem udobno noč?

Čemu bi se mučil, da bi stvaril življenje, ko ga lahko živim?

Ko lahko živim življenje — to ostudno, ostudno življenje!... Takoj so bili vsi pred njim, ki je občeval ž njimi, ki je bil navezan nanje službeno in družabno. Vsi so bili pred njim in pred njim so bile tudi vse ure njegovega vsakdanjega življenja. Tujec je bil med njimi. Malenkostno, brezpomembno, nizkotno in smešno je bilo tudi njih življenje, ali razloček je bil

velik. Razloček je bil, da so smatrali svoje malenkostno, vsakdanje življenje za zelo resno, pomembno in potrebno, da so smatrali sami sebe za bolj ali manj imenitne, važne in neobhodne. On je hodil med njimi in je živel prav isto življenje, ali smatral ga je za nepotrebno in neumno, sam sebe za nepotrebne in nevažnega...

Izgubljen za zmerom, priklenjen na življenje, na vedomca... Ali grizel je v vajeti in usta so se penila...

Sedeli so v gostilnici in tedaj je prišel mladi Mihelec in je prisedel v družbo. Njegov klobuk pa ni bil več pomečkan, tudi kravata ni bila več tako malomarno zavozlana in prozornega, vihrajočega haveloka ni imel. Vlažno so se svetile oči, ustnice so bile napete, vesele.

„Kaj pa je s tabo?“ je vprašal Krničar. Jakob pa se je skoro prestrašil, spreletelo ga je in ni vedel kaj.

„Kaj je s tabo?“ je ponovil Krničarjevo vprašanje z rezkim glasom in kakor strah in srd se je zasvetil v očeh.

Mihelec pa se je smehljal, ni vedel, kako bi odgovoril. „Sit si tega življenja, kaj ne?“ se je nasmehnil Krničar. „Sit do grla!“

Jakob je prebledel.

„Potrpi, prijatelj, zdaj te pa nekaj vprašam. Kje si bil danes?“

„Izprehajal sem se.“

„Ob tako vročem dnevu? In zunaj mesta? In po ravnem polju, po razpokani, razgrapani poti? Ko lije kakor goreča ploha?“

Mihelec se je čudil zmerom bolj.

„Kako veš, kod sem hodil?“

„Izkušnje, prijatelj!“

Takrat se je vžgal čuden plamen v njegovih očeh, obraz mu je bil razoran kakor sedemdesetletnemu starcu.

„Ne boš se izprehajal več!”

Hotel je dostaviti še nekaj, toda obmolknil je. Krničar pa je napeljal razgovor na druge stvari.

„Pomisli, Jakob!” je pripovedoval, ”kaj se mi je sanjalo no-coj. Bili smo tam, Bog vedi kje, mi vsi: ti, Greben, Pasar, Mihelc in jaz in še par drugih. Tako smo bili zanikrni in malovredni, da bi nas še pes ne bil oblajal. Sedeli smo okoli velike sklede in smo izbirali lečo. Neumno delo, in mene je bilo skoro sram, tebe pa tudi. Pa kaj, še godrnjati nismo smeli! Tam je stal namreč kmet v irhastih hlačah, veliko pipo v ustih in je gledal zaničljivo na nas. Kadar je le kdo malo zagodrnjal, je vzel iz ust dolgo pipo in je zamahnil: ’Ali boš tiho, nesnaga ti ničvredna! Izbiral boš lečo, dokler ne boš pаметen! Če se mi še enkrat zacmeriš, ti nategnem uhlje, da boš samega sebe z oslom zmerjal!’— Vrag vedi, da me je bilo sram, ampak pomagati si nisem mogel. Življenje pa je bilo vendarle in v svojem srcu sem spoštoval tisto klado robato... Proklete sanje!”

Jakob ni poslušal veliko, trd in sivobled je bil njegov obraz.

„No, čemu odhajaš?” je klical Krničar: „Jaz sem prav danes tako vesel, kakor da bi se bilo nekaj zgodilo z menoj. To je bila tista leča!... No, ostani!”

„Zbogom!” je odgovoril Jakob in ko je šel mimo Mihelca, je še dostavil: „Ne boš hodil več po ravnem polju ob tako vročih urah!...”

Žal mu je bilo mladega fanta.

„Ne, vedomec, njega ti ne dam!... Njega ne in ne sebe in

nikogar več, vedomec!... Nisem še umrl, še je v meni kapljica krvi.”

Skoro vesel je bil, ko se mu je zdelo, da je spoznal vse tako jasno in da je rešitev tako lahka. Ena sama odločna, urna kretnja in vedomca ni več in življenja ne...

Tiho je odprl duri, hodil je po prstih in prestrašil se je, če je zaškripalo, zašumelo. Ležala je mirno, gole roke na odeji. Trepalnice so bile malo odprte, zdelo se mu je, da se svetijo hudobno zelenosinje oči... Za hip se je zdrznil, je pomislil, zbolelo ga je v glavi, v srcu... Ali takoj je bilo vse jasno, za-vedel se je svoje dolžnosti.

Narahlo je odgrnil odejo, zasvetile so se bele gole prsi. Sklonil se je.

„Bog se te usmili, vedomec!...”

Zakričalo je, zamahnilo, nato je bilo tiho. Na odejo, na rjuhe, na tla je lila kri iz njenih in njegovih prsi...

SREČA

Stal je Franc Riba na balkonu svoje hiše, tiste hiše namreč, ki si jo je bil sezidal brez zidarjev in brez polirja.

Vesela burja se je bila vzdignila od morja in lasje so mu povihravali nad čelom.

Tam, glej, se razprostira domovina, lepa kakor paradiž. Zamolklo pesem pojejo gozdovi, pojejo in se priklanjajo nalahko, poigrava se burja s silnimi hrasti, kakor poletni veter z žitom na polju. Tam, glej, se razprostira ravan, okópana v soncu; iz zemlje same raste stotisočera luč, na drevju tam ob cesti so obviseli žarki, zlati cvetovi; razlili so se preko široke ceste, žareča bela reka se vije preko ravni. Tam, glej, se je vzdignilo mahoma, silno, od vzhoda do zahoda se je vzdignilo, od zemlje do neba; ob rob ravni so se bile uprle silne roke, vzraslo je truplo velikana — pogledala je domovina sama sebi v obraz in je zardela od radosti...

Franc Riba je stal na balkonu svoje hiše; lasje so mu povihravali nad čelom, v dolga, suha lica je bila stopila kaplja rdeče krvi, oči so gorele...

Kaj nisem jaz gospodar tej lepoti, ki ji ni kraja? Bog jo je bil ustvaril zaradi mene, uživam jo sam, ker je nihče ne uživa, kakor jo uživam jaz. Kdo mi je povedal nekoč, v davnem času, v sanjah morda, da te ne ljubim, domovina? Takrat, ko sem klečal pred tabo, klonil glavo do tvojih grudi in jokal od sramu in od žalosti! Takrat, ko sem bíl ob tvoje grudi z one-

moglo pestjo, zato ker sem te preveč ljubil! Kdo mi je povedal, da te ne ljubim, ker sem jokal zaradi tebe... zaradi sebe, slabotnih svojih rok, jecajočega svojega jezika? Ti, ti tam doli pa si vedela, kako te ljubim, ponudila si mi prsi svoje in si me nadojila z mlado močjo!...

Razmaknile so se mu rame, razprostrl je roke in bilo je, kakor da sega levica do onih gozdov, šumečih v burji, desnica do gora, od veselja zardelih. Ob tisti uri je gorela poslednji-krat kri v njegovem obrazu...

Zavidni so ljudje na svetu in hinavski! Bolan sem bil, pa niso videli moje bolezni. Vedeli so morda na tihem in so čakali — veselo pričakovanje! — in so si namežiknili časih naskrivoma, ko sem šel mimo, bled in upognjen, srce polno žalosti... Toda glej, nenadoma sem ozdravel, zašumela je v mojih žilah nepokojna, vroča kri, vzplamtela sta kresova v mojih očeh. In zdaj hodijo mimo z dolgočasnimi obrazi, postajajo pred mano kakor skrbni zdravniki, stresajo z glavami, da bi jih zgrabil za lase in stresel še bolj!...

Močnejše je zapihala burja, Franc Riba, privihaj si ovratnik!...

Zelo sem bil bolan; iz srca, iz grenkih sanj se je bila razlila težka bolezen po vsem telesu in noge so se mi opotekale. Že koj od začetka so se opotekale, ko sem bil komaj šele nastopil svojo pot. To je bilo samo zategadelj, ker nisem videl cilja; in žalostna je pot, če hodi človek in kloni glavo in prav nič ne upa, da ugleda naposled, o mraku, tam za hribom, za ono staro jablano, zvonik prelepe farne cerkve! Dolga je bila pot, ali nič me ni strah, če se ozrem. Tam od obzorja, kjer sem jo bil nastopil, pa do mojega podnožja se še poznajo krvavi sledovi mojih ranjenih nog. Nič za to! Dovolj je še krvi v mo-

jih žilah; če bi bilo treba, premeril bi tisto pot še enkrat, prelil še enkrat tisto kri!...

Gledal je preko ravni, v soncu okópane: tam daleč iz gozda, v sončno meglo zavitega, v burji šumečega, je izvirala steza, spuščala se je v doline, vzpenjala se je v hribe, grapava, kamenita; lepe rdeče rože so rasle izpod kamnov.

Širila se je steza, trnjeva meja se je razmaknila, široka bela cesta se je izlila v ravan...

Bil sem bolan; ali od tistega jutra ni še dolgo, ko sem se vzdramil in sem pogledal skozi okno v jasno zoro in sem bil zdrav. Kakšna je bila moja misel, misel bolnika, pokritega z ranami, v bridkosti vzdihujočega? Šel bi bil in bi zaklenil duri in bi se skril. Legel bi tam na posteljo, v gorki, prijetno zakurjeni izbi, zasnubil bi morda še dekleta, ki bi mi kuhala čaja. Tako bi bil umrl; plazila bi se leno moja ranjena duša po cesti, od dežja razmočeni, skož žalosten meglen večer. Bolan sem bil in prikazala se mi je sreča v nedeljski kmečki obleki, široko so se smejale prepolne ustnice, svetila so se prepolna lica in tako prijazno in tako neumno so gledale drobne pametne oči; v desnici je imela velik dežnik, v levici pa molitvenik v bel robeč zavit. Pozdravljena sreča in zbogom!...

Višje se je vzdignilo sonce, v jadrnem diru se je vozilo preko neba na burje drdrajočem, šumečem vozu in silne zlate grive so vihrale do obzorja. Zasvetilo se je žarno tam nad gozdom; zaplel se je pramen zlate grive v mogočne smreke Raskovca...

To si ti, domovina! Ti, kakor te nikoli nisem videl, ko je bilo bolno moje trudno telo in si je zaželelo malodušno srce vsakdanje sebične sreče! To si ti, ki sem jaz gospodar in suženj tvoj, ki sem ti dolžan življenje, kolikor ga je v meni. O slad-

ka dolžnost, veselo trpljenje — pelje se tam sveti Ilija na burje drdrajočem vozu in jaz sam sem sveti Ilija in iz vseh deseterih prstov mojih lije dol zlato bogastvo v širokih pramenih! Švrkni, voznik, zamahni, poženi, še dalje preko svetle ljubljanske ravni, preko Raskovca, preko notranjskih lazov, nad kameniti Kras! Trosi, sveti Ilija, da bo vzklilo vsepovsod iz te lepe zemlje, da bo zazorelo v septembru vsepovsod kipeče bogastvo. Zakaj blizu je že september, pozno je že in skoro bo setev zamujena!...

Balkon se stresa v burji, že se je bila vzdignila na jugu velika črna glava, tudi roke so se že prikazale in temni se tam doli nebo. Zapni si suknjo, Franc!...

Velika črna glava se je bila vzdignila, prikazale so se roke, malo so se uprle in glej, že so se zmotovile na zemljo tudi noge. Kobaca, nerodno kobaca dalje, zelo smešna stvar in zelo navadna. Po široki izvoženi cesti hodi in kakor hodi, temni nebo nad njim. Oblečen je človek v črno salonsko suknjo, ki mu je preozka, zato ker je telo zelo zavaljeno. Noge so tenke, oblečene v črne prekratke hlače, glava je debela, bradata, naočniki vise na nosu, a na glavi se sveti visok cilinder. Kako ti kobali! Pokašljuje, kihne časih in kobali. Velik je, do neba sega cilinder, tenkim nožicam je široka cesta komaj dovolj široka; nerodni čevelj stopi časih preko jarka — glej, zrasla je ljulka na rodovitnem polju; stopi na travnik, — glej, trava je ožgana, pomendrana, komaj oslom še za pašo; zadene nerodni čevelj ob deblo, ob gozd, — glej, razglodano je drevje, preperelo... In silna senca hodi pred njim, plava nad njim. Kamor seže, kamor leže senca, zatemni sončna pokrajina, v onemoglem gnevu stokajo gozdi. Ali on kobali dalje! Kobali

že po ljubljanskem polju, senca njegova že sega preko Karavank!...

Stopi, Franc Riba, stopi zdaj z balkona; pozno je že, senca že leži nad vso pokrajino, sega že preko Karavank in lica so jim obledela! Pokaži zdaj, če je roka tvoja dovolj močna, če je res še krvi v tvojih žilah, vzdigni meč!...

Stresel se je, napele so se mu prsi, omahnil je ter se naslonil ob ograjo.

„Franc, kaj ti ni mraz?”

Pogledal je in se je začudil in je sklonil glavo.

„Ni mi mraz, Barica!”

Z lenimi koraki se je vrnil v izbo.

*

To je tako, če si stavi človek hišo brez zidarjev in brez polirja!

Zakaj mahoma je izginila hiša, izginil je tudi balkon, ni bilo več ne sončne ravnine, ne gor kraj nje in tudi gozdov, v burji šumečih, ni bilo nič več.

Na hiši, temnostrmeči nad vodo, je bil prilepljen le sen balkon, lastovičje gnezdo. Stopil je človek nanj in balkon se je stresel, zazibala se je morda tudi hiša v gnilih tečajih, spodaj so zašumeli valovi glasneje, vzpenjali so se siloma, a niso hoteli dalje in motne oči so se vračale počasi, kakor so se vračali valovi... Na onem bregu se je tresel enakomerno visok fabriški stolp, zamajal se je časih, kadar so se omeglile oči in se je zamajala v mogočnem loku vsa zemlja. Eno samo drevo je stalo tam nekje, majhno, samotno in otožno, kakor plašen otrok sredi puste večerne pokrajine.

Franc je šel po ozkem koridorju in je stopil v svojo izbo; prazna je bila, temna in neprijazna. Miza pred oknom je bila vsa pokrita s knjigami, knjige so ležale tudi na tleh.

Stopil je k oknu; strmela so mu naproti umazana podstrešna okna sosednje hiše; skoraj ob robu strehe je stal visok in tenek dimnik s sajastimi linami in sajasto strešico, kakor da bi nosil visoko črno kučmo; na drugi strani se je tiščalo skupaj troje nizkih dimnikov, debela nerodna bitja s prestrašeni in neumnimi očmi.

„Kaj čakaš, Barica? Ne rabim ničesar!”

Njegov glas je bil prijazen, ali oči so gledale hladno in trudno.

Barica je stala na pragu; majhna je bila in drobna; na ustnicah njenih in v njenem mirnem, razumnem pogledu je bil izraz človeka, ki je bil ugledal življenje prezgodaj in se ga ni ustrašil, temveč je vzel breme na svoje rame ter se napotil.

„Bolan si, Franc; lezi!”

Strnil je obrvi, stopil je k nji in jo prijel za roko.

„Če me imaš kaj rada, Barica, ne reci mi nikoli več, da sem bolan! Jaz sem zdrav, Barica, glej, zdrav, in prihodnji mesec se napravim na pot! Prihodnji mesec že!”

Govoril je hlastno in jo je stiskal trdo za roko; njegove oči so se svetile v temnem ognju, ki se ga je bala.

„Prihodnji mesec, Franc!”

V njenem glasu je bilo toliko groze, da se je zdrznil sam.

„Zakaj se bojiš, Barica? Tesno mi je tukaj, umrl bi! Samo zunaj je življenje — no, Barica, jaz moram odtod! Zdi se mi časih, da mi leži na prsih ves ta črni strop in da se bližajo te črne stene in me duše... Ti nič ne razumeš, Barica, ali toliko razumi, da moram odtod!”

Gledala mu je v obraz z mirnimi očmi in mir je bil porojen iz velike žalosti.

„Kaj smo ti storili, Franc?”

Izpustil je njeno roko, zamahnil je nejevoljno in se je vrnil k oknu.

„Tisto neumno vprašanje! Zbogom, Barica!”

Tiho so se zaprle duri...

Odtod, poizkusiti na veselem mejdanu še tisto malo moči, kar je je ostalo v telesu izza grenkobne mladosti!

„Bolan sem, celo tisti trije dimniki tam strme name neumno in sodijo, da sem bolan! Ako pa je blizu konec — čemu med štirimi sivimi stenami, čemu brez boja? Ali naj ugašajo tako polagoma, tako samotno tisti poslednji ubogi plamenčki mojega življenja, polagoma, drug za drugim, dokler ne vzplapolata poslednji ter ugasne? Ali naj gniije počasi, živo še v grobu, to moje življenjaželjno telo, počasi, kos za kosom, dokler ne segnije poslednji? — Kaj ni človeka vrednejše, da si dam siloma pogasiti plamen za plamenom, iztrgati iz telesa siloma kos za kosom?”...

Nasproti, v podstrešnem oknu, se je prikazal vesel rdeč obraz, zasmel se je in je pozdravil.

„Glej, in jaz bi ne živel! Ta človek živi, zato ker je njegovo življenje brez pomena, pot njegova brez cilja: hodi veselo in žvižga pomladansko pesem in cilji mu niso na skrbi... In to je človek — kaj sem torej jaz?”

Sosed je bil odprl okno.

„Franc, ali si že čul?”

Franc je prašal z očmi.

„Naši umetniki razstavijo na Dunaju!” Razumel je samo napol, ali ves se je stresel in je odprl hrupoma okno.

„Kdo razstavi? Kdaj? Kje?”

„Nič drugega ne vem! Naši umetniki razstavijo na Dunaju, v marcu že menda; toliko mi je povedal Strehar.”

„Pridi no sem! — Jezus, in jaz sedim tukaj, ne vem ničesar, v brlog sem se bil zakopal, življenje se ne zmeni več zame... In kakšno življenje, o Bog — kaj je res, da se pričinja novo življenje? Kaj je res, da ga dočakam?”

Kakor silna šumeča reka so navalile misli nanj, preslab je bil in se je oprl ob posteljo.

Zdaj je torej zapisano, da moram odtod! Kal je pognala iz zrahljane prsti, ni še prepozno, ni nas še zalotil prezgodnji september — brezvestne delavce, dremajoče na neizoranem polju... In jaz bi ne živel?”

Ne da bi bil trkal, je stopil v izbo Jože Gorjanec in je položil klobuk na posteljo. Manjši je bil od Franca, ali bolj čokat, zdravje mu je sijalo z obraza, mali brki so bili prešerno zasukani.

Franc je stopil predenj in ga je stresel za ramo.

„No, kaj je? Zdaj govori po vrsti!”

„Nič ni! Kaj pa te je tako vznemirilo?”

„Nič? Ali si človek, ali si živina? Naši umetniki razstavijo v tujini in to ni nič? Kaj ne veš, da do današnjega dne še ni bilo slovenske umetnosti, niti slovenskih umetnikov? Da se je ukvarjalo tam, po samotnih kotih, samo par nesrečnih, od vseh solidnih ljudi zaničevanih izgublencev s stvarmi, ki ne nesejo niti vinarja in ki so zategadelj nepotrebne? Kaj ne razumeš ničesar?”

„Razumem — pa saj ne bodo nič opravili! Če se blamirajo vsi skupaj — kaj potem?”

Franc je vztrepetal od srda, od straha tudi menda, ki se ga sam ni zavedal.

„Hlapec! Suženj! Ali ti še zmerom frči bič okoli glave? Skrij, kar si ustvaril, ker si sam ustvaril in ker je zategadelj slabo! O, da bi človek iztrgal iz srca to ponižnost, pa če bi šlo zraven pol omahljivega, strahopetnega srca! O, da bi imel vsaj ponos berača, in še tega ni! — Neki človek je hvalil oni dan naše umetnike na očitnem kraju, v bedasto navdušenem feljtonu; pa je prišel v kavarno in je zabavljaj in če bi stala Jakopičeva skica poldrug groš, ne bi je kupil! Zdaj pa pomisli, če bi prišla taka filistejska pokveka med tujce — kaj bi ne zlezla pod stol od ponižnosti, ne sramovala se, da je na svetu? O ponižnost! — Ti, fant, pa napravi narobe! Delaj, kakor krepak in ponosen človek, ponosen in krepek narod: to je moje in zato ker je moje, je dobro; če se vam zdi drugače, tem slabše za vas!”

„Kje pa ostane kritika? Kje objektivnost?”

„Za kritiko in za objektivnostjo se skriva malodušnost, sram pred seboj samim! — Glej, poznal sem pesnika, ki ga je bil poslal sam Bog med nas. Za lepo število klafter je stal nad nami vsemi — o filistejcih še ne govorim ne — in vendar mu je ostala v srcu poštena porcija slovenske ponižnosti; najboljših svojih stvari ga je bilo sram in kakor v samo nedosežno nebeško glorio je gledal na tisto tujo umetnost, ki bi se ji veselo zasmel, če bi ji stopil naravnost pred nos. To je bil on, zdaj pa si misli filistra!”

„Predrzo je, kar govoriš! Vse, kar smo napravili, je torej dobro?”

„Dobro je vse, kar je našega in od vsega, kar smo napravili, je našega vendarle prijazen del. Ta del pa je tisti, ki nas ga je sram...”

Franc je govoril hitro, hlastaje, zamahoval je s pestjo in se je tresel od vzburjenosti.

„Ti upaš torej na uspeh?”

„Nisem govoril o uspehu! Vesel sem, da stopijo naši fantje preko praga; to je vse in je dovolj. In če bi jih zasmehovali, jaz bi jih bil vesel — celo zato bi jih bil vesel, ker so jih zasmehovali in še rajši bi jih imel... Zdaj, prijatelj, se pričinja novo življenje; to je bil kakor spomin ponoči: potrkalo je in me je poklicalo...”

„Odpravljáš se torej na pot?”

Debele rdeče ustnice se niso več smejale, oči so pogledale resno, skoro žalostno.

„Seveda na pot! Poslednji čas je bil, zelo je že pozno!” Jože Gorjanec je malo pomislil, nato je izpregovoril počasi.

„Že zdavnaj sem ti mislil nekaj povedati, Franc: ti si egoist, kakršnega nisem še videl!”

*

Zmračilo se je, v sobi je bila napravljena večerja. Soba je bila velika in prazna, miza je stala kakor sredi poljane, Stene so bile polepljene z izrezki iz ilustriranih časopisov, nad posteljo je visela stara sveta podoba.

Na nizkem stolcu ob peči je sedela teta Mara, krožnik na kolenih. Izpod rute je gledal bel starikav obraz, ves naguban, kakor z nožem razrezan. Tudi teta Mara je bila majhna in drobna in tudi v njenih očeh se je poznalo, da je bila zadela prezgodaj križ na ramo.

Gorjanec je sedel k teti, Franc je molče večerjal za mizo.

„Kaj res pojdeš, Franc?”

„Res!”

Ko bi se bil ozrl, bi opazil, da so bile vlažne njene oči in da so se ustnice zgenile, kakor užaljenemu otroku, ki si ne upa jokati.

„Ne sprejmeš torej tiste službe?”

Izpregovorila je tiho in plašno; malo je bilo še upanja v njenem glasu in veliko strahu.

„Teta Mara, nikar nocoj! Nocoj bi bil rad vesel; ne sprašujte me o stvareh, ki veste, da jih ne maram! Nikoli nisem mislil na tisto službo.”

Ko bi se bil ozrl zdaj, bi opazil v Gorjančevih očeh jezen in užaljen pogled.

Prišla je v sobo Barica, s tihimi, obzirnimi koraki, kakor hodijo ljudje, ki so navajeni služiti in ki nimajo ne svojih rok, ne svojih nog, komaj še svoje oči, ponižno posodo solz. Sedla je za mizo, Francu nasproti in ko bi se Franc ozrl nanjo, bi opazil, da so njene oči motne in nalahko otekle. Povečerjal je in tedaj se je zavedel tišine, ki je ležala v sobi kakor težka zadušna senca; videl je tudi obraze in srd se je vzdignil v njegovem srcu. Ustnice so mu vztrepetale in izpregovoril je nena doma.

„Nočete torej, da bi šel odtod? Držali bi me radi? Da segnijem, da poginem v tem brlogu?”

Ni bilo takoj odgovora, ali šestero oči se je ozrlo nanj. „Ali se nič ne spominjaš, Franc, kako sem skrbela zate dolga leta, dolge bolne noči? Bojiš se, da bi te držala — ali nisi z bolno tresočo roko posegal po moji roki, zato da bi te držala? Bojiš se, da pogineš v tem brlogu — ali se nisi zaupno zatekel k meni, kakor otrok, izgnan v deževno noč? In jaz sem zakurila in sem ti napravila mehko posteljico, ti pa si zaspal in prvi-

krat so se ob tisti uri mirno smehljale tvoje ustnice... Ne očitam ti, Franc, in bojim se tvoje hvaležnosti — ali burja je zunaj in ti si bolan, ne boš več morda tako močan, da bi se vrnil k meni, legel na mehko posteljico...”

„Ali nič ne veš, Franc, kako sem ti stregla v dolgih bolnih nočeh? Ali nič ne veš, Franc, kako sem upala v tistih nočeh — ne zase, Franc! Tako sem skrivala svojo ponižno ljubezen, da bi je ne videl, in prosila sem te, da bi jo videl. Nisi je videl, Franc, in nič ti ne očitam. Morda je bila preslaba moja ljubezen in premajhna; preponižen je dar, ki sem ti ga bila prinesla in zato nisi opazil trepetajoče moje iztegnjene roke, proseče in darujoče. Nič ti ne očitam, tudi ti ne očitam, da me nisi še obdaril s prijaznim pogledom, da se nisi se nikoli ozrl s hvaležnim nasmehom na te moje raskave roke, ki so skrbele zate. Ali usliši, Franc, mojo prošnjo, ne hodi odtod; bolan si in umrla bi od žalosti, če bi vedela, da si zunaj v burji tako sam. Zate te prosim, ne zase...”

„Egoist si, Franc, kakršnega nisem še videl! Vsak trenotek tvoj je posvečen tebi samemu. Jemal si ljubezen, kakor zaslužen vsakdanji kruh in komaj da nisi udaril po roki, ki ti je darovala ljubezen. V sreči si živel pa misliš za srečo? Kam? Služil bi vsem in ne služiš tistim, ki so ti najbližji? Ni časti v tej tihi službi! Manjši si, Franc, od onih, ki so se ti bili zapisali v hlapčevsko službo, manjši tudi od onih, ki stoje v tolpi in ki gledaš nanje z zaničevalnim posmehom!”

Ozrl se je z velikimi očmi, razumel je, kakor da bi govorili njih pogledi na glas in razločno in žalost mu je legla na srce. „Povejte mi, kaj bi počel pri vas? Ali ne veste, zakaj sem bolan? Saj ni še tako blizu smrt, saj ni še tako blizu, da bi mi napravljali krsto, čakali samo še s pokrovom! Nisem vas pro-

sil ljubezni, duši me vaša ljubezen! Sovražnikov potrebujem in udarcev, tako ozdravim!”

„Vstal je in si je oblačil suknjo.

„Kaj si znorel?”

„Odstopim ti to srečo; ni zame, jaz ne bom nikoli debel!”

Gorjanec je poskočil, da bi zaklical za njim po stopnicah, ali vrnil se je že pri durih in je zamahnil z roko.

„Naj gre, kamor hoče!”

„Burja je zunaj, pojdi za njim!”

Pogledal je Barici v obraz, obrvi so se mu strnile in postal je sredi sobe.

„Ne, Barica, ne bilo bi dobro, da bi ga lovili: kadar mu bo mraz in kadar bo lačen, bolan in utrujen, se povrne sam...”

Prestrašena se je ozrla nanj.

„Zanesi se name, Barica!”

Že je bila legla temna senca preko neba, velikanska senca, ki je vztrepetavala, vzplapolavala od vzhoda do zahoda, zabobnevala zamolklo v silnih gubah svojega plašča. Zaškropile so časih preko mesta debele kaplje v dolgem pramenu, kakor da bi bil ogromen kropilnik zamahnil preko zemlje, v velikem križu od vzhoda do zahoda in od juga do severa.

Franc je hodil križem po ulicah; burja je segala s prešernimi prsti v njegovo mahovito rdečo brado, udarila mu je časih mrzla kaplja na čelo.

Postal je ob oglu, pogledal je na cerkveno uro in že ga je bilo strah, da ne pride.

„Ne pride morda, boji se morda burje; — čudni so ljudje, ki se boje viharja...”

Prijel se je za klobuk; veter ga je bil zgrabil pod pazduho in ga je potisnil na sredo ceste. Opotekel se je in se je ozrl. Ni

je bilo strah; prišla je preko ulice z mirnimi in lahкими koraki, kakor da bi hodila po preprogi. Pozdravil je, nalahko je sklonila glavo in je šla mimo; na klobuku je vztrepetaval pajčolan; vzplapolavalo je krilo...

„Pa so mi že tesali krsto, čakali so samo še s pokrovom, in glej, življenje se je ozrlo name, mlado in veselo kakor je... Kaj bi si mogel misliti zatisnjene tiste velike oči, mirne in mrzle tiste rdeče ustnice? Kaj bi si mogel misliti mrtvo in neveselo to svoje srce, dokler je toliko mladega življenja v njem?”

Hodila je hitro in tudi njemu so bili koraki lažji, vesel je bil burje, ki ga je grabila za suknjo, igrala se z njegovo brado, prijemala za klobuk s prešerno roko in mu kuštrala lase, da so mu povihravali na čelu do oči.

Postala je malo na pragu, ali ni se ozrla; čul je njene korake v temni veži, utihnili so, zamolklo so se zaprle duri.

„Bog s tabo! Nisi se ozrla, ali hvaležen sem ti — zakaj misli-la si name, ker se nisi ozrla! Slišala si moje korake, kakor sem slišal jaz tvoje misli — tako kakor jih slišim zdajle, ko stojiš pred ogledalom in si popravljaš frizuro. Bog s tabo!”

Mračilo se je, na vse štiri strani je že škropil ogromni kropilnik in gostejše so padale kaplje.

„Kam ti?”

Človek dolg in suh, oči zaspane, neobrit obraz.

„Na izprehod.”

„Prijazno vreme je, pojdiva skupaj!”

Ulica se je ožila, zožila se je popolnoma ter se je izlila v gostoljubno krčmo.

Sedel je Franc Riba in obraz se mu je zelo izpremenil. Usehnila so lica, v očeh je ugasnil plamen in drobne kaplje so

padale iz razmršene brade. Deževalo je zunaj, zmočile so se mislim peroti in tako so legle, poskrile se po čemernih kotih.

„Jaz pojdem odtod.“

Začudil se je Martin Šlibar in se je nasmehnil.

„Kaj bi ne umrl rajši v domovini? Jaz bi ne hodil na tuje umirat.“

Zelo se je bil izpremenil Franc in če bi luč trepetala, umirala, videl bi Martin režečo lobanjo pred seboj.

„Ne mislim še umreti, ne sodi me po sebi! Ali veš, da razstavijo naši umetniki na Dunaju?“

Martin se je zamislil. Kakor da bi se bila zgenila mrtva prst, dvigala se počasi široka ilovnata plast: prikazala se je koščena roka, prikazale so se oči, tope še in plašne. Ko bi si pač upale pogledati, ko bi si pač upala roka!

„Zakaj te je to razveselilo? Tako si mislim jaz: zgane se časih nekaj polzavedno, domovina zavzdihne, govori v omotici; to niso znamenja življenja, to je bolni nemir pred koncem...“

Kaj je ni zamenjal s seboj? Kaj ni pogledal v ogledalo in je mislil, da gleda domovino? In če jo je zamenjal on, kaj je nisem zamenjal jaz? Pogledam v ogledalo: kaj ni to nemir pred koncem?

„Ali nisi zamenjal domovine s seboj?“

„Zamenjal sem jo, kakor si jo ti! Ne govoriva, prijatelj, o domovini! Tolik je strah v naših srcih, da govorimo o nji samo natihoma, kakor o umirajočem človeku, ki sope težko v sosedni izbi. Saj si ne upaš, da bi mi pogledal v oči, zato da bi ne videl bojazni v mojih očeh!... In kakor je tvoje srce, tako je zdravje bolnikovo: vesela misel ti je bila prišla iz nebes — in glej, neizmerna sončna pokrajina se razprostira pred teboj! Prišla je bila smrt na tvoje duše prag in zastro se ti oči — še

sto let morda, še dvesto let in zapeli bodo mrtvaški zvonovi od juga do severa... Zamenjal si jo ti in zamenjal sem jo jaz!"

Martin je vzdignil glavo in je ugledal pred sabo režečo lobanjo. Zgodilo se je čudo: zasijal je plamen iz globokih votlin, vzdignil se je glas iz širokih ust:

„Kaj torej?"

„Živeti! Goreti kakor poleno, ki ga je bil pozabil pastir v žerjavici, ko je odgnal živino — brez cilja in brez koristi, dokler ne ugasne in ne razpade."

„Žival! In zdi se ti, da živiš! Poglej mojo lobanjo, moje oči — ti misliš, da gleda smrt iz njih? V mezincu mojem je življenje več nego v celi prostrani pokrajini! Videl sem danes svoje življenje in krasno je!"

Natočil je kozarec in je izpil.

„Ti si še zmerom pesnik, Franc!"

Tudi Francu se je zjasnil obraz, prikazale so se rdeče ustnice na golih zobeh lobanje.

„Brez verzov!"

Martin se je začudil.

„Nič več literat?"

„Črtaj to strašno besedo! Ni na svetu nepotrebnejših in ostudnejših ljudi! Suženj ljudem, ali sebi suženj — on pa je suženj, kamor ga primeš! — Ne maram več orožja iz tujih arzenalov, rad bi si izkoval svoj meč!"

Nasmehnil se je Martin; ozrl se je morda za trenotek po cesti, ki jo je bil preromal in ki se je že izgubljala v mrak; zato je bil nevesel njegov nasmeh.

„Kaj nameravaš ob tej pozni uri?"

„Videl sem zadnjič nekaj strašnega: vzdignilo se je bilo tam izza kraških brdov, kobalilo je nerodno preko sončne pokra-

jine in jadrno je hitela silna senca pred njim, nad njim, skoraj se je že nagibala nad Karavanke... Rad bi se poizkusil z njim."

„Kaj nameravaš?"

„In jezi me, da je naš smrtni angel tako neroden, skoraj smešen. Malo časti je v taki smrti, v takem boju malo časti. Ne more človek drugače, nego da se oskruni; če umrje, ne more drugače, nego da žalostno segnije. Videl sem, kako je zatemnela sončna pokrajina; ne v silnem viharju, v tuleči divji noči: leno je legel nanjo zaduhel mrak. Ne bi rad, da bi tako zatemnela, tako bi jaz sam ne umrl rad..."

„Mislil sem, da si se bil že vdal. Saj si že ležal in pozabili smo nate; kako da si vstal?"

„Zaspati nisem mogel od samih hudih sanj. Sredi sanj pa je potrkalo na okno, poklicalo me je, kakor spomin ponoči. In takrat sem spoznal, kje je življenje, kje je sreča. Glej, zmerom še vidim znamenja življenja in tako se vrača življenje tudi vame. Zmerom še se oglasi vesel glas sredi tišine, zasveti se zlat žarek na zatemneli pokrajini. In jaz bi ne živel, dokler ne ugasne poslednji žarek, dokler ne bo noč in tišina vsenaokoli? Poklicalo me je in tako sem vstal."

„Blagor ti, ki si slišal!"

Martin je sklonil glavo... Tja v leni mrak se izgublja cesta, porojena iz veselih višin. Kako bi nazaj, kako bi naprej?...

*

Franc se je vračal, vesel je bil in velik. Kakor ogromna črna gora se je vzdignila hiša ob vodi.

„In to je moj dom? To je moj grob? Drugačnega doma si želim in drugačnega groba!"

Vsa okna so gledala topo, črne oči iz teme. Ali tam se je svetilo, tam je bil šel nekdo po sobi mimo svetlega okna, vrnil se je in je malo postal in pogledal na ulico.

„Pozdravljena, Barica!”

Ti, ki ti je srce tako veliko in tako majhno obenem! Kaj si ne zaželiš nikoli preko ceste, tja preko onih gora, ki se sveti-jo v daljavi? Kaj se ne ozreš nikoli s hrepenečimi očmi izpod križa, ki tišči uboge mlade rame in ki si ga bila zadela rado-voljno? Tako veliko je tvoje srce in polno ljubezni, a tako majhna in plašna je tvoja ljubezen! Zaprta v ozki kletki frfo-ta z boječimi, nevajenimi perotnicami in se vzdigniti ne mo-re! — O, jaz bi ljubezni, ki bi se vzdignila preko gora, do neba na mogočnih orlovih krilih!...

Odrpelo se je okno, nekdo se je bil oprl s komolci nanj in je sklonil glavo.

„Pozdravljena Barica!”

Kaj se ni zdajle morda zgenilo v tvojem srcu, kaj niso mor-da pogledale plašne, objokane oči preko vode, šumeče v noč, tja preko tihih poslopij, v mraku težke sanje sanjajočih? Ta pogled tvoj, Barica, je bil šele odgovor mojemu, ne tisti plaš-ni, vdanosti polni, ki me je prosil oproščenja, zato ker sem te bil razžalil! Zdaj si razumela — kakor daljni blisk se je zasve-tilo za obzorjem, ugasnilo je... Zafrfotale so plašne peroti v kletki, niso se mogle vzdigniti...

Okno se je zaprlo, zatemnelo je za hip, senca je šla mimo... Franc se je napotil v svojo izbo, postavil je luč poleg postelje in je legel. Toda brati ni mogel; govoril mu je iz knjige tujec, jecaje in nerazločno; vse močnejše mu je bilo živo srce, vse nemirnejše so bile misli, iz gorke krvi porojene, in odložil je knjigo...

Kdo si ti, ki sem bil umeril svoje korake po tvojih, ki sem si bil načrtal svojo pot po tvoji volji? Tako majhen bi bil in tako otročji, ko bi te ljubil, Helena, kakor sem ljubil ženske!... Še govoriti ne morem s teboj: če bi govoril s tabo, zdi se mi, da bi te ne bilo več; prestrašil bi se tvojega glasu, tresel bi se pred tabo!...

Omahnili sem, ko je bil legel prvič tvoj mirni pogled na moj obraz; omahnili sem in reka življenja se je izlila v moje srce. Takrat sem te spoznal, takrat sem vedel, kdo si ti! Umeril sem svoje korake po tvojih, brez volje in zelo naravno, tako kakor se vrtila zemlja okoli sonca in tako, kakor me uboga brez volje moja senca...

Še nobene pesmi ti nisem zložil na čast, Helena! Kako žalostna bi bila ljubezen, ki bi se izlila v obcestni jarek! Ali zložim ti pesem, kakor je ni še videl svet; zdaj, ko bodo dejanja moja moji verzi!...

„Ali že spiš, Franc?”

Vzdramil se je iz polsna, ozrl se je začuden in zlovoljen.

„Prinesla sem ti čaja.”

Umorili me bodo s čajem in z ljubeznijo!

„Postavi na stol. Lahko noč!”

V belem predpasniku je stala Barica poleg postelje, zmerom še so bile nalahko zatekle njene oči.

„Slab si nocoj, Franc, in bled!”

Domislil se je nečesa, prijel jo je za roko.

„Ali nisi stala ob oknu prej?”

„Da, Franc!”

„Gledala si preko vode in tja preko poslopij — kaj si mislila, Barica?”

Sklonila je glavo in ni odgovorila.

„Da bi šla z menoj, Barica! Daleč ven, tja, kjer sije sonce! To si mislila, glej, in še zdaj te je strah tiste misli. Kako si ti majhna in plašna, Barica!”

Izpustil je njeno roko; tresla se je pred njim in je klonila glavo.

„Reci zdaj, poreci mi eno samo besedo! Samo z očesom treni, da bom vedela, če si sprejel mojo vdano ljubezen!”

„Lahko noč, Barica!”

Šla je s tihimi koraki preko sobe in tiho je zaprla duri. Franc je popil čaj in je upihnil luč...

In kmalu, ko je upihnil luč, je prišel do zanimivega spoznanja.

Kdo si ti, Helena?

Zgodilo se je nekaj čudnega z menoj. Okostnik brez življenja romam po ulicah, pijem čaj, berem čelo knjige pri luči. Moje življenje, kolikor ga je še bilo, pa se je poslovilo od mene ter se odpravilo po stopnicah na cesto. Tako je zdaj moja naloga, da hodim za njim, da ga ne izgredim... Komaj da sem se zavedal prej svojega življenja, nisem ga videl, ne mogel bi ga otipati. Zdaj pa sem ga ugledal nenadoma, objel bi ga lahko in poljubil. In krasno je, kakor si nisem mislil. Oči — velika dva temna kresova, visoko plapolajoča v daljavi, za večernimi sencami. Pod težkimi rjavimi lasmi kloni glava, kloni beli obraz, smehljajo se ustnice nezavedno — narahlo, kakor se zganejo na oltarju ustnice Matere božje, kadar se ozre nanjo plaho oko... In tako sem vstal in sem šel za njim, kamor so ga vodili koraki... Vstal je in je šel za njo, ki je hodila z lahimi koraki križem po ulicah. Hodila je kakor v topli sobi po mehki preprogi in vendar je bil zunaj mraz in je bil nepriazen večer. Ni postala, ni se ozrla; zdelo se mu je, da se njene

noge ne dotikajo mokrega tlaka; vzplapolavalo je krilo, na klobuku je vztrepetaval pajčolan... Ob oglu je pospešil korake, da bi je ne izgrešil — strašna mu je bila misel, da bi ostal nenadoma sam sredi temne ulice. V tistem hipu bi omahnil, sunila bi ga burja s silno pestjo, zakrohotala bi se mu v obraz in zgrudil bi se v blato... Prevelika je razdalja med njima in preveč so nerodne, preveč so že trudne njegove noge; neokretno stopajo po spolzkem tlaku, spotikajo se, opletajo se druga ob drugo. In sapa je težka, lije sunkoma v usta kakor mrzla snežnica, lega ledeno na prsa... Neusmiljeno je življenje, glej, ne ozre se, ne postoji za trenotek, da bi si človek oddahnil, naslonil se malo ob zid... Ni ga mogoče dohiteti in če bi pal človek zdajle na kolena, vzdignil roke v proseči molitvi, ne postalo bi; z lahkimi koraki bi stopalo dalje, kakor da bi hodilo po mehki preprogi, v topli zakurjeni sobi...

Ni več mesta, ni več ulic, v temo so se pogreznila poslopja. Vsenaokoli prazna pokrajina; dolga ravna cesta do obzorja in ob cesti samotno drevje, stokajoče v vetru. Da bi človek varno stopal, da bi bila tiha, gorka, poletna noč! Do gležnjev se vdirajo noge v blato, preko pokrajine reže veter s silno koso; že je ranjen ves obraz, roke krvavé; izza oblakov se je zasvetilo, zasvetila se je kosa nad pokrajino, prsa se ji vzpenjajo naproti...

Saj je v žilah še nekaj kapelj krvi in hoditi je treba, dokler ne pade slučajno poslednja kaplja na tla. Strah je bil v srcu manjši, tišji, spreminjal se je v topo vdanost. Hoditi je treba, dokler ne pade na tla poslednja kaplja! Zakaj cilja ni...

Razdalje samo sto korakov, samo petdeset morda, ali manjša nikoli. In zmerom dalje, zmerom za njo, ki stopa lah-

ko po preprogi; počitka ni, zgruditi se ni mogoče, dokler ne kane poslednja kaplja...

Glej, hiša ob cesti, zasvetilo se je nezagrnjeno okno. Na mizi gori svetilka, za mizo sedi človek, kadi iz dolge pipe, žena mu sedi nasproti; mlada je še in lepa, od luči so rdeča in svetla njena lica... Sedi človek, kadi iz dolge pipe in se ne gane. Kdo si ti, ki je tako miren tvoj obraz, ti, ki počivaš, ko je še krvi v tvojih žilah? Ne ozre se, v neizmernost vodi ravna cesta, nikjer ni hiše, v daljavi je ugasnilo okno... Razširila se je pokrajina, vzdignili so se holmi, gore so se vzdignile; odprlo se je nebo in je zasijalo v čudežni svetlobi.

Kam te vodi cesta, kam te dvigajo peroti? Razpel se je bil pajčolan, zafrfotal je v zraku kakor bele peroti, kakor spomladanska megla... Ozri se, postani!...

Iztegnile so se roke, noge so omahnile in zgrudil se je na kolena. V tistem trenutku je kanila iz ust kaplja krvi, pomešala se je z blatom in omazal si je čelo, ko se je dotaknil tal...

Tako je, o Ilija, treščil na zemljo tvoj zlati voz...

Zavzdihnil je trudno, vroče kaplje so mu lile po obrazu, mokre so bile razgaljene prsi... In zgrudil se je v težko spanje brez sanj.

*

Ob tistem času se je Jože Gorjanec napravljajl spat. Počasi je odvezoval kravato, stal je pred ogledalom in si je odpenjal ovratnik, položil je uro na mizico poleg postelje, — vse po vrsti in mirno. Luč je obsevala prijazno, dostojno opravljeno izbo, ki se ji je poznalo na prvi pogled, da stanuje v nji resen in soliden človek.

Odvezal si je bil kravato in si odpel ovratnik, nato je postal sredi sobe pred ogledalom. Čuden je bil njegov obraz, otroški in skoro smešen: po rdečih polnih licih so tekle debele solze, nabirale so se ob ustnicah in kapale od okrogle obrite brade na tla.

Ko je sedel, da bi si sezul čevlje, mu je glava omahnila, sklonil se je globoko in si je zakril obraz.

Franc se je poslavljal. Mrak je že bil in povečerjali so; hodil je po sobi z nemirnimi koraki, odgovarjal je samo napol in razmišljen. Pogledal je časih na uro, kazalec se ni hotel premakniti.

„Kaj ti ne bo mraz v tej tenki poletenski obleki?“ je prašala teta Mara. Morda je hotela prašati kaj drugega, večji strah je bil v njenih očeh nego v njenem glasu.

„Kaj mi bo mraz! Samo zategadelj nosim suknjo, da bi ljudje ne rekli, da je nimam... Kaj ne zaostaja ta ura?“

„Kako se ti mudi, Franc! Posedi še malo!“

Teta Mara mu je gledala v obraz in glas se ji je tresel. Zdelo se ji je, da niso bila njegova lica nikoli tako upala in bolna, kakor ta poslednji večer.

Barica je sedela sključena za pečjó, lica uprta v dlani. Gledala ni naravnost nanj in njen pogled ga ni spremljal, ko je hodil po sobi. Široko odprte so bile njene oči in so strmele bogvedi kam — tja daleč morda, kjer sije sonce.

Za mizo je sedel Gorjanec, zavrt v suknjo, klobuk na glavi; resen je bil in zamišljen.

„Kaj si resnično upaš s takim denarjem na pot?“

„Upam si! Tudi ko bi imel za samo vožnjo, bi si upal! Nikoli me še ni bila skrb za vsakdanji kruh... In kaj misliš, da

nisem za nobeno rabo? Ceste bi šel pometat, če bi ne bilo drugače!”

„Jaz mislim, Franc, da greš študirat, ne cest pometat?” Postal je malo pred njim, nadaljeval je svoj izprehod po sobi in ni odgovoril.

„Počakal bi bil vsaj toliko, Franc, da bi prodal svoje pesmi.”

„Ne bom jih prodajal nikomur — in, kaj misliš, da bi se trgali zanje? Ne maram barantati z židi, poniževati se še mor-da, molédovati, kakor za krščansko miloščino... In naposled še niti prepisane niso!”

„Ti jih prepisem jaz.”

„Ne maram! V ogenj pomečem vse skupaj. Tisto zlagano javkanje, ki me ga je sram!”

„Kakor njega sem ljubila njegove pesmi!” se je spomnila Barica.

Gorjanec je vstal.

„Torej, če misliš... čas je blizu!”

Franc se je ozrl, za hip se mu je zazibalo pred očmi, mu je vztrepetalo srce v bolestem čutu, ki ga sam ni razumel.

„Tedaj na pot!”

Noge so se mu tresle, roke so bile neokretne, ko je iskal klobuk in suknjo in se je oblačil.

„No, daj kovčeg meni, spremim te!”

Franc je stopil k teti in je iztegnil roko.

„Zbogom... in upam, da se še kdaj vidimo!”

Gorjanec je pogledal na njen obraz, obrvi so se mu namršile in obrnil se je v stran.

„Zbogom, Barica, tudi midva se še vidiva!”

Dala mu je roko in je stala pred njim, majhna in drobna; gledala mu je v obraz in ustnice so ji trepetale, solz pa ni bilo

v očeh in iz ust ni bilo glasu. Gorjanec se je ozrl nanjo, grizel si je ustnice in je skrčil pest.

Na pragu se je Franc okrenil in se je vrnil v sobo.

„Niste mi še rekli zbogom, teta! Kaj nimaš v slovo besede zame, Barica?”

Ni se domislil, da ni mogla izpregovoriti, ker bi pokleknila predenj in zajokala na glas. Gorjanec ga je prijel pod pazduho.

„Pojdiva, pozno je že!”

Nagnil se je k njemu in je zašepetal s hladnim, malo hripavim glasom.:

„Ne muči ljudi! Idiva!”

Napotila sta se po stopnicah, Gorjanec je nosil kovčeg. Franc je stopal hitro, mudilo se mu je, slišal je že od daleč zamolklo drdranje železniških koles, zibal se je že na trdi klopi, naslanjal se truden v kot in se zavijal v suknjo.

Pod stopnicami se je zdrznil, obadva sta postala.

„Idi, Barica, lezi v posteljo in se odeni!” je zaklical Gorjanec s prosečim, mehkim glasom, kakor da bi ogovarjal otroka, ki ga je strah in si ne upa ostati sam doma.

Stala je nad stopnicami, zavita v dolgo sivo ruto; iz mraka so sijale njene velike oči.

„Zbogom, Barica!” je zaklical Franc in tudi njegov glas je bil malo hripav; šinila mu je morda mimo srca — lahna senca, ki ji še ni razložil oblik.

Pot je bila blatna, od pustega neba je škropilo. Šla sta hitro molče po temni predmestni ulici, obema so bile misli težke in neprijazne.

Zasvetile so se od daleč bleščeče bele luči pred kolodvorom.

„Ti misliš torej resno na pot?” je prašal Gorjanec nenadoma.

„Resno!” je odgovoril Franc prav tako neprijazno. „Saj vidiš, da sem na poti!”

„Ali nič ne veš, kaj si ostavil doma?”

„Nič! In ko bi ostavil svojo neumrljivo dušo, ne ostal bi!”

Gorjanec je slonel ob zidu, Franc je kupoval karto; roka se mu je tresla, da mu je padla desetica na tla in jo je iskal v gneči. Ko se je vrnil, je bil zelo vznemirjen in zlovoljen; skeleče, nelepe in čudno majhne so bile njegove misli.

„Daj mi kovčeg pa zbogom!”

„Postani še malo, ni še čas!”

Stala sta si nasproti, nista si upala pogledati drug drugemu v oči.

„Jaz ne vem, če se kdaj vrneš, Franc. Ali če bi se ti kdaj zahrepenelo po domu, tedaj se spomni, Franc, da smo te vsi ljubili, da smo ti branili. Zatorej še poslednjikrat: ostani!”

Franc je iztegnil roko.

„Zbogom! Rad sem te imel in še zmerom te imam rad, ali ni mi prav, da se poslavljaš, kakor da bi se poslavljal za zmerom. Še se vidiva in drugače!”

Gorjanec mu je stisnil roko in je gledal za njim, ko je odhajal proti peronu. Dolgo telo je bilo sklonjeno, pleča so bila ozka, rame nizke, ušesa so štrlela v stran, kakor jetičnemu človeku. V desnici je nosil kovčeg in tako je klonil život globoko na desno.

Gorjanec je hotel zaklicati za njim, stisnil je pest in zaškrtal z zobmi.

Pred vhodom na peron se je Franc ozrl in izpreletel ga je mraz po životu. Na stopnicah zunaj, v poltemi, je stala žen-

ska, zavita v dolgo sivo ruto, iz mraka so se svetile njene velike oči. Zamahnil je z roko.

Gorjanec je prijel Barico za roko in jo je vodil domov kakor otroka; nema je stopala poleg njega z drobnimi koraki, majhna in sključena.

„Ne vem, kaj bo s tabo, prijatelj! Ne z deli svojimi z življenjem svojim kradeš slovensko literaturo in umetnost! Vse tvoje življenje je plagiat! Kaj poreko naši literarni zgodovinarji? Obsojeni so, da mlatijo zmerom isto slamo! Življenjepisi naših umetnikov in poetov so si že tako podobni, da je človeka sram pred tujci. Kaj bi po nepotrebnem lajšal delo profesorjem lenuhom! In kar je glavno: saj niso več zanimivi ti življenjepisi! Jenkov je bil še interesanten, za silo tudi še Jurčičev — ampak zmerom ista pesem preseda človeku! Ideali, neumne sanje, reševanje naroda itd., mizerija, jetika, smrt, konec! Ali te ni sram?”

Franc je ležal oblečen na postelji in se je obrnil k steni.

„Pusti me na miru!”

Na stolu je sedel majhen, tenak človek z ozkim, veselim obrazom in malo kozjo bradico.

„Saj si imel časih kaj humorja, Franc! Ali se nič ne spominjaš: da si imel le tobaka in za kosilo kos kruha, pa ti je sonce sijalo! Bodi vesel, prišel sem te tolažit: potice sem ti prinesel; dobil sem jo od doma...”

Franc se je zagrizel z zobmi v vzglavje in je zatisnil oči.

„Čemu pa si prišel gor? Premišljeval sem veliko o tej stvari, pa mi še zmerom neče v glavo... O, Franc, tam doli je sonce tako lepo, ti pa si šel!”

Franc se je vzdignil v postelji; bilo mu je, da bi zakričal na glas od srda in od žalosti.

„Prijatelj, prosim te, pojdi! Tudi potico vzemi s sabo! Pojdi, da zaklenem duri!”

Obraz njegov je bil koščen in suh, oči so ležale globoko; brada mu je bila jako zrasla, redka je bila in zmršena.

„Kaj pa misliš? Zdaj sem sedel in obsedim, da te malo pokratkočasim... Tudi jaz, glej, si želim dol, ali ne upam si več; preveč bi bil žalosten in morda bi mahoma loputnil v jarek, iz katerega sem se bil komaj izkopal, dasi je ostalo v njem vse najlepše, kar se imel... Tudi jaz sem nameraval reševati svoj narod, na tisti posebni in smešni način, kakor ga rešujejo v svojih otročjih sanjah umetniki. Pa mi je odleglo. Še Bog, da sem se rešil sam. Treba je človeku prebiti tisto krizo, na kakršenkoli že način. In kadar pride čas, se poslovi človek prijazno od vseh tistih lepih in pisanih misli ter gre svojo ravno filistejsko pot; služi si vsakdanji kruh, oženi se, vzgaja otroke in umrje v Gospodu...”

Francu so se zasvetile oči v čudnem ognju in nelep smehljaj mu je legel na ustnice.

„Kaj torej praviš, da naj storim?”

„Vrni se v domovino, poišči si pošteno službo in živi! Zakaj, le mirno, prijatelj: pol leta še takega življenja, pa ti zapojemo!”

Sklonil je glavo.

„Pol leta še — naj bo torej še pol leta! — Prijatelj, bodi mi prijazen, ostavi me!” —

„Zgodi se tvoja volja!”

Na pragu je postal in mu je pogledal srepo v obraz.

„Minilo te bo, kakor je minilo mene. Pomisli, da stvar ni vredna ene same tvoje misli, ne enega samega vzdihla! Jaz nisem bil ti — ampak neumnosti ne počni nikar!”

Zaprl je duri in je odšel mrmraje po stopnicah, Lovre Piškur nekdanj „nadebuden mladenič“, pozneje vagabund, ob tistem času pomočnik v veliki delavnici za dekoracijske slike in kulise, obenem soliden človek.

*

In nocoj je sveti večer in nocoj zvone zvonovi, čudovite pesmi vstajajo iz mladosti, iz domovine.

Zdi se mi, da nisem tako bolan, zdi se mi, da bi lahko še vstal, napotil se po ulicah, kjer so svetle izložbe, kjer hodijo ljudje v gosti pisani gneči, vsi veseli, božično vznemirjeni, vsi tople zaviti v suknje.

Tako bi morda padel še name žarek veselja, na to moje malodušno srce. O, da bi vsaj tega ne bilo — kako je to nizko, umazano! Za kos kruha, glej, za kos kruha se plazim kakor žival, in nebeške zvezde sem mislil doseči, tolsto luno prijemati za tolsti nos! Po blatu bi moral capati z zevajočimi čevlji in vozil sem se na zlatem vozu preko neba, v jadrnem diru od vzhoda do zahoda! Zavijam se v tenko poletensko suknjo, trepetajoč, z zobmi šklepetajoč, in hodil sem v kraljevskem plašču preko zemlje, eno nogo še na Karavankah, drugo že na kraških vrhovih!

Kaj ni to sama plahost, trudna malodušnost? Kaj sem resnično že tako ubog, resnično že tako bolan? Poskusi, človek, vstani! Hej, glej, zazibala so se tla, prijetno so se zamajale stene! To ni bolezen, slabost je samo od stradanja... no, teta Mara, o teta Mara, kaj niste spekli letos nič potice? Vaš Franc je potrkal na duri, prišel je tiho, ponižno, klobuk v roki, glavo po beraško sklonjeno, razcapan in zmrzujoč. „Teta Mara,

vaš Franc vas prosi vbogajme; truden je od dolge poti in ves prezebel; rad bi si malo odpočil in si ogrel noge; tako toplo je pri vas!... Zakaj mi gledaš tako srepo v obraz, Barica? Kaj me več ne poznaš? Zelo sem se pač izpremenil; samo usmiljenja sem še vreden, nič več ljubezni. Zdaj pokaži, Barica, koliko je vredno tvoje srce!... Nič se mi ne umikajte, vi blagi ljudje, oprostite mi, da ste me ljubili... saj je noč še velika, saj je cesta še prazna in prostora je še dovolj!”...

Resnično, pijan sem, opletajo se mi noge... Poceni je vino, če je človek lačen!... Pozdravljen, patron moj, sveti Frančišek, ki se mi bližaš od stene tako prijazno, sveto razpelo v roki, zlato glorijo krog glave!...

Posedi malo, prijatelj, pomêni si oči, saj nisi še tako bolan, obšla te je le malodušnost! Glej, sedi, da, položi glavo malo na vzglavje, samo za trenotek, da si odpočiješ!...

In sveti večer je nocoj, vesele pesmi vro iz zemlje, lijo z neba... Tako se spodobi zame, vernega kristjana, da praznujem tudi jaz ta sveti večer, ko je prišel na svet Odrešitelj, zato da je bil križan...

Saj bo že pozno, k polnočnici že zvoni in jaz ležim na postelji nepripravljen, nič še ni jaslic, nobena lučka še ne gori novoporojenemu Kristusu na čast. Vzdigni se!... Glej, lažje je zdaj, nič več se ne zibljejo tla tudi noge se ne opletajo več in glava je čisto jasna kakor da bi se bilo pravkar breme zvrnilo z nje. Vedel sem, da je bila samo hipna utrujenost... Klobuk na čelo, ovratnik do ušes, roké v žep; ponoči ne bo nihče opazil, da ni to zimska suknja — in koga pač briga moja suknja? Samo da bi nje ne srečal — o, rad bi jo srečal, rad bi ji videl v obraz. Stisnil bi se tesno v kot, kjer nič svetilke, šla bi mimo in opazila bi me morda samo s srcem, tako od daleč. Spom-

nila bi se name, ker bi bile uprte v njena lica moje žareče oči, in nasmehnila bi se morda... Kako nerodne in strme so stopnice, nikoli še niso bile take! Ni jim konca, in vžigalic nimam, da bi posvetil...

Glava ni še čisto jasna, še zmerom sem nekoliko pijan. Stopnic je že konec in tako lazim bogvekod; na desno, na levo vodi ozki hodnik, vlažno je in vzduh je težak. Sam Bog vedi, kako sem bil zašel v ta čudni kolobar! Da bi bil na cesti, v pisani gneči, ne bile bi mi noge tako trudne in neokretne, ne stopical bi, tipal po stenah, kakor bolan starec, ki je bil izgrešil smer v svoji ozki izbi. Da bi zasijal vsaj medel žarek — in glej, tam je zasijal! Počasi mi prihaja naproti — bela roka; v roki sveča, ki gori z dolгим belim plamenom, obseva žarko ljubezni obraz... Naposled, po tako dolgem, dolgem času... o mati, majka! Glej, kako je ranjen tvoj sin!...

Kozarec vode bi rad imel, ali steklenica je tako daleč; z roko ne morem poseči, Bog vedi, če bi prišel do nje! Nekaj je bilo leglo name, kakor da bi se mi bila zavalila na prsi ostudna žival... Poskusimo!

Ali sem spal, ali sem sanjal z odprtimi očmi? Tu sem jaz, tu je postelja in tam še gori sveča, dogoreva... Ali je še sveti večer, ali je že sveti dan?... Še zvone zvonovi — če je resnično cerkev blizu, ali če je to pesem iz domovine?... Cesta je menda pod oknom; dvorišče, zdi se mi, da je bilo v prejšnjem stanovanju. In cesta šumi kakor reka; vse je še svetlo, žarko se leskečejo bele električne luči, sijejo mi skozi okno kakor spomladanski dan. Veseli glasovi segajo gor, ogovarjajo me s prijaznimi besedami, jaz pa ne morem ubogati, ne morem se vzdigniti. Nekaj ostudnega in težkega mi je bilo leglo na prsi...

Kaj mi niso znani tisti glasovi, ki me kličejo pod oknom z različnimi, prijaznimi besedami?

„Franc!”

Zaklicala je Barica, tenek glas, poln ljubezni in usmiljenja. Tako so se spomnili; o vedel sem, da me ne ostavijo samega na sveti večer! In kako imenitno so prišli! Pod oknom čaka voz, veselo bijejo kopita ob tlak. Že se glase koraki po stopnicah, zmerom bolj so razločni, bližajo se... Vstani zdaj, idi jim naproti.

„Naprej!”

Odpirajo se duri. Prva je na pragu Barica, zimski klobuk ima na glavi, zavita je v topel kožuhast ovratnik, v roki ima velik bel zavoj.

„Ne srdi se, Franc, da prihajamo; ali sveti večer je in težko bi nam bilo brez tebe. Prinesli smo ti potice in vina, nato pa skuhamo čaja...”

„Težko sem vas čakal, ali vedel sem, da pridete. Pozdravljeni!”

Za Barico prihaja teta, zavita v dolgo črno ruto, ki ji sega do nog; na pragu se smehlja Gorjanec; velike zavoje nosi pod pazduho.

„Ali se nas nisi nadejal, kaj? Pa smo vendarle prišli! In zdaj ne misli, da te pustimo stran! Pri nas ostaneš, da se ogreješ in si odpočiješ.

Stregli ti bomo, da bo veselje, pitali te bomo z ljubeznijo, kakor nehvaležnega otroka... poglej, kaj smo ti vse prinesli!... Urno čaja, Barica, in potem na voz!”...

Kako se je razlila prijetna toplota po vsem telesu!... Zunaj hrzajo konji, bijejo s kopiti, brž na voz! Slab sem še, malo nerodne so še noge, toda lahke so, kakor da bi ne hodil po

trdih tleh... Zavijmo se, stisnimo se tesno drug k drugemu, čisto k meni se stisni, Barica!... Poženi, voznik... Hej, sani drčijo jadrno po veliki cesti, urneje od belih oblakov, ki se vozijo po nebu... Poženi, voznik, da pridemo domov še do polnočnice, čuj, že vabijo od daleč zvonovi... Tako prijetno in toplo nam je tu pod odejo, pod lepim belim nebom... Stisni se k meni, Barica!...

*

Začul je glasove kakor iz bežečih sanj.

„Kaj te ni sram? Prespal je sveti večer in pol svetega dne! Spal bi morda in se prispal v večnost! Vzdrami se, prijatelj, preveč prijazna bi bila taka smrt!”

Vzdignil je glavo, ozrl se je po izbi z motnim očesom.

„Na, pij čaja! Vse smo že pripravili: poglej to mizo! Prišli smo božič praznovat v tvoj prijazni dom... No, glej, glej, polil se boš... daj meni čašo, siromak!”

Sklanjal se je nad njim Piškurjev ozki, kozjebradi obrazek. Ob vzglavju je slonel študent Stržinar; njegov obraz je bil zelo nežen, rdeč in bel, polženski; mali brki so bili skrbno gojeni, tudi frizura je bila velike hvale vredna. Opiral se je s komolcem ob posteljnjak in je gledal zelo resno; očitno je bilo, da je igral vlogo zdravnika in da se je čutil imenitnega.

Franc je bil vznemirjen; neprijetno mu je bilo, da so strmele nanj radovedne oči, kakor da bi mu hotele otipati dušo in da so ga pitali z usmiljenjem in s čajem, kakor berača.

„Nič nas ne glej tako zlovoljno, nismo prišli s slabimi namerami... Predstavljam ti Stržinarja, našega zdravnika. Preiskal te je, ko si spal in ti je zapisal čaja, potice in domovino.

Dober zdravnik je, spoštuj ga! Izpitov še nima, pa jih bo napravil... Zdaj pa se ozri naravnost proti mizi! Kdo, prijatelj, sedi tam?"

Sedel je za mizo slikar Jerina, ogromen človek s širokim, bradatim, kozavim obrazom in zelo veselimi, svetlorjavimi očmi. Rokave je imel zavihane, jedel je neprestano in ni govoril besedice. Ko je slišal svoje ime, se je ozrl postrani in je vtaknil v usta velik kos potice, nato pa je nameril svoj pogled na steklenico, ki je stala sredi mize.

„Poznaš ga. To je nada in dika naše umetnosti. Tudi on je časih obupan in klavrn, kakor se spodobi to vsakemu slovenskemu umetniku, ampak on je obupan po svoje. Ti si legel in ne bilo bi spomina po tebi, on pa bi ob takih okoliščinah vstal ter se napotil s silnimi koraki peš v domovino, zato da bi umrl veselo vrh Grintovca. Ali zdajle je ura, ko ne misli na smrt..."

Franc je popil čaj, truden je bil in je legel, ali utrujenost je bila sladka, kakor na večer po dolgem izprehodu. Lahke in mirne so bile misli.

Nenadoma se je oglasil izza mize Jerina z globokim, grmečim glasom.

„Kaj, vraga, pa te je gnalo na Dunaj od egiptovskih loncev tam doli?"

Tudi Franc sam je pomislil in je mislil trudoma.

„Kaj me je gnalo od doma?"

Svetlikalo se je nekaj od daleč — velika svetloba, ki je umirala za goro, topila se v mogočnih sencah. Piškur se je nasmehal.

„Ni prišel zastonj; zdaj je dovršil svojo nalogo..."

Nasmehnil se je, v nasmehu pa je bilo veliko grenkosti. Za-

bleščalo se je bilo tudi njemu in videl je svetlobo, ki je umirala za goro, topila se v mogočnih sencah.

*

”To je prvo in poslednje pismo, ki ti ga pišem iz teh krajev. Zakaj kmalu boš dočakal veselje, da me objameš ter se razjokaš nad menoj. Povrnem se s skesanim srcem, z lepo dozorelo pametjo. Pa nikar ne misli, dragi Gorjanec, da me je napravilo stradanje tako klavrnega, ali pa že tako težkega, da komaj še hodim. Ko bi bil vesel in krepak in svetega življenja poln, ne zgodilo bi se bilo z mano drugače, le malo pozneje morda in bolj polagoma, kar bi bilo še neprijetneje.

Ne bom ti pisal, kako se mi je godilo; kmalu pridem dol in zapisano mi je vse na obrazu. Tam bom legel in ti boš sedel k postelji in boš bral. Rad pa bi ti povedal, kako se je izpreobrnilo moje srce.

Prašal me je zadnjič nekdo, počemu sem se bil napotil z doma. Nisem mu vedel odgovoriti z besedami, ali tako mi je bilo, da bi se zasmel in razjokal... Zmerjal si me za egoista, ali ob tistih časih sem bil tako malo egoist, da še ljubezni nisem maral. Bog vedi, če so bili lepi tisti časi; gotovo je, da so bili otročji. Poznal si moje izveličarske sanje, vsaj slutil si jih. In očital si mi v svojem srcu: 'Odrešitelj, odreši se sam!' Zdaj storim po tvojih besedah: rad bi rešil, kolikor je še rešiti mogoče; veliko ni več. Kajti predizveličarski post umori človeka hudo.

Umori ga in ga ozdravi. Razžene mu megle, tako da pogledajo oči jasno. Zgroze se v prvem hipu in srce omahne — ali dobro je, da so razgnane tiste svetle megle, dobro je, da

vidijo oči pusto, nerodovitno zemljo... O prijatelj, ti veš, kako mogočen je bil moj sveti plamen — niti iskrice ni več, ostal je samo neprijeten duh, kakor po lojevi sveči...

Pripraviti sem se hotel pošteno za svoj veliki posel. Zdaj sem doštudiral in če bi prav mogel, ne lotil bi se več ničesar. Za vsakdanji kruh imam znanja dovolj in drugih ciljev nimam, da bi si z resnim trudom gladil pot do njih. Glej, tako je ugasnil moj sveti plamen v teh dolgih in nelepah nočeh, ki sem jih preležal v svoji mrzli izbi! Glej, tako so padle v blato z zmočenimi perotnicami moje reformatorske želje! Glej, v tako klavrn grob sem zakopal svoje visoke misli!... Prijatelj, prašam te tišje: ali so to moje besede, ali so besede tiste živali, ki mi jaha na tilniku? Zazdi se mi časih prav na tihem, da bi bilo morda vendarle malo drugače, ko bi mogel vzdigniti glavo: tako pa gledam neprestano v tla in vidim samo blato... O, da bi mogel vzdigniti glavo! Povej, prijatelj, ali je danes jasno nebo, ali sije sonce? Če je oblačno, ne reci nič, že tako je dovolj strahu v mojem srcu...

Ali si videl kdaj Heleno? Morda si vedel, da sem bil zaljubljen vanjo. O tej svoji ljubezni ti povem nekoč lepo historijo! Bolan sem bil nekega dne do smrti in sem ji pisal; tako pismo, da bi se danes jokalo od smeha, če bi se spominjal nanje po vrsti, od besede do besede. In ona mi je odgovorila, da ji je zelo pogodi moj 'Minnedienst'. Ob tisti uri sem spoznal čudoma, da sem bil zaljubljen v žensko, čisto navadno in zelo lepo žensko, ki hodi, jé, pije, govori po nemško — skratka, živi to prijazno pozemsko življenje kakor vsa druga bitja. Spoznal sem to reč in žal mi je bilo tiste lepe ljubezni...

Ne prišel bi rad po beraški dol, ne prosil bi rad vbogajme za ta svoj trudni kadaver. Zato sem se domislil imenitne stva-

ri in jo nameravam izvršiti. V predalcu leže moje pesmi: če ti bo dolgčas kak večer, vzemi jih in jih prepiši, bova že poravnala, kadar potegnem honorar...”

*

Gorjanec je sedel za mizo in je pisal. Imel je lepo okroglo pisavo in kadar je bila stran polna, jo je vzdignil v iztegnjeni roki ter jo ogledaval z zadovoljstvom.

„Že zaradi pisave jih bodo boljše plačali. Verzi stoje kakor vojaki na paradi!”

Barica je stala za njim, roko na njegovi rami. Obraz njen je bil resnejši in zrelejši; iz žalostnih dni se je bil porodil lep in čist mir.

„Kako je bilo takrat drugače, ko nam je bral te pesmi! Zdi se mi, kakor da bi gledal iz teh lepih vrstic njegov obraz, kakor je bil prej. Takrat je imel še vesele oči in se je smejal na glas; nihče se ni znal smejati kakor on!”

Gorjančev obraz se je nenadoma zresnil in skoraj žalostno so pogledale oči.

„Potrpi, Barica, smejal se bo še kakor takrat! Ni vse kakor je pisal, ni še tako bolan! Vrne se v domovino in ozdravi — vse bo, kakor je bilo...”

Tolažil jo je, glas njegov pa je bil trpek, vsaka beseda je bila kakor siloma iztrgana iz stisnjenih prsi.

„Nikoli več!”

Široko odprte so bile njene oči in videle so, da je stal na pragu bolan in beraški, lica udrta, oči brezizrazne, na osineli ustnicah nelep nasmeh.

Gorjanec se je sunkoma okrenil, vztrepetal je in ji je pog-

ledal v oči. Takrat so se srečali njuni pogledi in nikoli niso bili taki kakor tisto uro...

Odložil je pero, vzel klobuk ter je pobegnil na cesto.

„Izdajalec! Lump! Živina!”

Udaril se je s pestjo po čelu; neki človek je stal ob oglu, stresel je nevoljno z glavo in je gledal za njim.

Tako je prišel Franc in je stal na pragu, kakor ga je videla v svojem srcu.

Zdel se ji je večji, nego je bil jeseni, sklonil je glavo, ko je prestopil prag. Brado je imel dolgo, zakrivala mu je že vso obratnico; iznad lic so štrlele ostre kosti, čelo je bilo bolj vzbočeno, ker so ležale oči v globokih jamah.

„Tako sem prišel. Pozdravljeni!”

Nasmehnil se je in napravilo se mu je ob ustnicah dvoje dolgih gub.

Gorjanec je stal ob mizi; ni si upal stopiti predenj in mu podati roko. Gledal mu je v obraz in njegov pogled je bil plašen in neodločen. Mirno je stopila predenj Barica in se mu je ozrla v lice z jasnimi očmi.

„Pozdravljen, Franc!”

Sklonil se je k nji in ji je položil obe roke na rame. „Čakaj, Barica!”

Tako globoko se je sklonil k nji, da je čutila v obraz vročo sapo iz njegovih ust.

„Tako je prav, Barica... Bog te blagoslovi!”

V tistem trenutku je izginil mir iz njenih oči in zasolzile so se.

„Zakaj nisi prej nikoli tako stopil predme? Zakaj mi nisi prej nikoli tako pogledal v oči?”

Prašal je njen pogled, njene ustnice so bile mirne. „Zakaj me gledaš tako plašno, prijatelj? Krepko mi stisni roko!”

Nerodno je stopil Gorjanec predenj in mu je stisnil roko tako močno, da je Franca zbolelo. In Franc se je nasmehnil; gledal je nanj kakor na otroka, ki je bil zagrešil pohleven greh in trepeče od prevelikega strahu.

„Nič se me ne boj, prijatelj; tako je pač moralo biti in dobro je, da je tako!”

Gorjanec je zardel, od kesanja in od žalosti so se mu orosile oči.

„Oprosti mi, Franc, za božjo voljo! Tako nizek in ničvreden stojim pred tabo!”

Franc se je ozrl z dolgim pogledom po izbi, ozrl se je po ljudeh in velika grenkost se je vzdigala iz srca; hipno vzplamtela moč je nenadoma ugasnila, oči so bile tope in prazne, noge so se mu tresle.

„Teta, pripravite mi posteljo!”

Ozrli so se prestrašeni nanj. Franc se je okrenil in je odšel počasi v svojo izbo.

*

Stal je tam v dolgi suknji, ovratnik privihan, v levici klobuk, v desnici lepo zavit rokopis. Tresel se je od sramu in od srda, jecjal je in se oziral z nestalnim pogledom po predelih, do vrha napolnjenih s knjigami.

„Samo zato, ker rabim denarja tako nujno... drugače ne bi... In malo zahtevam zanje... pesmi niso slabe...”

O, Franc Riba!

„Čemu pa zdaj še stojim tu, in kakšne so besede, ki jih govorim? Kar okrenil bi se in bi šel brez slovesa...”

Pred njim se je smehljal rdeč, postaren, debelušen človek, mel si je roke in skomigal je z rameni.

„Resnično mi je žal, dragi gospod, od srca mi je žal! Poznam vaše pesmi iz časopisov in vem natanko, da so jako čedne, biseri zares —”

„O kanalja!”

„— in da so vredne veliko več, nego tisto malenkost, ki jo zahtevate od mene. Ampak ko bi vi vedeli, dragi gospod, kakšne so dandanes slovenske knjigotržne razmere. Pogledajte tja, no, pogledjte! Napravil sem si bil celo skladišče slovenske literature, za koga in za kateri čas, to sam Bog vedi! Pratique, molitveniki, pripovedi za narod in za mladino — to še gre za silo. Ali kar malo cika v umetnost — zastonj, izgubljenost! Zapravljen denar! Samo lahkomiseln trgovec, idealist in zapravljivec bi se ukvarjal z moderno literaturo. Nesreča je, da se zanimajo za to literaturo zmerom samo tisti ljudje, ki nimajo denarja. In ti ljudje so nam trgovcem povsem nezanimivi!... Spišite mi, dragi gospod, kakšno Jamo nad Dobrušo, kakšnega Izdajalca domovine — potem se pomeniva... Resnično mi je žal!” Franc je ugledal Barico, ugledal je teto Maro in tudi Gorjanca, ki je vstal izza mize ter ga pozdravil s prešernim nasmehom, ponosno pričakovanje v očeh. Kako bi se pač vrnil, kam bi se ozrl?

„In kljub vsemu — jaz mislim, da bi se moje pesmi izplačale. Velik del jih je, ki so čisto za narod... Preberite jih vsaj!”

O, Franc Riba!

„Kakor sem rekel! Obžalujem od srca, ampak nemogoče je... Morda prihodnje leto...”

Franc se je poslovil. Odprl je vrata tako nerodno, da se je spotaknil na pragu in mu je pal rokopis na mokra tla. Pobil ga je in ko se je sklonil, se mu je zazibalo pred očmi.

„Saj sem neumen — čemu pa sem šel ponujat? Za teh par dni pač ni truda in sramote vredno...”

Mračilo se je že zunaj, že so gorele svetilke. Šel je preko mosta, temna voda je šumela spodaj in obšla ga je čudna misel. Iztegnil je roko, zamahnil krepko in spodaj je zašumelo, zastokalo zamolklo.

„Tam spodaj... tam spodaj ljubijo moderno literaturo... in moderne literate... Tam spodaj... tam spodaj se nič ne pri-
tožujejo nad slabo kupčijo...”

Nadaljeval je z lenimi koraki svojo pot. Ulice so bile svetlejše in živejše. Nenadoma se je zdrznil, postal je in je strmel z žarečimi očmi.

Šla je mimo, vitka, lepa in mlada, mlad kavalir ob njeni levi strani. Šla je mimo, smehljala se je in je govorila in se ni ozrla.

Ko sta govorila ob oglu, je vzdignil Franc Riba glavo in se je zasmel na glas, tako da je odskočil človek, ki je bil prišel slučajno iz veže ter se ozrl po ulici. In smejal se je ves čas, ko je meril pijan in truden dolgo pot proti domu...

*

Kako nečedno propada to polmrtvo truplo kako počasi se ruši ta brezoblična, brezkoristna razvalina!...

Stopil je k postelji Gorjanec s čudnim nasmehom.

„Ali si slišal, Franc? Nič ne bo s tisto dunajsko razstavo! Razbilo se je vse...”

Franc je bil miren in tudi krog njegovih ustnic je zaigral nasmeh.

„Zakaj pa mi to pripoveduješ? Vedel sem sam prej, nego vsakdo drug. Kako bi bilo mogoče, da bi zasijalo življenje iz umirajočega obraza, da bi se napravljalo umirajoče truplo na novo popotovanje? Kar je obsojeno v smrt, naj leži mirno in čaka žalostnega konca...”

Kako neprijetno je to čakanje, kako nizek je ta strah v srcu, kako neskončno nizko je to upanje v srcu!

Zgodilo se je tiste dni poslednjikrat, da je stal Franc Riba na balkonu, na tistem balkonu, odkoder je gledal nekoč po neizmerni sončni pokrajini. Tiha je bila zdaj pokrajina in mrtva, dolge sence so se plazile preko nje, mrak je legal nanjo. Tako je počasi temnelo obzorje in se je bližalo, zmerom manjša je bila pokrajina, od vseh strani so segale sence, trgale so kos za kosom in ona je ležala mrtva in trudna, ni se branila... Zdaj pridi, vitez, Franc Riba, stopi dol!

Zgenilo se je na obzorju, prikazala se je visoka senca, od neba do zemlje je segala. To si ti, prijatelj moj izza davnih časov! Poznam te po zavaljenem telesu, po staromodnem cilindru, po obnošeni salonski suknji! In stopil je, sklonil se je, posegel je, kakor da bi zajemal vode v perišče ter je spravil v suknjo zadnji ubogi ostanek te uboge zatemnele pokrajine. Spravil ga je v suknjo in je odkobalil, na vso tiho zemljo je legla noč... Franc se je nasmehnil topo; tako mu je bilo, da bi pljunil dol, poslovil se z odurno psovko... Viharja ni bilo tisti večer, ni bilo burje, umazano in zatohlo je viselo nad pokrajino mirno predspomladansko nebo...

*

„Barica!”

Stopila je k njemu in mu je obrisala z robcem potno čelo. Okrenil je mukoma glavo, da bi ji videl v obraz, z onemoglim naporom je iskal njene roke.

Videl je za belim pajčolanom njene oči in tisto srečo v njih, ki je ni na svetu razen nje. Čudno upanje se je zgenilo v srcu, vzdignil se je čuden spomin.

„Če ozdravim, Barica... samo pri tebi, v tihi sobi... samo tiho ... tiho...”

In še ob tisti uri je Franc Riba — ozdravel.

POZDRAV IZ DOMOVINE

Bolan sem bil, domovine željan. Morda sem bil zagledal sredi pustega kamenja zeleneče drevo, zadišalo je bilo morda v zraku po Latermanovih kostanjih, morda je bilo zazvonilo odkod, od bele cerkve svete Trojice na holmu...

Nagibalo se je na večer. Skozi tisto silno, dimasto senco, ki pada od mesta na nebeški zrak, je sijalo oranžasto večerno nebo. In vstal sem in sem hodil po širokih cestah, tako živih in ah, tako praznih, tako šumečih in tako tihih; vstal sem in sem hodil in sem iskal domovine... samo da bi še malo zazelenelo sredi pustega kamenja, da bi zadišalo od daleč po Latermanovih kostanjih, da bi še enkrat zazvonili sladki zvono- vi od bele cerkve svete Trojice na holmu...

Dol po široki, dolgi cesti, v gneči ljudi, mimo novih palač. Bele svetilke žarijo na obrazih, na pisanih ženskih oblekah... tam se je bilo zalesketalo zlato plavih las in moje ubogo sentimentalno srce je vztrepetalo... Že ni več neba, že so ugasnile zvezde za silno dimasto senco; samo še bela plinova luč, samo še šum ženskih oblek na trotoarju, na ulici drdranje voz, kričanje pijanih izvoščkov. Tudi na moj obraz je bila pala svetloba, potopil sem se bil v gnečo, objeli so me bili parfumi ženskih teles, gibkih dunajskih teles, in tudi jaz sam sem bil del tega življenja, tega nerazločnega in nerazločljivega šuma, vsenaokoli — val v potoku...

Ali glej, zazelenelo je, zazvonilo od daleč... In hipoma so se

spet odprle moje oči in prestrašene so ugledale strahoto, tuje obraze, tuje življenje. Vsenaokoli ni bilo tiste roke, ki bi se bila dotaknila strune v moji duši, tiste strune, ki poje edino mojo čisto, pravo pesem in ki ni zazvenela že tako dolgo. Pisan sem bil sredi trezne družbe...

Potok me je nosil na krepkih plečih, ali jaz nisem bil val v potoku. Košček lesa, trhla veja, ki se je bila odlomila tam daleč gori v lepem gozdu in plava bogve kam. Potok se igra z njo, vzdigajo jo valovi, mečejo jo ob breg — in zmerom dalje, bogve kam...

Tuji ljudje, tuja zemlja, in nikjer več domovine, komaj še v spominu. „Nekad bilo, sad se spominjalo.” In zazdelo se mi je, da je nikoli ni bilo, da so bile samo sanje, ki kljujejo zdaj neprestano v mojem srcu in mi ne dajo, da bi poljubaval tuje obraze...

Odprla so se velika vrata in lepo mesto se je odprlo, kjer je bilo samo veselje. Od desne, od leve razposajena godba; pisano barvani, v orientalskih slogih stavljeni paviljoni; tisoč luči — ves zrak je bil poln luči in vsi obrazi in vse svetle toalete; ves zrak je bil poln parfuma in čudovit vonj je dihal iz teles, komaj prikritih s pohotno obleko. Neba ni bilo nikjer, ne zvezd nič in ne pobožne lune; tudi ni bilo dreves, ne trave, ne cvetic, celo kamenja ni bilo in prsti; lepa ženska z gosposko našminkanim veselim obrazom se je bila zasmejala naturi v obraz, vzdignila je pisano krilo do kolena in je zaplesala kankan... Tako sem zaplesal tudi jaz, in sem zapel razposajeno pesem po taktih razposajene godbe in celo moj obraz je bil pisan od pisanih luči...

Napol že pijan svetle lepote in svojih misli sem sédel in prijazna ženska, „mlada pol, pol lepa”, v belem predpasniku

in črnem krilu, mi je prinesla vina. Pobožal sem ji mimogrede že malo ohlapni podbradek ter sem se zamislil.

Izbica je bila prijetna, sedel sem v varnem zatišju. Poltiha izbica z zapeljivimi sencami tam zadaj, polodprta veranda z beložarečo svetlobo, beložarečimi ženskimi obrazi in šumno godbo tam zunaj za slokimi stebriči...

Utihnila je godba za trenotek — in o, moje sanje so se mi bile vsesale s trdimi, od bolečine in poželenja krvavečimi ustnicami v srce in tudi moje srce je krvavelo... Senca je hušknila preko beložarečega veselja tam zunaj in zazvonilo je — zvonilo je neprestano, tako tiho in stokajoče, očitajoče, kakor da bi umirala domovina tam daleč, daleč... Vina, deklè, vina za pogrebščino!... Pobožal sem ji mimogrede že malo ohlapni podbradek in takoj so odnehale ustnice, vsesane globoko v moje srce in kanila je samo še rdeča kaplja... Ozrl sem se z modrim očesom tja dol, kjer je bilo veselje na prodaj, da bi si poiskal prijetno tovarišico, ki bi ji deklamiral svojo žalost in ki bi imela tako ozke, nežne in pregrešne roke, kakor jih imam rad.

In komaj je zaklicalo moje srce, že so zaškripale lesene stopnice na verandi in prišla je devica, nagelj v levici, v desnici pa košarico rdečih rož; tudi kratko, pisano krilce je imela in kratke bele rokave in pisano jopico — čisto kakor nedolžna ovčarica na starih francoskih slikah.

Pridi, ovčarica, sladka Dorilis!

Kupil sem ji nagelj rdeč in sem ji ga vtaknil v nedrije; samo belo, izrezano, čipkasto srajco je imela pod jopico in spodaj je bila gorka koža, bela polt. O Dorilis! Sedla je poleg mene in pila sva in kramljala, da je bilo lepo in prijetno.

„Odkod si, Dorilis? Kje stoji tista bela bajtica, ki misliš na-

njo, kadar spiš sama in se vzbudiš nenadoma, ker te je bil poklical nekdo iz groba?”

In ko mi je odgovorila, je zaškropilo iz domovine, kaplja blata je padla na mizo prédme. Ali moje srce je bilo veselo zaradi te kaplje domačega blata — zadišalo je po domovini vsenaokoli.

Utihnilo je zvonjenje od cerkve svete Trojice, veter je za-pihal od severne strani in je odnesel s sabo vonj Latermano-vih kostanjev... Ozrl sem se in sem ugledal zakajeno bezni-co s tistimi blatnimi obrazi, s tistim blatnim smehom in blat-nim srcem... tisto domovino sem ugledal, ki me je je bilo tako strah in ki me je zdaj tako ljubeznivo potolažila. Velikokrat sem jo bil že ugledal, vselej, kadar sem bežal pred njo in sem iskal one druge domovine, ki sem se spominjal nanjo v ne-razločnih sanjah...

O Dorilis, kako se je izpremenil tvoj obraz! — Ugledal sem nenadoma dvoje surovih potez ob ustnicah; v očeh je bil isti izraz, kakor v očeh nekega slovenskega rodoljuba, ki sem ga bil srečal zadnjič na cesti. Če bi se mi utelesila domovina, bi imela v očeh pač tisti izraz: zloben, potuhnjen in neizmerno hlapčevski obenem...

Tudi ona se je vzradostila, zažarela so ji lica, položila mi je roko okoli vratú... Zasmejala se je zvonko, zažvrgolela je lepo slovensko kletvico, dolgo in prisrčno kletvico... in zasmejala se je in je ponovila kletvico; s čudno, trepetajočo slastjo; leža-la ji je na srcu tako dolgo, dolgo in izgovorila jo je morda ko-maj v tihi sobi, v tihi noči, ko so poslušale samo dolgočasne stene...

O slovenska kletev! Ti pravi, neošemljeni izraz narodove duše! Kako maloobsežen, kako siromašen je tvoj register v

primeri z bogastvom naših jugoslovanskih bratov! Kako ponižna si in sramežljiva v primeri z nebogrmečo surovostjo lutrsko-nemške kletve! Kako si enostavna in plitka v primeri z globokopremišljeno duhovitostjo romanske renesanse!... Vzcvetala si, cvetka uboga, pohlevno dišeča, iz nerodovitne, peščene prsti, in kakor ginevajo sokovi iz naročja, ki te je bilo porodilo, tako gineš in veneš sama in komaj še te goji pobožni pastirček na gorenjski planjavi!... O slovenska kletev, ti grb na ščitu propalega plemenitaša: zazvonili bodo mrtvaški zvonovi, zapeli bodo mizerere: „Danes in nikoli več!” — in razbili bodo ščit...

Izpraznjena sta bila kozarca in natočila sva in vesela sva bila. Zunaj, da bi ga dosegel z roko, je soplo sunkoma, razposajeno, poželjivo, od slasti in nadživljenjske radosti do nezavesti razbičano življenje in žareča luč njegova je padala na njen obraz ter odsevala od njenega obraza na moje motne oči, na mojo žalostno-veselo dušo.

Pripovedovala mi je svojo pot, tisto razhojeno in dolgočasno pot — podobno neposuti okrajni cesti ob deževnem času — po kateri romajo neprestano dolge procesije, dokler ne priroma trudna duša do pisane jopice, kratkih belih rokavov in kratkega krilca... Tako je pač na svetu; kdor si ne more najeti voza, mora po blatni cesti in zelo naravno je, da se oškropi do vratu in do srca...

Tam nekje blizu Trsta je bila nastopila svojo pot, govorica jo je izdajala, tista sladka tržaška govorica, ki spominja na rdeče dišeče pomaranče in na črno grozdje. Ali njen glas je bil že raskav — vse tiste uboge romarice imajo raskav glas — in ne samo na ustnicah, tudi na besedah, v očeh, na licih so se poznali ostudni poljubi, poljubi debelih, pijanih, penečih se

ustnic. Težko mi je bilo, poslušal sem natančno, mukoma, da bi začul sredi gnusa in strahote lahen, tih, nenaden zvok, ki bi me spominjal na pesem zvonov od cerkve svete Trojice, na zelene doline tam daleč doli, na šumeče kostanje, ki sem hodil nekoč v njih senci, srce polno ljubezni... Šumelo je zunaj pod verando, in njen razposajeni, predrzni glas se je spajal s tem tujim šumom, s pijanim dihanjem veselega tujega življenja... Najina kozarca sta zvenela, vinska kri je gorela v najinih licih, ali pri srcu mi je bilo kakor pijanemu razbojniku, — da bi se razjokal najprej in potem obesil.

O sladka Dorilis, kaj ti ni ostalo prav ničesar od tistega skromnega brašna, ki si ga bila vzela s sabo na svojo strahovito pot? Saj ni bilo treba zapraviti vsega — ej, vsaj v smehlja ju, kadar se nasmeješ tiho in prijazno, bi bil lahko še ostal spomin — ej, vsaj spomin na velikonočne pomaranče, na prvo židano ruto, vsaj spomin na fanta, ki te je prvi osleparil, ko si nosila še kratko krilo in lase gladko počesane... O Dorilis, kaj je bila tako siromašna tvoja culica, da se je izpraznila tako hitro?... Potolaži se, Dorilis, tudi meni ni ostalo veliko! —

Vina gor, vina za pogrebščino!

Zagrebiva pomine in bodiva vesela — veselo šumi potok in veselo se igrajo odkrhle veje na razposajenih valovih... Na tvoje zdravje, romarica pobožna! Domovine sem iskal, tiste sladke, sentimentalne domovine, ki jo ljubim v dnu svojega srca in ki mi ne da miru v neumnih sanjah. In našel sem tebe in pozdravila me je tista domovina, ki sem bežal pred njo in ki me srečava zdaj neprestano, v tvojih blatnih očeh sem jo našel in v tvojem blatnem smehu in v tvoji hladni besedi. Za-

torej zaplešiva, o Dorilis, mazurko ljubezni in pojdiva vsak po svoji poti...

Smejala se je devica in je vzdigala poln kozarec... Ali takrat sem se sklonil, moje oči so se razširile od začudenja in radosti, od srca se mi je razlila sladka toplota v lica in po vsem telesu... Igral sem se z njeno bluzo na prsih in beli koži, pod njenim vratom se je mahoma zasvetilo — na pohlevnem rožastem traku je visela srebrna svetinjica Matere Božje na Brezju...

Tudi ona se je sklonila in je utihnila in je položila kozarec na mizo. Njene oči so bile vlažne in plahe in so se umaknile mojim...

Vse tuje življenje zunaj je umolknilo, izginilo. Sedela sva v tihi domači bajtici, oba mlada in čista in vesela; v moji roki je ležala njena nežna, bela, uboga roka, tako še drobna in že tako trudna...

In zunaj so zvonili zvonovi od cerkve svete Trojice na holmu...

POET

Komaj je shodil, ves še majhen in šibek je bil, pa so ga pognali na cesto in so zaloputnili duri za njim; za zmemrom. No dan je bil lep. Toliko, da se je bilo vzdignilo izza holma, je že sijalo sonce jarko in veselo, kakor na Veliko nedeljo. Fant je šel in je hodil in mar mu je bilo cilja kakor škrjancu, kadar izžvrgoli iz tople brazde.

Lahke so mu bile noge, ni čutil pota. Zakaj takrat je bila cesta široka in ravna; sončni travniki na obeh straneh, pisana polja, gozdoviti zeleni holmi, v jutru prepevajoči; ob jarku visoki jagnedi, trepetajoči proti belemu nebu. Izza drevja se je zasvetila časih hiša z zelenimi okni in rdečo streho; fant je šel mimo in je žvižgal — in glej, ob oknu se je prikazal človek, nasmehnil se je in prijetno mu je bilo pri srcu.

Jutro je bilo; iz jutra pa se je vzdignil velik, svetel dan. Fant je začutil na licih toplejše žarke, pomislil je ter je pogledal proti nebu. In ko je videl, da je sonce že visoko, se je spomnil nenadoma, da je pred njim še dolga cesta; tako je pospešil korake. Ob tisti uri, ko je ugledal sonce in se domislil ceste, pa se je vznemirilo njegovo srce: do nebes je vzplapolala radost in bila je podobna bolesti. Ni bilo več široke ceste, ne jagnedov, proti belemu nebu trepetajočih, ne travnikov in ne pisanega polja. Pot se je ožila in se je vzpenjala v klanec, polagoma šele, da bi se ne utrudil premalu, da bi se ne prestrašil prezgodaj, vrnil se morda; na vzhodu je sivalo nebo.

Bilo je prvikrat in samo tedaj, da mu je prišlo na misel: Čemu dalje? Kam? Ali ne bi rajši nazaj, ko je dan že velik in se oblači na vzhodu? Tako je mislil in še ko je mislil, je stopal dalje z istimi koraki; ni je bilo misli, ki bi jih mogla ustaviti. Ves majhen je bil še in šibek, ali ker se je vzpenjal klanec zmerom višje, mu je klonil hrbet kakor starcu. Hiteli so oblaki; od obzorja do obzorja se je širila, vzdigala silna siva gora; že so prišli do sonca, skoro so ga že zakrili. Ni poznal cilja in vendar se mu je mudilo, oziral se je proti nebu in je stopal hitreje. Pot je bila strma, grapava in na debelo pokrita s čudnim rdečim prahom, kakor ga ni videl še nikoli. Zgodilo se je časih, da se je iztegnila dolga robida ter ga oprasnila nalahko po roki, po licu. Samo časih; zgodaj je še bilo, prestrašil bi se morda prehudó. Bilo mu je neprijetno; toda ker se je oziral proti nebu, ni gledal na pot in kriv je bil sam, če se je prikazala kaplja krvi na roki, na licu.

Neznana mu je bila dežela; pusta je bila in samotna in vsa njena samota je legla tiho na njegovo srce. Debele kaplje so padale v prah in rdeči prah je oživel, oživela je pot in je tonila v senco. Zdelo se je popotniku, da hodijo pred njim nevidni ljudje; poznali so se v prahu, v blatu sledovi korakov in ravnal se je natanko po njih. Tisti koraki pa so bili tako nerodni, da so mu rezale robide v obraz in da se je spotikal ob grapah in jarkih, zasekanih v klanec.

Nič več ni mislil, kam in čemu; pot je bila pred njim in pot je bila ukaz. Čudil se je samo, da je ugledal časih sredi deževne samote, ob grapavem klancu, za nasutim kamenjem, za robidami, prijazno belo hišo z zelenimi okni in rdečo streho. Toplo je bilo pač tam... In kadar je prišel mimo, se je odprlo okno, ozrl se je človek proti nebu, ozrl se je na klanec, na sa-

motnega popotnika in se je nasmehnil... Misel je spreletela popotnika: Ali ni morda tam v daljavi, tam v daljni daljavi, korak od poti, vse lepša pokrajina? Ali niso tam zeleni travniki, kakor sem jih videl nekoč v sanjah, ali niso tam pisana polja, visoki jagnedi, proti jasnemu nebu trepetajoči; ali ne sije tam sonce, tam v daljavi, korak od klanca? Če bi preskočil pogledal?... No mislil je in je šel dalje po svoji strmi poti.

Nebo je bilo vse sivo, znočilo se je nenadoma, brez večerne zarje in brez avemarije; natanko v tistem trenutku se je znočilo, ko je začutil popotnik, da je utrujen. Zakaj čas je bil, ni bilo več prezgodaj, nič več ni bilo poti nazaj. Noge so mu bile težke in mrtve, hodil je ves sključen in je sopel težko; od jutra do noči, en sam kratek dan, pa mu je bil obraz suh in vel, obraz starca. Nerazločne, temne so že bile sanje, umirale so, kakor je umiral dan. In je mislil, spominjal se je mukoma: Ali ni sijalo sonce nekoč, ali se niso razprostirali zeleni travniki naokoli, ali ni bila cesta široka in gladka? Mislil je, pa se ni mogel domisliti natanko. Zakaj večnost je bila vmes: dan od jutra do noči.

Zasvetila so se okna ob poti, prijazna svetla okna so gledala iz noči. Veseli glasovi, veselo življenje, večer pred praznikom. Popotnik je šel mimo in glasovi so utihnili; tiho je zapela iz daljave sveta pesem; spogledali so se v izbi in smehljaj, od Boga poslan, je šinil preko obrazov.

Globoko sključen je hodil popotnik, kakor da bi nosil križ Izveličarja. In ker se mu je čelo skoro dotikalo tal, je zapazil lahko, da se je bil spremenil rdeči prah v debelo plast goste, napol strjene krvi. „Veliko jih je že pač hodilo tod!” si je mislil popotnik. In misel na vse tiste, ki so nosili pred njim križ Izveličarja, dotikali se s čelom tal, misel prešerna in škodoželj-

na mu je bila v tolažbo. Tako je mislil v tistem trenutku, ko se je zgrudil na kolena ter vtisnil v blato svoj obraz. Bila je njegova poslednja prešerna misel...

Vstal je ter se opotekal dalje, pijan od bolesti. Dalje, popotnik! Onstran klanca, na obeh straneh, pa so gledala iz noči vesela svetla okna. Glej, popotnik, en sam korak in odpro se ti duri, odpočiješ si v topli izbi. Popotnik, preskoči jarek!

Ni več pomislil, ni se ozrl. K tlom mu je tiščal hrbet križ Izveličarja, čelo se je dotikalo tal; opotekal se je, padal, vstajal je in se opotekal.

Na obeh straneh so bile prijazne bele hiše in najbrž bi se mu bile povsod odprle duri, če bi potrkal ter poprosil. Zato-rej mislim, da si je sam kriv svoje poti. Pogine pač naposled v jarku, zakaj na cesti umirati je prepovedano iz ozirov na javni promet in na dostojnost.

Dalje v noč, brez konca in brez cilja!...

www.omnibus.se/beseda

ISBN 91-7301-002-2